

DB 937

.8

.K662

1868

Copy 1

KOSSUTH LAJOS

és fiai

FERENCZ s LAJOS TIVADAR

LEVELEI

a magyar nemzethez.

KIADJÁK:

MÉSZÁROS KÁROLY,

honvédtüzér.

SZODORAY SÁNDOR,

honvédszázados.

Ára 1 forint.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1918

FRANCIS & TAYLOR

1918

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

FRANCIS & TAYLOR

1918

Leitner, Kunosy és Réthy. körözés és nyomása, Pesten.

Kossuth, Lajos, 1802-1894

KOSSUTH LAJOS

ES FIAINAK

a z 1867-d i k é v b e n

MEGJELENT

ÖSSZES LEVELEIK.

KIADJA :

SZODORAY SÁNDOR,

honvédszázados.

PEST 1868.

Nyomatott Leitner, Kunosy és Réthy-nél.

Váci-út 9. szám.

LC Control Number

2002 544553

Előszó a szives olvasóhoz.

Nagy számüzöttünk, Kossuth Lajos páratlan és kiváló tehetségu országjárunk és nagyreményü fiainak, köremetszett arczképeikkel ellátott evangéliumszerű leveleik egy kötetben való kiadására, leginkább azon körülmény indított: hogy sokan vannak ez Árpád alkotta honban, kik e felette nagy-érdekü, s állami életünket minden oldalról és minden irányban teljesen megvilágító örökbecsü levelek mindenikének, a hirlapokban különböző időkben történt megjelenéseik alkalmával, részint hatósági elkobzás, részint más okok miatt birtokába nem juthatván, nagy részét el nem olvashatták, s végnélküli belbecsessel bíró tartalmaikkal, meg nem ismerkedhettek.

De meg a hirlapok is tetemes kihagyások, s a legérdekfeszítőbb és legfontosabb tételek és passusok mellőzésével közölték.

E hiányokon segíteni, hazafiui kötelességemnek is tartottam, mert úgy vagyok meggyőződve: hogy Phydias szobrai és Raphael festményeit, nem szabad az utókornak kiegészítetlenül és hiányosan birnia.

Az egy kötetben való kiadás elhatározására nem kevéssé ösztönzött azon tekintet is, hogy így a jövőnek sokkal inkább meg lesznek őrizve és biztosabban átszolgálatva, azon hálás jövőnek értem, mely ítéletében bizonyára méltányosabb és részrehajlatlanabb lesz, mint a szomorú emlékü 1867-diki országgyűlési majoritás volt.

Hiszen, a mire csak az önzetlen hazaszeretet ösztönözhet, a mit égi ihlet sugalhat, a mit a legbelátóbb és legérettebb észnek bölcsessége dictálhat, a mit a legéletrevalóbb tapasztalás és évek hosszúsorán való fáradhatlan tanulmányozások tanácsolhatnak, e politikai tartalmu levelekben, mind feltalálhatók.

Ezek képezhetik a nemzet politikai hitvallásának arany ígéit, elveinek szent háromságát. Szóval: **bibliáját!**

E páratlanúl ragyogó szellemű és mélyebb tanulmányozásra méltó levelekről bátran ellehet mondani: hogy mik ezekben vannak, azok egytől egyig oda valók, és a mik bennök nem foglaltatnak, azok nem is tartoznak a tárgyhoz.

Azonban, valamint Demosthenes hasztalan intette honfiai, hogyha tanácsát nem követik, Fülöp a macedoniai király meg fogja őket hódítani, és lesznek leigázott nép; azonszerint számüzött nagyhazánkfiának intő, buzdító és lelkesítő szavai sem találtak, az elfogult országgyűlési többségnél viszhangra; ámde mindamellett, csakhamar alakult az országban, a megmérhetlen többségből egy óriási nagy párt, melynek neve: az elégedetlenség!

És így hazánk államprofétájának jósigéi, még sokkal gyorsabban és hamarább teljesülést nyertének, mint a nagy hellen szónok jóvendölései.

És a nemzet jobbjai részéről lön a Kossuth név iránt melegebb a szeretet, s törhetlenebb a ragaszkodás, mint valaha volt.

Légy erősen meggyőződve szeretve tisztelt és tisztelve szeretett Számüzöttünk, **magyar hon egyetemes becsületének Tárgya:** hogyha bár mikor és bármily körülmények között, határoznád is el magadat, az eszmék lobogója alatti küzdés végett, honodba való visszatérésre, (hol szived a tiprott jogok mellett oly sokszor és oly hangosan feldobogott) hazádfiai, nemzeti különbség nélkül, oly nagyszemélyes és oly rendkívüli lelkesedéssel fogadnának, hogy Alcibiadesnek az athenei kikötőben történt fogadtatása, e mellett eltörpülne és zérusra szállana.

Isten veled a viszontlátásig! az ég oltalma örködjék feletted és a gondviselés áldja meg törekvéseidet!!

Írtam Pesten január hó 20-kán 1868.

Szodoray Sándor s. k.

honvéd százados.

NYILT LEVÉL

Deák Ferenczhez.

Paris, május 22-kén 1867.

Barátom!

Engedd meg e megszólítást azon mult emlékének nevében, mely a hosszú számkivetés keservei, a hazafi bánat és családi bú minden súlya alatt előttem mindig szent maradt.

Mi nem csak elvrokonok, de barátok is valánk, a szó nemesebb értelmében, férfi korunk szebb szakán keresztül, midőn még egy irányban haladtunk a hazafiui kötelesség ösvényén.

Együtt állottunk őrt a nemzet jogai mellett az 1848-ki válság előestéjén, midőn mint ministertársak közegyetértéssel megköveteltük a Bécsi udvartól s kormánytól, hogy „hazánknak törvényes önállása és szabadsága minden tekintetben, *a pénz és hadügyek önálló, független és minden idegen avatkozástól ment kormányzatát is világosan oda értve, nyíltan elismerve és megóva legyen.*“

És együtt izentük meg e jogszerű követelés folytán a bécsi kormánynak, hogy: „az összes nemzettel egyetértőleg változhatlanul el vagyunk határozva, *a magyar nemzetnek önállásából semmi áron egy hajszálnyit sem engedni, s a szövetséges barátságra hasonló barátsággal, ellenzékeskedésre jogszerű visszatorlással felelni.*“

A percz csakhamar elkövetkezett, midőn választanunk kellett, ha beválsuk-e a jogszerű visszatorlás változhatlanul nyilatkoztatott határozatát, vagy védtelenül fogadjuk a halálos csapást, mit az önkény hazánk nemzeti s állami életére mért.

Te, mert nem bízál nemzetünk erejében, a visszavonulást választottad.

Én azok soraiba állottam, kik istenbe, jogaikba, s önmagukba bízva, az ellenséges megtámadásra jogszerű visszatorlással feleltek, miként ezt együtt a nemzet nevében, a hatalomnak megizentük volt.

Nem dicstelen a lap, melyet a magyar nemzet ez elhátározás folytán a történelem könyvébe igtatott. S habár egy idegen nagyhatalom jogtalan fegyvereinek súlya alatt sikerült is az árulásnak nemzetünk önbizalmát megrendíteni, s a megrendített önbizalommal karját elzsibbasztani; — a hőssiességet, melylyel jogait védte volt, csodálattal kísérte a világ; nem érdemlett bukásának rokonszenvvvel adózott, s nemzetünk életrevalóságának amaz óriási revelatiója, — melynnél a sikerhez csak egy kissé több kitartás hiányzott — annyit mindenesetre eredményeze, hogy úgy a hatalmak politikájában, mint a népek érzelmeiben, a magyar nemzet még bukásában is, azon öncélu életerős tényezők közé lön sorolva, melyekkel az európai történelem progressusában számolni lehet, számolni kell, s melyeknek a történelem logikája jövendőt ígér, hacsak a história önálló tényezői sorából öngyilkos kézzel maguk magukat ki nem törlik.

Nagy vivmány ez barátom, melyet feladni bűn! S a nemzet, mely oly körülmények közt is képes volt ez állást kivívni, annyit legalább megérdemel, hogy önállásának megvédése s jogainak valósitása körül, ereje iránt ne essek kétségbe vezerei.

A mint akkor e válság perczében elváltak utaink, elválva maradtak tizenkilencz hosszú éven át mind e mai napig.

Nekem hontalan bujdosás jutott osztályrészemül; — neked a nemzet tiszteletétől, s a tényező elemek többségének bizalmától környezett vezéri szerep. De jutottak e vezéri szereppel osztályrészedül nagy kötelességek is, és ropant felelősség.

Elvált utainkon kiindulási pontunk s utunk iránya különbözik, csaknem — mondhatnám — ellenkezik.

De nem mondhatod, hogy utadban állottam; nem mondhatod, hogy nehézségeket iparkodtam elődbe gördíteni, vagy számvetésidet megzavarni.

Azonban hazafi vagyok, nemzetem sorsa szivemen fekszik. S ez érdekeltségnél, e kötelességnél fogva szemmel kísértem folyvást polgári működésedet, *reményelve néha*, aggódva sokszor, figyelemmel mindig — de nem szólottam.

Most szóllok, és hozzád, és nyíltan szóllok, mert úgy látom — s az évek és szenvedések terhe alatt meghiggadt ítélet tekintetével látom úgy, hogy nemzetünk a jogfeladások sikamlós meredélyén veszélybe, többbe mint veszélybe, halálba sodortatik.

Midőn 1861-ben felirataidat olvasám, melyek nevedre annyi dicsfényt özönlöttek, *megnyugtatóst kerestem s találtam* a gondolatban, hogy a nemzet önállásából s alkotmányos jogaiból, miket nem kevesb férfiassággal mint bölcsességgel világosságba helyezél, nem fogsz engedni egy hajszálnyt is semmi áron.

Mert olyannak ismertelek, ki mérséklettel szab hatást kívánalmainak, komolyan megfontolva a mit követel; de a joghoz, melyet így megfontolva követelt, tántoríthatlanul ragaszkodik.

Engem — ki bizonyos kapcsolatokban az ellentéteket kiengesztelhetleneknek ítélem, nem elégített ki a határ, melyet kitűztél; de megtudtam fogni hogy ha nemzetünk vezérleted alatt békés uton eljut azon határhoz, lesz oka többet, nagy szenvedések árán, nem mérényleni; ha pedig el nem jut, nyitva maradónak hittem a tért a jövő száma-ra, mert nem lesz semmi jog feláldozva. — Pedig magad mondád, s helyesen mondád: hogy a jogot, melyet az erőszak elveszen, vissza lehet szerezni, s veszve csak az van, a miről a nemzet maga lemondott.

Nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy azon nagy, azon példátlan befolyás, melyet a nemzet határozataira gyakorolsz, azon álláspont következése, melyet 1861-ben választottál. S nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy a roppant erkölcsi hatalomnak, mely kezeidben van, kulcsa abban fekszik, hogy a romlatlan nép ösztönszerűsége Téged, a nemzeti jogok békés uton visszaszerzésének terén vezérét, még mindig az 1861-ki jogalapon vél állani.

Pedig már régen nem állasz ott. A jogvisszaszerzés álláspontjáról a jogfeláldozás sikamlós terére jutottál, s mert minden álláspontnak meg van a maga kérlelhetlen logikája, e téren annyira látom vive a dolgokat, hogy mély fájdalommal kell kérdenem, mi marad még feladni való a nemzet önállásából? mi marad még feladni való mindazon jogokból, melyek az alkotmányos állami élet lényegét s biztosítékait képezik, s melyek hazánk sajátlagos helye-

tében még sokkal nagyobb becsesl birnak, mint oly országokban birhatnának, melyeknek fejedelme nem más országoknak is uralkodója, melyek tehát nincsenek azon veszélynek kitéve, hogy idegen érdekeknek eszközeivé sülyesztenessenek?

Épen most látom a hirlapokból a miniszterium által f. hó 18-kán előterjesztett törvényjavaslatot.

Végig futom elmémbe az ezen javaslatok elseje által törvényesítendő közösügyi munkálatot, mely hazánkat állami állásából kétségtelenül kivetkőzteti, s az Osztrák-birodalommal egy államtestületté összeforrasztja.

Számot adok magamnak a többi öt törvényjavaslat horderejéről. És látom, az ezen irányban nézeteidet képviselő magyar lapokban azon agitációt, mely a megyei institúciónak — hazánk ezen utolsó horgonyának — el-mállasztására, ország-politikai s alkotmányöri-állásából kivetkeztetésére, és pusztá administrationalis bureaukká sülyesztésére irányoztatik.

Mindezeket látva és megfontolva, okom van kérdezni: minő lényeges állami jog, minő alkotmányos biztosíték marad még fenn, melylyel nemzetünk magát az áldozatokért nem mondom vigasztalhatná, hanem legalább mystifikálhatná, hogy még mindig nemzet, még mindig alkotmányos?

A magyar hadsereg az osztrák birodalmi hadsereg kiegészítő részévé decretáltatik, s annak nemcsak szervezete s vezénylete, de még alkalmazása is a magyar miniszteri felelősség alul elvonatik, és a magyar országgyűlésnek nem felelős birodalmi kormány rendelkezése alá bocsáttatik.

A hadi költségvetés megvizsgálásának s megszavazásának joga a magyar országgyűléstől elvonatik, s a birodalommal közös delegációkra ruháztatik át, s így idegen avatkozásnak, szavazásnak, határozásnak vettetik alá.

Ez által elveszti nemzetünk az alkotmányos állami élet legfőbb legpracticusabb életbiztosítékát. Elveszti azon tehetségét, hogy a népekre annyi szerencsétlenséget áraszt-ható háborújogot saját nemzeti érdekei szempontjából ön-állólág fékezhesse, vagy a nemzetközi viszonyokat ellen-örizhesse.

A közösügyi munkálatnak egyéb, nem csak a nemzet állami életére s önállására, de még anyagi felvirágoztathatására is sérelmes intézkedéseit nem is említve, maga ezen két tény elég arra, miszerint tagadni ne lehessen, hogy Magyarország mind azon magasabb attributumokból kivetkőztetik, melyek egy országnak állami typust adnak; hogy a legfontosabb ügyekben idegen avatkozástól menten önállólag nem intézkedhetve idegen érdekek vontató kötelére akasztatik; hogy a nagyon alárendelt szerepre kárhoztatott magyar miniszterium többé teljességgel nem független, s hogy ezen jogfeladások mellett a magyar országgyűlés alig lehet egyéb, mint egy megszorított megyegyűlés.

Ezek annyira világos — és semmi legisticus okoskodás által el nem vitatható tények, hogy sérteni vélnélek, ha csak fel is tenném, hogy a te érett bölcsességed és hazafiúi érzeted magának ezen jogfeladások hordereje iránt illusiót csinál.

Hanem Te — fájdalom — nem bizol a nemzet erejében, s azzal vigasztalva magadat, hogy az élet és a körülmények enyhíteni fogják a következményeket, elfogadod a jogfeladkozásokat, miszerint megmentsed, a mit megmenthetőknek vélsz, mert politikád tengelye a körül forog, hogy *„el kell fogadni a mi kivihető, miután többet elérni nem lehet.“*

De éppen ez az, a mi ellen úgy a jog mint a politika nevében tiltakoznom kell.

Ily szempontból vetni kockát a nemzet sorsa felett hiba is, de nem is szabad.

Nemzetnek lehet elnyomást tűrnie, de jogai valószínűsítésének reménye iránt semmi körülmények közt nem szabad kétségbe esnie, s azért mert valamely jogát nyomban nem képes valószínűsíteni, nem szabad arról önként, örök időkre lemondani.

De hiba is ezen lemondás, és pedig olyan hiba, mely a körülmények által sem menthető.

Engedd, hogy emlékeztesselek a multakra.

A mit most a közösügyi munkálat az úgy nevezett birodalmi egységnek s nagyhatalmi állásnak áldozatul hoz, az lényegében éppen az, a mi 1848 ban Jelacsics betörését megelőző ultimatumkép tőlünk követeltetett.

Ultimatum volt barátom! fegyveréléről nyújtott ultimatum nekünk védteleneknek. És támogatására fel volt

szítogatva ellenünk a szenvedelmes belháboru, s határainkon invasionalis seregek álltak csatarendben.

És e veszélylyel szemben volt-e a miniszteriumban, melynek mindketten tagjai voltunk, volt-e az országgyűlésen csak egyetlen hang is, mely azon most annyi készséggel elfogadott követeléseket, csak tárgyalásra is méltóknak tartották volna?

Nem volt. Az egész miniszterium, *Te* és *Eötvös* ép úgy mint én, s én úgy, mint az egész országgyűlés indignatioval utasítottuk vissza a jogtalan, a nemzeti öngyilkolást kívánó követelést. *Te* visszavonultál, *Eötvös* a vihar elől külföldre vonult; én védelemre határoztam magamat; de a követelt jogfeláldozást egyikünk sem irta alá.

Jött 1861. Az osztrák hatalom akkor még bizonynál erősebb volt mint 1867-ben. Mit feleltél a megújított követelésekre? Saját felirataidra utallak. Ugy ismerted akkor is a *pragmatica sancti*ót, mint most; de megemlékezel az 1790: 10-ik czikkről is, s a jogtalan követelésre a jog, a teljes jog követelésével feleltél; és megmondottad a közös érdekű viszonyokra (melyek hiszen egészen külön álló országok közt is létezhetnek, annál inkább az egy fejedelmet ismerők közt) megmondottad, hogy esetről esetre majd intézkedendik az ország *önállólág*, mikint joga hozza magával, *loyalitással*, mikint mindig tevő.

És most állasz reá, mit akkoron elfogani sem szabadnak, sem kénytelenségnek nem ítélte?

Most, Szadova után, most mondod azt, hogy el kell fogadni, mert többre nincs kilátás?

Megfoghatatlan! —

Én, ki nemzeteknél uralkodóik irányában a jogfeladást soha sem tartom sem szabadnak, sem kénytelenségnek, igyekeztem magamat, mennyire embertől kitelhetik, a *Te* álláspontodba belegondolni, s a vélt kénytelenségnek még csak árnyékát sem vagyok képes fölfedezni; hanem látom azt, hogy a magyar nemzet épen azon perczet választja kétségbeesni állami jogainak teljes valósíthatása felett, midőn minden nemzet, a nagy Angliától a kis Crétaig érzi, hogy a korszellem, kor iránya, s a politikai viszonyok a jogviszszaszerzésnek vagy a jogfejlesztésnek kedvezők.

Ilyenkor mond le Magyarország legbecsebb állami jogairól, és lemond oly módon, lemond, magát oly politikának eszközeül szegődtetve, mely szomszédainkat úgy nyugot mint kelet felé ellenségeinkké teszi; a nemzetiségi belkérdés kielégítő megoldását, a Horvátországgali kiegyezkedést lehetetleníti, s szemlátomást közelgő európai bonyodalmaknál hazánkat a vetélkedő ambícióknak czéltáblául tüzi ki.

És ha azt kérdem magamtól, mi hát az a mit nemzetünk ennyi feláldozásért jutalmul kap? látom azt, hogy kapja az idegen érdekekérti katonáskodás köteletségének általánosítását; ezer néhány száz millió forint államadóságot s vele az elviselhetlen tömérdek adók megörökítését, melyeknek ily viszonyok mellett még csak legcsekélyebb enyhítésére sem lehet gondolni.

És hogy a pohár csordultig teljék, látom azt, hogy a miniszterium által előterjesztett törvényjavaslatok még ama nagy jogfeladások után fenmaradott gyöngyöcskéket is kitépik, az 1848-ki törvényekből.

Hazánknak, s épen hazánknak alkotmányos biztosítékokra nagyon is szüksége van. Hangosan kiáltja e szükségét füleinkbe saját szomorú tapasztalásunk, s negyedfél század történelmének intő szózata. Oda igtattuk egyik biztosítékul a törvényekbe, hogy a költségvetés megállapítása nélkül az országgyűlés el nem oszlattathatik. S a magyar királyi miniszterium ki akarja, e biztosítékot is a törvénykönyvből töröltetni! És miért? azért, mert lehet eset, midőn e biztosíték a hatalmat terjeszkedési vágyában genirozhatja.

Ott volt a nemzetőrség. A legártatlanabb institúció a világon, szemben a törvényt tisztelő hatalommal. Sőt a rendnek, a személy és vagyon-biztonságnak legsikereseb őrije, mert azt magának a népnek ótalma alá helyezi. De van ezen institúció eszméjében valami, a mi fékül szolgálhat a hatalomnak, hogy ne merje túl feszíteni az önkénnyé fajulás hurját. S mert ez van benne, a miniszterium a nemzetőrséget el akarja törölni.

Én nem gondolom, hogy az országgyűlésnek missiói közé tartozzék a hatalom utjából az önkénnyé fajulás akadályait elhárítgatni. — Biztosítékokra nem a hatalomnak van szüksége, hanem a népnek; s én nem gondolom, hogy az általános katonai kötelezettség, kapcsolatban a miniszteri

felelősség alul elvont rendelkezés hatalmával, biztosíték dolgában a nemzetőrségi institutiót mellőzhetővé tenné.

A törvény némi politikai jogokat ruházott a határőrvidéki lakosságra. A miniszterium — a helyett hogy a mint jogszerű is, tanácsos is volna, e jogokat kifejleszthetné, korunk irányának derisíójára eltörültetni indítványozza. És ezt ép akkor, midőn Horvátország, melylyel a kiegyezkedés annyira kívánatos, a határőrvidék politikai állásának biztosítását még az inaugurale diploma feltételei közé is igatandónak véli!

Általában a miniszterium által előterjesztett törvényjavaslatok annyira ellenkeznek Magyarország állami életfeltételeivel; annyira összeütköznek azon politikai iránnyal, melyhez nemzetünk negyedfél századon át jó- s bal-szerencsében, mindig tántoríthatatlanul ragaszkodott, s melyhez hiúságának köszönheti nemzetünk, hogy még van; annyira ellentétben állnak a kornak, melyben élünk, irányával, az európai conjuncturák sugalmaival; horderejükben annyira veszélyesek, s annyira nincsenek motiválva sem a szükség, sem a kénytelenség, sem az osztrák uralkodó ház helyzete, sem a legegyszerűbb politikai számtan kívánalmai által, miszerint nem győznék eléggé bámulni, hogy akadhat miniszterium, mely ez előterjesztés felelősségét el meri vállalni, ha minden oda nem mutatna, hogy a Te egyetértésedtől, s általad az országgyűlési többség támogatásáról magát eleve biztosítotttnak tudja.

Lassan lassan lelebben a fátyol a Bécseli alkudozások titkairól. Ugy látszik mind ez már kicsinált dolog, s az országgyűlés csak arra van hivatva, hogy a bevégzett tényt registrálja.

De én e tényben a nemzet halálát látom; s mert ezt látom, kötelességemnek tartom, megtörni hallgatásomat, nem a végett, hogy vitatkozzam; hanem hogy Isten, a Haza, s az utókor nevében esdekelve felszóllítsalak: Nézz körül magasb államférfiui tekintettel, s fontold meg a maradandó következtetéseket, melyek felé vezeted a Hazát, melynek élni kellene, midőn a mi csontjaink már rég elporlottak; a Hazát, melyben nemcsak a jelen röppenő perczét, de a változhatlan multat, s a közelgő jövőt is szeretnünk kell. — Ne vidd azon pontra a nemzetet, melyről többé a jövőnek nem lehet mestere!

Megöszültem a tapasztalásokban gazdag szenvedések iskolájában, az évek sulya, s a bú és bánat alatt. Nem személyes érdek, nem ingerültség, nem fontoskodási viszketeg szóll belőlem. Nekem személyemre nézve nincs semmi várni, nincs semmi kívánni valóm, sem a nemzettől sem az élettől. De keblemben fiatal erélylyel él, s fog élni halálomig a kötelesség érzete hazám iránt

E kötelességérzet ösztönzött e felszóllamlásra. Bocsásd meg azt a kútfő kedvéért melyből eredett.

Ha siker megnyugvását nem vihetném magammal síromba; hadd vihesem magammal legalább a reményt hazám jövődjé iránt.

Ne vezesd hazánkat oly áldozatokra, melyek még e reménytől is megfosztanának!

Tudom, hogy a Cassandrák szerepe hálátlan szerep. De te fontold meg, hogy Cassandrának igaza volt!

Kossuth Lajos.

K O S S U T H L A J O S

nyilatkozványa a jászladányi kerület választóihoz

A jász-ladányi választó-kerület azon 478 választóinak, kik a folyó 1867-ik évi július hó 17-kéről hozzám megkereső-levelet intéztek.

Kedves hazámiai!

Vettem szives megkereső levelüket, mely által tudósítani méltóztatnak, hogy kerületüknek, becses emlékezetű barátom Illéssy János halálával megürült országgyűlési képviseletével engem kívánnak megtisztelni, ha megválasztatásom esetére a képviselői állást elfogadni ajánlkozom.

Igaz érzéssel köszönöm önöknek megemlékezésüket s megtisztelő bizalmukat.

Különösen köszönöm azon vigasztalatos nyilatkozatokat, hogy ez ajánlatukkal a nép változhatlan szeretetének zálogát kívánják igénytelen személyem iránt felmutatni.

A reám özönlött sok keserves csapás elfásított minden öröm iránt; de önök e becses nyilatkozata még is jól esett bánatos keblemnek, mert megerősített a megnyugtató öntudatban, hogy jó volt az irány, s helyesek voltak az elvek, melyeket hazám szolgálatában követtem, miután az idők és viszonyok minden változásai daczára fentartották számomra a romlatlan magyar nép bizalmát s jó indulatát.

Lelkem mélyéből köszönöm önöknek e megnyugtatót, ez elégtételt.

De midőn hálámat fejezném ki a jó akaratért, egyszemind kötelesnek érzem magam, határozottan kijelenteni. hogy politikai elveim, melyekhez lelkiismeretes meggyőződéssel ragaszkodom, hazánk jelen helyzetében a felajánlott képviselői állást elfogadnom nem engedik.

Felszólítanak önök, vessek fátyolt a multakra, s győzzem le a multak keserüségéből merített fájdalmat.

Fátyolt vetni a személyes bántalmakra lehet, sőt midőn azt a haza érdeke kívánja, kötelesség is. De a komoly meggyőződéssel vallott elvekre fátyolt vetni nem szabad, legkevesbbé akkor, midőn minden a mi történik, meg annyi tanúság, hogy ezen elveken kívül nincsen és nem lehet üdve a hazának.

Nem is hihetem, hogy önök maguk is jóvá nem hagynák elhatározásomat, ha fontolóra veszik, hogy minő téren áll most hazánkban egy országgyűlési képviselő, és mik azon elvek, melyeket én (ha szabad úgy mondanom) szemelyesíték.

Mert engem nem ugyan saját érdemem, hanem a körülmények s a nép bizalma azon kivételes helyzetbe tettek, hogy szerény nevem hazánk függetlenségének zászlajával azonosítva lenne.

És én nemzetünket e függetlenségre jogosítottnak is tudom, képesnek is ösmerem.

Sőt számba véve az európai conjecturákat, melyeknek ismeretében nem vagyok egészen járatlan, arról is meg vagyok győződve, hogyha nemzetünk rendületlenül ragaszkodnék az álladalmi függetlenséghez, nemzeti létünk semmi szétbomlasztással, állami consistentiánk semmi külmegtámadással, országunk földterületi épsége semmi csorbítással nem volna s nem lehetne az európai complicatiók folytán fenyegetve; sőt az európai államrendszer normális

megfektetésében, a világszabadság történelmi rendü kifejlődésében, s e valódi (nem a csal) béke megszilárdulásában, a független Magyarország nem csekély súlyu tényezőt képezne; ellenben ha nemzetünk az Osztrák-birodalommal összeolvad, s magát a bécsi udvar nagyhatalmi végzelmes politikájával azonosítja, oly hatalmas érdekeket zúdít fel maga ellen, s oly vihart von magára, hogy hazánk belülről szétbomlással, kívülről szétdarabolással vagy végenyészettel lesz fenyegetve.

Az én vezérelvem tehát az: hogy hazánk állami függetlenségét s nemzeti önállását feladni, vagy annak megcsonkításába beléegyezni, nem csak nem kell, de nem is szabad semmi körülmények közt, semmi nyomás miatt, semmi áron.

Látják önök tisztelt honfitársaim! hogy én ezen elvvel, nemcsak az elidegeníthetlen jognak, hanem a nemzeti lét-fentartás természetes ösztönének, s kötelességének is terén állok.

Nincs ezen vezérelvben semmi tulbizakodás, semmi nyugtalankodási viszketeg. Életfeltétele az fajunknak; nemzet vagyunk, s jogunk is erőnk is van, hogy ne engedjük magunkat tartománynyá sülyeszteni. Jogunk is erőnk is van, hogy önczél legyünk, s ne idegen czéloknak eszköze.

Nem is oly elv ez, melyet csak mi állítottunk volna föl 1848—49-ben; mi csak védtük azt törvénnyel előbb, midőn fegyverrel lőn megtámadva. Az elv oly régi, mint a magyar név Európában. Alapelve az a magyar államjognak. Őseinknek ezredéves szent hagyománya, a jövőndő nemzedékeknek elidegeníthetlen öröksége, melyhez ragaszkodni elengedhetetlen kötelesség, mint őseink ragaszkodtanak rendületlenül.

Mert csak ismert dolgot említek, midőn emlékeztetem önöket, hogy bármi viszontagságokon ment is keresztül nemzetünk, bármi változatokat fogadtak is el őseink a királyi szék betöltése körül, bármiként módosígtatták is időnként a kormányzati rendszert s az intézményeket, de az állami függetlenségből, a nemzeti önállásból soha egy hajszálnyit sem adtak fel.

Csak ismert dolgot mondok, midőn emlékeztetem önöket, hogy bár a törekvés, hazánkat a most osztrák birodalomnak nevezett államcsoporthozattal egy egységes felső

államkormányzatban összeolvasztani, egykoru a Habsburg-ház uralkodásával: őseink e törekvésnek soha meg nem hódoltak. Védték ellene hazánkat, majd szenvedőleges ellentállással, majd fegyverrel, a mint lehetett; türtek, szenvedtek, legyőzhetlen ruganyossággal türtek és szenvedtek elnyomatást, midőn ellent nem állhattak; de hazánk függetlenségét soha fel nem adták, az osztrák tartományokkal egy államtestületbe összeolvadást soha alá nem irták; soha!

Elannyira nem, hogy 67 évvel azon trónörökösödési kötés után, melyet *pragmatica sanctio*nak hallok (hamisan) neveztetni, s melyből a bécsi udvar s az osztrák tartományok iránt oly kötelességeket látok most kierőszakoltatni, a minőkről apáink nem is álmodtak; kötelességet, melyeket több, mint öt negyed század történelme kiáltólag megczáfol, s az 1848-ki szeptemberi osztrák miniszterialis emlékirat előtt, maga a bécsi udvar sem mert soha felállítani, mondom a 67 évvel ama végzelmes kötés után beirták őseink az 1790-ki 10-dik alaptörvénybe, hogy ámbár egy a fejedelem, Magyarországon s az osztrák örökös tartományokban, mindazáltal Magyarország semmi más országnak vagy nemzetnek nem kötelezett, szabadon álló, és egész kormányzati rendszerében független ország.

Ez alaptörvény gyakorlati érvényét vettük mi körül biztosítékokkal az 1848-ki törvényekben

És valóban, ha Magyarország állami függetlensége az osztrák fejedelmi ház uralkodásával összeegyeztethető volna, az összeegyeztethetés csak is az 1848-diki törvények alapján történhetnék, feltéve; hogy e törvényeket a bécsi hatalom szentül megtartaná, a mit nekem *sem a 350 éves mult és saját korunk tapasztalása, sem a Habsburg-ház dynasticus állásának történelmi logikája hinnen sem enged.*

Ezen törvények hazánknak nemcsak beligazgatási önállását biztosították, a mi bár fontos, de még sem mindens mert ezzel oly tartományok, sőt gyarmatok is birhatnak, birnak is, melyek állami egyéniségre igényt nem tarthatnak; ezen törvények a beligazgatáson kívül az összes államkormányzatot, a pénz- és hadügyet is világosan beleértve, önállónak, függetlennek és minden idegen avatkozástól mentnek rendelék, s a királynak nem adtak hatalmat sem a magyar hadseregnek az országon kívül alkalmazása körül, sem akármely más hadügyekben, sem az egész pénzügyben,

sem általában az államkormányzat akármely ágában is a végrehajtó hatalmat máskép, mint kirekesztőleg a független magyar miniszterium által gyakorolni.

Midőn ezeket saját álláspontom jelzése végett felemlítem, tudom, hogy önöknek kedves honfitársaim ujat nem mondok, de még sem teszek haszontalan dolgot, midőn elmondom, valamint az amerikai nagy köztársaságban, a függetlenségi nyilatkozatot tanítják minden falusi iskolában, hirdetik minden egyházi szószékről, proklamálják adott alkalmakkor minden piacon, bár azt minden gyermek könyv nélkül tudja; úgy kívánnám én, hogy hazánk alapjogai uton útfélen ismét és ismét hirdettessenek, miszerint azoknak ismerete vérébe menjen át az egész népnek. — Ekkor nem esném kétségbe a jövődő felett.

Csak még annyit adok e fejezethez, hogy én tagja s az országgyűlés előtt szóvivője voltam azon független felelős miniszteriumnak, mely a bécsi udvarnak határozottan kijelentette, hogy az összes nemzettel egyetemben változhatlanul el van tökéelve, az ország ezen jogaiból, önállásából, függetlenségéből egy hajszálnyit sem engedni. — És a nemzet megmutatta 48—49-ben, hogy e nyilatkozattal a nemzet akaratának valánk tolmácsai.

Én elveimmal e téren állok.

Nekem hazánk függetlensége polgári hitvallásom Istensége.

Az Isten nem halt meg, bár ha oltára körül a hivek meggyérültek is. Az ámitások köde szétfoszlik, a csalódásokból kiábrándulnak. És a hivek sorai újból megtömörülnek az oltár körül.

És minő térre kellene állanom, ha önök felhívásának engedve a képviselői állást elfogadnám?

A jelen országgyűlés által elhatározottat, hogy a magyar hadsereg kiegészítő rész gyanánt legyen beolvasztva az egységes birodalmi hadseregbe, s ennek belszervezete, vezérlete, vezénylete, s így annak az országon kívüli alkalmazása is a magyar felelős miniszterium hatósága, sőt ellenőrsége alól is elvonatott.

A hadügy, a külügy, s a szorosan az ország beligazgatásához nem tartozó pénzügy tekintetében hazánk, már

nemcsak hatalomtényileg, hanem törvényileg az osztrák birodalmi miniszteriumnak alája vettetett, mely sem nem magyar, sem a magyar országgyűlésnek nem felelős.

A legfőbb államköltségek megállapításának s megadásának joga, melyet minden idegen beavatkozástól menten kellene gyakorolnunk, az országgyűlésről közös birodalmi delegációkra lőn átruházva.

Tehát a hadügy, külügy, s legnagyobb részben a pénzügy és ezekkel a háboru, béke, szövetségek, nemzetközi szerződések és általában az államkormányzat mindazon magas attributumai tekintetében, melyek egy országot státussá, egy népet nemzetté tesznek, — hazánk állami personalitása eltöröltetett, s Magyarország részint alávetetett a birodalmi miniszteriumnak, részint az osztrák birodalommal politikailag egy állammá összeforrasztatott.

Mindezek folytán az államkormányzati hatóságból kivetköztetett, tehát teljességgel nem független, s miniszteriális elnevezésre alig is érdemes a magyar miniszterium, számára csakis a tartományi beligazgatás van fentartva, de ama roppant jogfeladások logikájánál fogva, még ez is nem azon szabadsággal, melynek körét s irányát kirekesztőleg hazánk saját érdekeinek kellene megszabni, hanem csak annyiban, a mennyiben a közösügyek birodalmi politikája megengedi.

Öseink s a 18 év alatt elvérzett szabadsághősök feljajdulnának sirjaikban, ha megérthetnék, hogy egy magyar országgyűlés ily jogfeláldozásokat aláírhatott.

És mintha mind ezen rettenetes áldozatok, megannyi nyeremények, megannyi jótétemények volnának, melyeket drága pénzen is méltó megvenni, az országgyűlés elhatározta azt is, hogy szegény hazánknak anyagilag már is tönkre tett lakossága a bécsi kormánynak négyezer millió ezüst (tízezer millió váltó) forintot megközelítő, minket semmi méltányossággal nem illethető adósságaiban osztolni fog.

Mindez már el van végezve, mindez már törvény. A koronázás is ezen alapon hajtatott végre, s azon ünnepély, mely közel kilencz századon át a nemzet jogai szentesítését képezte, 1867-ben az önként feáldozott nemzeti jogok sirját tetőzé be.

A dolgok tehát már annyira vannak vive, hogy a képviselők számára alig maradt fen békés uton egyéb teendő, mint megállapítani a hányadot, melyszerint hazánk vérig kizsarolt népe a béke idején is közel háromszáz millió ezüst (hétsszáz ötven millió váltó) forint évi közös költségek terhet viselni fogja; természetesen a földtehermentesítési tartozáson, s az ország közigazgatási költségein kívül. — A kilátás irtózatoss!!

És (jegyezzék ezt meg kérem jól maguknak honfitársaim) ez a borzasztó közösügyi alku, melyet az országgyűlés többsége a nemzetre reászavazott, *nem egy meghatározott időre, hanem örökre* szól, és *nem is oly törvényhozási tárgy, melyet a mint egy többség megszavazott, úgy más többség eltörülhetne.* Nem, ez oly végzetmes határozat, melyet ha egyszer a bécsi reichsrath is hozzájárul, a magyar országgyűlésnek nem álland többé hatalmában békés uton megváltoztatni. Mert az egy nemzetközi kétoldalu szerződés, melyet csak karddal lehetend megsemmisíteni, ha politikai következményei időközben a nemzetet meg nem ölik.

Igaz ugyan, hogy az országgyűlés többsége nem adná magát át az árnak, mely Bécs felé sodor, az országgyűlési képviselők még ezen helyzetben is tehetnének jót szerencsétlen hazánkkal, még e boldogtalan közösügyi dologban is.

Ne fogadjanak el semmi áron nagyobb hányadot, mint a mennyit népünk megbir romlása nélkül és a nélkül, hogy az anyagi jólét és szellemi emelkedés eszközölhetésére képtelenné tétessék. Tartsák szemök előtt, hogy mielőtt a teher hányadát megállapítanak, joguk is, kötelességük is megvizsgálni annak a tehernek mind mennyiségét, mind minőségét. Ha egyszer a hányad meg leszen állapítva, késő lesz minden bánat. Az országgyűlés nem szólhatand többé a költségvetéshez, fájdalom, lemondott róla. — Ez az utolsó alkalom, ne szalaszszák el!

Tehát mielőtt a legkisebb hányadot is elfogadnák, — rostálják meg gondosan azokat a borzasztó státusadósságokat, nehogy mig például az Osztrák-birodalom népei nem osztoznak a magyar földtehermentesítési fizetésben, hazánk lakosai oly adósságokkal is terheltessenek, melyek kirekesztőleg Bécsnek, vagy Fiume rovására Triesztnek, vagy akár-mely más idegen városnak, vagy tartománynak javára

fordítottak, talán hazánk érdekeinek egyenes sérelmével is. Vizsgálják meg szorosán azt a közösügyi költségvetést; tegyék elengedhetlen feltételül, hogy oly politika követessék, mely nemzetünket a német ügyek, vagy terjeszkedési vágyak miatt háboruba nem keveri. Ne ériék be pusztá ígéretekkel, követeljenek garantiákat, s e garantiákat keressék az állandó hadsereg leszállításában, s helyébe oly honvédelmi rendszer behozatalában, mely az egész népet képesítvén a hon védelmére, az álladalmat megtámadások ellen biztosítja, de a hatalom ambíciójának háborúkra ingerül nem szolgál, s egyszersmind a roppant állandó hadsereg ruinosus költségeitől a népet megkíméli. — Bizzék a hatalom a népben, ha akarja, hogy a nép bizzék benne. — Mind ezt tehetik a képviselők és gonddal lehetnek, hogy a közös kereskedelmi rendszer megállapításában hazánk idegen érdekeknek alá ne rendeltessék, vagy az iparpapirokkal nyereszkedő spekulansoknak áldozatul ne essék stb.

Ajánlom is önöknek kedves honfitársaim! hogy a nekem kínált, de általam el nem fogadható képviselői hely betöltésénél ezen tekintetekre figyelemmel legyenek.

Azonban tény, hogy azok után, a miket az országgyűlés már elhatározott, a képviselők immár — fájdalom — azon térre vannak szorítva melyen, hazánk állami függetlensége már feladatott, s az Osztrák-birodalommal összeolvadás elfogadtatott — könnyebb vagy nehezebb feltételek — de feladás, de összeolvadás.

Engem, e térre lépni lelkiismeretem tilt; és tiltanak elveim; előttem mindennél magasabb, és semmi tekintetnek alá nem rendelhető cél az ország függetlenségének visszaszerzése; *s mint a dolgok állanak, e cél elérése nem a képviselői széken eszközölhető.*

Tizennyolcz éve eszem a számkivetés keserű kenyerét, melyet, mert tiszta, de üres kézzel vettem búcsut hazámtól, csak nélkülözések közt keserves munkával valék képes megszerezni örömtelenül. — Embernek, ki szereti hazáját, miként én szeretem, mindig kínos a hontalanság; kétszeresen az, ily helyzetben; és irtózatos a gondolat, hogy fáradt csontjaim tán idegen földbe fognak örök nyugalomra tétetni, mint tétettek széjjel két világ részben előbb anyám s két testvérem csontjai, utóbb leányomé s nőmé; és velők

családi boldogságom, mely egyedüli vigasza volt hazafiui bánatomnak.

De bár mennyire sovároogjon is lelkem hazám felé, e sovárgásnak engedni tilt az elvhűség s a kötelesség.

Volt idő, midőn nem tartottam szabadnak fenyegetett életemet, hitem és vallásom megtagadásával biztosítani.

Még kevésbé tartom szabadnak a száműzetés keserveitől politikai hitem árán megszabadulni. — Pedig tény, hogyha én kivételes helyzetemben, melyet fentebb említék, önök meghívásának engedve, haza mennék, s a bizony — valljuk meg az igazat — nem is egészen törvényes eredetű országgyűlésen helyet foglalnék, ennek sokkal messzebbvágó jelentősége volna, mint a mennyit önök ösztönszerű jóindulatukban czélba vettek.

Fogok-e még valamit tehetni hazánk függetlenségének visszaszerzésére? nem tudom. Ez a körülményektől függ, s függ mindenekfölött a nemzet magatartásától. Nemzetünk elég erős arra, hogyha akar, sorsának ura lehessen. Sorsa Isten után, saját határozottságától függ — egyes polgár csak annyi erővel bír, a mennyit neki a nemzet kölcsönöz. Ha a multban némely nagy dolgoknak leheték eszköze, az érdem a népé, nem az enyim. Én csak tükör valék, mely a kapott világot visszasugárzá. A világ a nép vala. A mely perczben önbizalom-rontó cselszövények folytán, e világ meghomályosodott, én tehetetlenné váltam. A mult jövőndőnek tüköre.

Engem az alkalom, hazafiui kötelességem önzéstelen teljesítésére mindig késznek fog találni. De ha úgy akarnák a végzetek, hogy hazánk függetlenségének visszaszerzésében napszámos többé nem lehetnék; legalább egy élő tiltakozás gyanánt akarok s fogok véglehelletemig állani, minden alku, minden törekvés ellen, mely hazánk állami függetlenségének s nemzeti önállásának akármi áron, akárminő feltételek alatt, megcsonkítására van irányozva.

És higyjék el önök tisztelt honfitársaim! e tántoríthatlan hűséggel elveim iránt, s ezzel kapcsolatban cselekvési szabadságom föltartásával jobb szolgálatot teszek a hazának, mintha engedve önök felhívásának, az Osztrák-birodalommali összeolvadás módjának s feltételeinek enyhítgetésére ajánlanám fel közreműködésemet.

Jöjjön a minek jönni kell!

Ha számkivetésben kellend is meghalnom; ha azon kilátással kellene is meghalnom, hogy fiaim — nevemmel elveimnek is hű örökösei — talán szintén ugy örökös számkivetésre lehetnek kárhoztatva; én zászlómat el nem hagyom.

Vegyétek önök hálám ismételt kijelentését s fogadják szíves, igen szíves baráti üdvözlétemet.

Kelt Turinban, augusztus 5-kén 1867.

Kossuth Lajos s. k.

KOSSUTH LAJOS levele egy barátjához.

Turin, július 15. 1867.

Édes barátom!

Teljes mértékben osztozom az aggodalmakban, melyeket ön a magyar municipalis institutiók ellen már megindult hadjárat fölött nyilvánít. Nemcsak arról vagyok meggyőződve, hogy a megyei institutióknak (a követválasztás és utasítás kivételével) teljes csorbítlan ősi hatóságában fenntartása, s annak a megyei jurisdictio alól kivett kerületekre és városokra is kiterjesztése legkevesebb ütközésben sincs akár a parlamenti kormányval, akár a miniszteri felelősséggel; de sőt arról is meg vagyok a legerősebben győződve, hogy a municipalis institutióknak csorbítlan megőrzése az utolsó horgony, melyhez még szegény hazánk állami léte s nemzeti élete megmentésének reményét kötni lehet, ha ugyan mindazon tömérdek jogfeladások és veszélyek mellett, melyekbe hazánk a közözügyi vészalku által sodortatott és sodortatik, a megmentés még lehetséges.

Nézeteimet a magyar municipalis institutióknak a parlamentaris kormányzattal (ha ugyan volna hazánkban oly kormányzat) s a ministeri felelősséggel, (minthogy hát minisztereknek nevezik a minden magasabb állampolitikai hatóságból kivetköztetett organumait az ország provincialis

közigazgatásának) mondom: nézeteimet a municipalis institutionnak a parlamentáris kormánynyal és miniszteri felelősséggel összeféréséről részletesebben kifejezve találandja ön az ide rekesztett nyomtatvány-szeletben, mely még mult mártius hóban jelent volt meg, s mely bár nem egészen az én tollamból eredett, de a czikk-írójával akkor közlött, *s most is változatlanul fentartott véleményemet egészen hiven fejezi ki.*

Vegye ön annak hasznát, a mint jónak látja. Csak egyet kell magyarázatul megjegyeznem.

Mondva van többi között e cikkben, hogy a megyék számára a politikai discussiók jogát is csorbítlanul fenn kell tartani; úgy, hogy a mely jogot hajdan a követutatisások és postulatumok útján gyakoroltak az országgyűlés irányában, gyakorolják azt jövőendőben petitiók útján addig is, míg a felső háznak senatussá reformálása folytán talán máskép is gyakorolhatandják. — Ezen szavak azon komolyan átgondolt régi meggyőződésemmre vonatkoznak, hogy a képviseleti rendszer behozatalára, alapított 1848-ki közjogi reformoknak természetes, okszerű, sőt nélkülözhetlen complementuma, egyszersmind a reformált, de mindig a nemzet geniusához alkalmazandó magyar alkotmány logikai postulatuma a felső háznak oly módni átalakítása, hogy a municipiumok követeiből álljon.

Hogy születés tegyen valakit törvényhozóvá, ez derisiója a józan észnek; hogy a kormány nevezzen törvényhozókat, ez derisiója az alkotmányosság fogalmának. Az alkotmányos önkormányzat eszméjében benne fekszik, hogy a törvényhozó hatalomnak a nép bizalma kifolyásának kell lennie. Küldje, — a mint küldi — a nép egyenes választás útján választottait a képviselő házba, — s küldjék a képviseleti alapra fektetendő megyék, szabad kerületek és városok, követeiket a felső házba. — Ez, s csakis ez lehet az alkotmányos temperamentumnak azon módja, mely a népképiselet s önkormányzat eszméjével összefér.

Ez iránt én magammal már 1848-ban tisztában voltam, s ha azt akkor nem indítványoztam, csak azért nem tettem, mert nem tartottam tanácsosnak a nép javára czélba vett többi üdvös reformok keresztülvitelét e kérdés szőnyegre hozatalával veszélyeztetni! — De tudni fogja ön, hogy már 1848-ki pesti országgyűlésen a főrendek Beóthy

Ödön bihari főispán indítványára egyhangulag elismerték elvben, hogy oly felsőház, mely születése, vagy kormány által kinevezett tagokból áll, a képviseleti rendszerrel össze nem fér.

Ezt magyarázatul megjegyezve, mindenek fölött ohajtom, hogy a nemzet jobbjai törhetlen erélylyel örködjenek a megyék és municipiumok ősi hatóságának megőrzése fölöött. — Ebben van az enyészettőli mentségnek utolsó reménye. — Más a parlamentáris kormányzat, más a centralisatio. Más a miniszteri felelősség, más a miniszteriális omnipotentia. — A világon minden ország, még maga Franciaország is a decentralisatio felé gravitál. Ez a szabadság eszme progressusának természetes logikai postulátuma. Isten ne adja, hogy ép akkor, midőn az egész művelt világ a decentralisatio szükségét vallja, éppen Magyarország legyen az, mely hátrafelé haladva, mint rák, megbecsülhetlen municipalis institutioinak lényegét a centralisatiohoz áldozatul.

Kossuth Lajos. m. k.

KOSSUTH LAJOS

v á l a s z a

Rudnay József urnak. mint a váczki kerület választási elnökének. Váczon.

Tisztelt elnök úr!

Tartozó tisztelettel vettem a választási jegyzőkönyvet melynek átküldésével tudtomra adni méltóztatott, hogy a váczki kerület országgyűlési képviselőjévé közakarattal megválasztattam.

És megilletődéssel olvastam a hozzá mellékelt szívélyes felhívó levelet, mely által annak 597 aláírói, a jóakaratnak csekély személyemet érdemen túl megtisztelő kifejezéseivel szolitanak fel, hogy a reám ruházott képviseleti tisztet vállaljam el.

Engedje elnök úr! önt, s ön által a haza jó és balszerencséjében mindig határozott hazafias szellemű váczki vá-

lasztókat becses bizalmukért őszinte hálaérzetemről azon kijelentéssel biztosítanom, hogy tekintetbevé a fennforgó körülményeket, lehetetlen volt a váczí választás tényéből, polgári törekvéseim irányát illetőleg a multa nézve megnyugtatót, a jövőre nézve bátorítást s a végsikerre nézve biztató reményt nem merítenem.

A váczí kerület érdemes választói nemcsak politikai multamat ismerték, midőn választásukkal megtiszteltek, és ismerték az irányt és elveket, melyeknek életem szentelve van, hanem ismerték {különösen azt is, hogy minő meggyőződéssel vagyok a fontosságban minden egyebet tulhaladó napi kérdés felől, értem: az ugynevezett közösügyi egyezkedést. Mert nagy nyilvánosságot nyert hazánkban ama nyílt, levél melyet ez ügyben Deák Ferenczhez intéztem. Tudták tehát, hogy én a jelen országgyűlés többsége által immár, fájdalom! törvény erejére emelt közösügyi munkálatot nemcsak határozottan roszalom, de sőt ha a részletekben is gyakorlati foganatba vétetik, s a nemzet belenyugvásával érvényesittetik, a nemzeti öngyilkolással határosnak itélem.

Másrészt a váczí kerület alkotmányos érzelmű választói igen jól ismerik azon elemi igazságot is, miként a képviseleti rendszernek alapját és lényegét azon kétségbevonhatlan elv képezi, hogy a választók oly szándokkal választanak országgyűlési képviselőt, miszerint az ország dolgainak intézése körül, saját politikai irányuknak s vezérelveiknek szerezzenek érvényt és befolyást, ugy a törvényhozásban, mint általa az ország kormányzatában.

Ezek így levén, a váczí választásnak értelme csakis az lehet: hogy azért esett választásuk csekély személyeimre, mert a közös ügyek kérdésében nyíltan kifejezett nézeteimmel választóim egyetértének, s általában közéletem politikai irányában s elveiben, saját politikai irányukat és elveiket ismerik fel.

Ez az, a minék lelkemből örvendek. Ugy érzem magam, a midőn e sorokat írom, mintha a vigasztalásnak egy fénysugára tört volna be hazafiui bánatom éjjelébe.

Mert habár az országgyűlés többsége által követett politika nagy veszély felé s tömérdek bajba és szenvedésekbe sodorja is hazánkat, ez azonban végkép halálössá mégis csak azáltal válhatnék, ha a nemzet magatartása an-

nak szolgálna bizonyítványául, hogy ezen politika valóban a nemzet akarátát képviseli.

S mert ez lehetetlen, hogy így legyen, azért tartom én rendkívülileg fontosnak, hogy a nemzet közéletében minél sűrűbben nyivánuljanak oly jelenségek, melyek tanúságot teendnek Europa előtt, a jogfeláldozási készség, mely az alkotmány visszaállításának csalóka hangoztatásával pillanatnyilag túlsúlyra vergődött, nem bir állandó talappal a nemzetnek sem véleményében, sem érzelmeiben.

Ez hazánk érdekeire nézve igen kedvező befolyást gyakorolhat még külföldön is.

A jelenségek között, melyek ez irányban nyilvánulni kezdenek, bizonyosan nem utolsó fontossággal bir a vácsi választás; minthogy az annyit mindenesetre bizonyít, hogy az a hiresztelt megelégedés az osztrák birodalommal összeforrással épen nem oly általános Magyarországon, s a politikai irány, melylyel csekély nevem azonosítva van, még sincs annyira száműzve a nép szívéből, mint azt a bécsi lapok által „jó osztrák magyar“-nak nevezett oldalról színlelik, vagy elhiteni iparkodnak.

A vácsi választás — tagadhatlanul — egy igen határozott értelmű nyilatkozványa a nép józan ösztöneiben rejő ellenárnak, mely előbb-utóbb a felszinen is érezhetővé, s — hiszem — döntővé is válik.

Köszönöm a vácsi kerület független-jellemű választóinak, hogy ily határozott alakban kívántak kifejezést adni ragaszkodásuknak azon politikai irányhoz, és elvekhez, melyeknek életem szentelve van.

Hogy vajjon ezen elvek országgyűléseni képviseletének kötelessége én reám vagy más valakire fog-e hárulni? ez igen alárendelt tekintet; kívált ha meggondoljuk, hogy minő tér az, melyre már elfogadott határozatok után, ezen országgyűlésen a képviselők befolyása szorítva van.

Ha ezen tér nem olyan volna, a minőre lépni tiltanak elveim, tilt lelkiismeretem, s tilt az europai viszonyoknak is számbavételével komolyan átgondolt polgári kötelesség érzete; *büszkeségemnek tartanám magamat, a vácsi kerület országgyűlési képviselőjének nevezhetni.*

Hanem, hogy én olyan Magyarországba térjek vissza, mely magát az Osztrák-birodalommal politikailag összeolvasztotta, s az ország pénzüveli rendelkezést idegen

avatkozásnak, annak elköltését, s az ország haderejéveli rendelkezést az osztrák birodalmi miniszteriumnak alája vetette; hogy én ily viszonyok közt hazamenjek, s haza menjek a végett, hogy mint képviselő részt vegyek a költség-hányad megszavazásában, mely hazánk kizsarlott népeinek véres verejtékéből az osztrák miniszterium számára be fog hajtatni, (mert hiszen már csak ezen hatóság maradt fen, az országgyűlés számára a közösügyi alku körül), hogy én ily körülmények között, s ily célból menjek haza, ez nem csak czélszerűtlen volna, hanem teljes erkölcsi lehetetlenség is, mert hiszen ekként cselekedve nemcsak a többet, de még az 1848-ki törvényeket is megtagadnám, melyeknek őszinte kiegyezkedési szándokkal megalkotásában nem csekély részem vala.

Nem is tartom szükségesnek ez elhatározásomat bővebben indokolni, kivált azok után, miket a jász-ladányi kerület megkeresésére írott s eddig — bár mint látom csonkítva — nyilvánosságra is jutott válaszbomban elmondottam.

E helyett inkább engedelmet kérek tisztelt elnök úrtól, hogy a helyzet felderítése végett a közügyek iránt némely észrevételeimet közölhessem.

* *

*

Én ugy látom, hogy azokra, a mik Magyarországon történtek, két dolog igen nagy befolyással volt.

Egyik: az orosz-tóli félelem, mely mesterségesen terjesztetett, s ügyesen felhasználtatott.

Másik: a nagy szavak hangoztatásával, s látványos ceremóniákkal előidézett fogalom-zavar, melynek folytán sokan a jelen állapotot az 1848-ki alkotmány visszaállításának hitték, s azért azt, a mi állami függetlenségünk napjának alkonya, „*egy szebb jövőndő hajnala*“ gyanánt üdvözölték.

Hallottuk nyíltan felállítatni a doctrinát, hogy azért szükséges a közösügyi jogfeláldozások árán is kiegyezkedni a bécsi hatalommal, mert csak az Osztrák-birodalommali szorosabb egyesülés biztosíthatja hazánkat az orosz ellen.

És a nemzet megijedett, és sietett az osztrák sas szárnyai alá bujni.

Ne higgyen a nemzet ez ámitásnak. A félelem mindig rossz tanácsadó. Ez esetben pedig már épen a dőreséggel határos. Mert a tény az: hogy az Osztrák-birodalommali összeolvadás, nem csak, hogy nem biztosítja hazánkat az orosz ellen, hanem épen ez az összeolvadás vagy real unio, vagy szorosabb egyesülés, vagy akárminek nevezzük, *épen ez az: a mi az orosz invasiót nyakunkra hozza.*

Ugy van vele a nemzet, mint ama kis madár, mely a krokodilustóli félelmében, a krokodilusnak szájába repül.

Ez a szorosab egyesülés az osztrákkal, nemcsak nem villámhárító, de sőt villámvonzó. S azonkívül nemcsak, hogy nem tesz minket erősebbé a védelemre, de sőt gyöngékké, s tehetlenekké teszen, mert a maga által provokált kültámadás veszélyét a belső szétbomlás kilátásával complicálja.

Figyelmet kérek az orosz agitációk tényére, melyek nagyon sürűdnek, minthogy termékeny mezőt készített számukra az Osztrák-birodalommali szorosabb egyesülés.

Hallom nem hiányoznak capacitatorok, kik azzal nógatják a magyar madarat a krokodilus torkába, hogy ilyen meg amolyan szövetség segítségével Ausztria helyre fogja állítani Lengyelországot, és ez majd biztos véd fala leend hazánknak az orosz ellen.

Senki nálamnál nem óhajtja forróbban, hogy a lengyel nemzetnek a rajta elkövetett irtózatoss bűnért Europa igazságot szolgáltatasson; követeli ezt az örök igazság, s az európai szabadság közérdeke; és megérdemli ezt a lengyel nemzet bámulatos erélye, melyet sem az idő, sem a szenvedés nem képes megtörni. Irtják, mint az erdőt! és a dülő fák virágporából, s a földbe szakadt gyökérszálakból új erdő nő, szilárdabb, mint valaha. Magasztos látvány! Le kell előtte borulnunk, bár — ha magunkra gondolva — elpi-rulunk is önkénytelenül.

Hanem én azt mondom a nemzetnek: ne higgyen az ámitásoknak. Ha Lengyelország *ily combinatiók kíséretében* visszaállíttatnék is **(ha visszaállíttatnék)** nem szolgálhatna véd falul Magyarországnak — mert a mikorra Lengyelország *így* visszaállíttathatnék, Magyarország jutandott Len-ország jelen sorsára, s nem lesz mit véd falaznunk.

Ennyit röviden ama félelemre, mely a közösügyi egyezkedés elfogadásánál oly átokterhes befolyást gyakorolt.

A mi pedig az alkotmány körüli fogalom-zavart illeti: nem győzők eléggé bámulni, hogy akadhat ember az országban, a ki csak egy pillanatig is képes magátazzal mystificálni, hogy az alkotmány vissza van állítva Magyarországon.

A ki a had és pénzügyre és általában az országkormányzati politikára nézve összehasonlítja az 1848-ki törvényes állapotot a mostanival, teljes lehetetlen nem látnia, hogy a közjogi helyzet, melyet közösügyi egyezkedés teremtett, nem csak, hogy nem visszaállítása, s még csak nem is módosítása az 1848-ki alkotmánynak; hanem annak egyenes negatívója, sőt annak valóságos eltörlése.

Általában azon közjogi helyzetben, melyet a mostani országgyűlés teremtett, nem is lehet alkotmányról szólni. Institutiókról igen, de constitutióról nem. — Administratióról igen, de országkormányzatról nem. Legkevésbé parlamentararis kormányzatról. — Mert a feladott államattributumok nélkül sem ország nincs, sem parlament nem lehet. Csak osztrák birodalmi magyar tartomány van, s csak tartományi gyűlés lehet.

Ezen állapotnak ellene kiált a jog, az igazság, az ősi hagyomány religiója, a történelem törvénye, a nemzet geniusza, a szellemi ösztön, az anyagi érdek, és az önfentartás kötelessége.

És pedig ellene kiált nem csak Magyarországon, hanem az Osztrák-birodalomhoz tartozó nemzetek nagy részénél is.

Mert nemcsak Magyarország államjogi személyisége sequestráltatik az osztrák-birodalmi egység számára, hanem a birodalmi nemzetek személyisége is sequestráltatik ama fantasticus új állameszme számára, melyet Cislajthaniának kereszteltek.

Elégedés nélkül nincs kiengesztelődés. Pedig veszélyesen téved az uralkodóház, ha azt gondolja, hogy ily állapottal lehetséges oly igazi tartós elégedést előidézni, a minőre szükség van, hogy hatalmas lehessen, sőt, hogy magát csak biztosnak is érezhesse.

A könnyen magyarázható illúziók mámora hamar elszáll a ruinosus valóság fagyos ujjainak nyomása alatt; és tapasztalni fogja a bécsi udvar, hogy e nagyon rossz számításu experimentatio által az elégedés pohara helyett Pandora átkos szelenczéjét ürítette ki Magyarországra is, a birodalomra is; — ki senkit nem elégített, meg senkit nem

nyugtatott, hanem támasztott magának ellenségeket benn és künn, és jobbra és balra mindenfelől, és veszélyeket idézett elő, nagyobbakat mint valaha ért, — veszélyeket, melyekkel szemben még a barátság, még a szövetségek is csak a bukás kútforrásai lehetnek.

Mondhatja elnök úr, hogy ismert elveim mellett nem épen hivatásom nagyon aggódni a felett, hogy a bécsi udvar magát veszélybe dönti. Elismerem. De igenis hivatásomnak tartom inteni nemzetemet, ne hagyja magát oly utra tereltetni, melyen a bécsi udvar bukásába Magyarország is beletemettetik. Ne ajánlkozzék Magyarország máglyának, melyen a történelem kérlelhetlen logikája az osztrák sást elégeti.

És én loyalis ellen vagyok. Engendjen nekem a hatalom egy tartalék gondolat nélküli szabad szót.

.
.
.
.

De hát czáfoljon meg engem a bécsi udvar. Övé az ország és a hatalom. Győzze meg nemzetemet, hogy nincs igazam! Állítsa helyre az 1848-ki alkotmányt csonkítlanul, és tartsa meg hűségesen.

Ekkor a magyar nemzet elégedettnek érzendi magát, bármi legyen is az én véleményem.

Higyje el, jobban — szerencsésebben fog gondoskodni saját javáról és hatalmáról ez által, mint minden által, a mit birodalomegységi rögeszméjének hizelgő tanácsosai javasolhatnak.

Hanem arról is legyen meggyőződve a bécsi udvar, hogy ama történelmi problémát, mely a bécsi politika s a magyar nemzet önfentartási ösztöne közt 350 év óta vitatattik, ily experimentatiókkal, mint ez a közözügyi transactio, megoldani lehetetlen.

Fontolja meg a hatalom e szavakat, mert bennök a nemzet geniusza, a történelem logikája szól. A loyalis ellen szava bizony érdemel annyi megfontolást, mint a hizelgő barátoké.

*

*

*

Valóban különös fátum, hogy azt, a mi a valódi hatalom egyetlen lehetséges kútforrása: a népek elégedését a bécsi udvar annyi átkodottsággal feláldozza egy képtelen inpracticus rögeszmének.

Századok óta követi különféle formák alatt a birodalmi egységre törekvés politikáját.

Századok óta tapasztalja, hogy nem megyen. Mégis ragaszkodik hozzá. Azt gondolja, csak a formát nem találta el, és fájdalom mindig akadnak hizelgő tanácsadói, kik új meg új formákat suggerálnak neki a lehetetlenség experimentációjának folytatására.

Nem mehet semmi forma alatt; nem fog menni a dualisticus forma alatt sem, mint nem menne trialisticus, foederalisticus, vagy akár minő forma alatt; mert az eszmének, a mellett, hogy inhaerens büne az igazságtalanság, még azon orvosolhatlan hibája is van, hogy lehetetlent akar.

Egy létező nemzetnek politikai egységét a faj, nyelv, valláskülönbség nem teszi lehetetlenné. Legvilágosabb példa erre a politikai organisatio két ellentétes véglete: az Orosz-birodalom és a republicanus Észak-Amerika.

De kifejtett, s külön személyiségük teljes öntudatával bíró nemzeteket egy állammá összeolvasztani lehetetlen.

Felejtí a bécsi udvar, hogy nem a nyugoti római birodalom szétbomlására következett chaoticus századokat éljük.

Aztán — Istennek a történelem minden betűjéből kimenyörgő szava kiáltja, hogy a mely uralkodó biztos és hatalmas akar lenni, népeit elégedettekké kell tennie.

A bécsi udvar pedig fület dugva — Isten szava előtt — biztonsága s hatalma forrását még mindig csak a hadseregben s annak a nemzetek különböző geniuszait violentáló (azonosító) hadszervezeti s vezénynyelvi egységében keresi, mely őt Solferinóhoz és Szadovához vezette.

Kutatja az okot mindenhol, csak ott nem, a hol fekszik. — Hadseregek — organismusok, nem mechanismusok. Erkölcsi rúgókra van szükségük. Csak lelkesedett sereggel lehet győzni, már pedig a birodalmi egység absurd eszméje akár absolutisticus formában nyilatkozzék, akár alkotmányos színű köpönyegbe drapirozza magát, akár reichsrathban, akár delegációkban legyen személyesítve, lelkesedést teremteni bizony soha sem fog, legkevésbé most, midőn az

önczélra jogosítotttság érzete annyira kifejlett a népekben, miszerint a disciplinának semmi vaspálczája sem képes megakadályozni, hogy a szuronyok is gondolkozzanak.

Sem a magyar koronának, sem az Osztrák-birodalomnak népei nem szolgalelkű barbár népek, melyeket lánczon vezetni lehetne. — Nincs itt, és nem lehet a trón biztonságára, s hatalmasságára más mód, mint tiszteletben tartani a népek jogait — kielégíteni legitim aspirációit, és szabad kezét engedni nekik, hogy magukat önczélok-nak tekintve, boldogságukat saját módjuk szerint eszközhessék.

És ennek practicuma az adott helyzetben? — *Országol-ni, de hagyni a népeket, hogy maguk kormányozzák magukat.* Nem administratiót értek, hanem kormányzatot a szó teljes értelmében.

Önkormányzat nemcsak Magyarországnak az 1848-ki törvények értelmében, hanem önkormányzat az Osztrák-birodalom minden külön nemzeteinek is a mi 1848-ki törvényeink hasonlatára.

Ebben van a biztonság s a hatalom titka. — Minden más rendszert vagy kinevet az élet, vagy megtöri.

A personalis unio eszméjét, ha nem léteznék, a bécsi udvarnak fel kellene találnia. Nemcsak nem kellene azt bántania a magyar korona irányában, — hol a kétoldalu kötések ellenére hozzányúlni vétek; — hanem a birodalom nemzeteire is ki kellene azt terjesztenie.

A bécsi udvar más úton jár.

Ha az volt célja, hogy magát jobbra balra, mindenfelé elégedetlenséggel vegye körül, — azt elérte — mesterileg.

S még mást is elér. Azt, hogy a háborúban, melyekre a követett rendszer okvetlenül vezetni fog, maga készít ellenségei számára oly támasz pontokat, melyekre a belső szétbomlasztás emeltyűit hatalmasan reá fektethetik.

Legyen neki az ő hite szerint.

Hanem a nemzet nézzen maga körül, és ébredjen fel az önfentartás ösztönének bölcsességére.

Legfőbb szükségnek tartom ez idő szerint, hogy a fenforgó nagy politikai kérdések iránt, a nemzet véleménye félreismerhetlenül nyilatkozzék.

Azoknak a jobbra balra küldött bizalmi nyilatkozatoknak nincs semmi határozott értelmük, s azért nem is nyomnak semmit.

Nézetem szerint az égető specialis napi kérdéseket kell a megyékben, kerületekben, városokban és népgyűlésekben discussió tárgyává tenni, s azok iránt kell a közvéleménynek határozott alakban nyilatkozni. — Csak így remélheti a nemzet, hogy magatartassa befolyással lehet a viszonyok alakulásánál, úgy benn a hazában, mint a külföldön is.

1. Ezen égető kérdések között én legégetőbbnek látom a háború veszélyét, mely hazánk felett lebeg, akár a német kérdés, akár a keleti kérdés miatt, akár (a mi több mint valószínű) a kettőnek egymással complicálása folytán.

Én ugyan meg vagyok győződve, hogy ez a közösügyi egyezkedés — ha csak a nemzet erélyes magatartása annak élet el nem tompítja — előbb utóbb háborút hoz szegény hazánkra, még pedig olyat, melyben nemzetünkre úgy a győzelem, mint a megveretés, egyiránt halálos veszéllyel jár.

Ha foganatba megyen a magyar országgyűlésnek (soha eléggé nem roszalható) lemondása azon magas attributumokról, melyekkel az udvari politikát fékezhetné, tökéletesen bizonyos, hogy a bécsi udvar németországbóli kizáratásában nem fog megnyugodni; — a keleti kérdésbe pedig, — oly irányban fog avatkozni, melynek már csak pusztá kilátása is ellenségeinkké teszi a keleti népeket; s őket és velők hazánkban fajrokonait, s még a horvátokat is az orosz karjaiba fogja hajtani.

De én életkérdésnek tartom, hogy a magyar nemzet ne csak ne azonosítsa magát azon politikával, mely ily háborúra vezet, de sőt mérlegbe vesse közvéleményét teljes erővel, miszerint a háború akadályozva legyen; — mert oly helyzetbe juttatta hazánkat az országgyűlési többség, hogy ha a bécsi udvar most hamar háborúba hagyja magát kevertetni, a legközelebbi sz. István napkor már nem lesz Magyarország!!

Teljes elismeréssel méltánylom a tényt, hogy a magyar időszaki sajtó egyhangulag ellennyilatkozik minden oly szövetségnek, melynek célja s iránya az lehetne, hogy a magyar nemzet vére és pénze a német kérdésbei avatkozásra pazaroltassék.

Hanem a veszély oly nagy, s következményeiben épen hazánkra nézve annyira fenyegető, hogy ennek ellenében az időszaki sajtó dicséretes magatartását elegendő óvszernek nem tarthatom.

És tekintve a működésben levő hatalmas befolyásokat, fajunk keleties indolentiája igen rémületes jelenségének tartanám, ha nemzetünk amugy törökösen megnyugodnék Allah oltalmában, vagy abban, hogy úgy is megteszi a miniszterium, a mit tenni kell, (szegény! nagyon keveset tehet!); vagy abban, hogy beldogaink rendezetlensége s financialis zavarjai úgy is visszatartandják a bécsi udvart a háborútól. Taval sem voltak sem beldogai rendezettebbek, sem financiái virágzóbbak, mégis belekeverte magát a német felsőbbbségi vágyak miatt a háborúba.

Itt élethalál kérdés forog fen. — Ébredjenek fel a municipiumok hivatásuknak, kötelességüknek érzetére. — Hangozzék országghoszant, a megyék termében a hon megmentésének szabad szava, mint hangzott sokszor a multakban. — Mondja ki a nemzet megyéről megyére, kerületről kerületre, városról városra, határozatokban, felírásokban a kormányhoz, kérelmekben az országgyűléshez, hogy a magyar nemzet örömmel üdvözli a nagy német nemzetiséget, az egységes nemzetté törekvés útján; — s hogy annak megzavarására magát eszközül nem fogja felhasználtatni, s hogy előre tiltakozik minden lépés ellen, mely egy csep magyar vért, s a magyar nép véres verejtekének csak egyetlen egy fillérét is ily célra akarná igénybe venni.

Hangozzék a municipiumokon végig a hon megmentésnek szabad szava. Mondják ki országszerte, hogy a magyar nemzet a keleti kérdést olyannak tekinti, melyet elintézni a török kormány s a Török-birodalom népeire tartozik, s hogy bár hálás elismeréssel van a porta nagylelkűsége iránt, melyet 18 év előtt a magyar menekvők irányában tanúsított, de valamint egy részről határozottan visszatart minden terjeszkedési politikát; úgy előre tiltakozik, minden avatkozási szándok ellen, mely keleti szomszédaink szabadsági törekvéseik ellen lehetne irányozva.

Ezt tartom én most a legégetőbb szükségnek. Vajha fölemelkednék nemzetünk a fenyegető veszély színvonalára. Vajha ne hangoznék el — száműzött hű fiának — intése, mint a pusztában kiáltó szava!

Ezzel kapcsolatban szükségesnek látom, mind a béke politikájának biztosítéka szempontjából, mind a nemzet anyagi végromlásának eltávoztatása végett, hogy a municipiumok a jelenlegi adók elviselhetlenségét constatirozva — a hadsereg megkevesítését, s vele az adók tetemes leszálítását sürgessék az országgyűléshez intézendő kérelmekben. — Tény: hogy a hatalom a legszigorúbban alkalmazott adóexecutiók mellett, annyira nem volt képes a mostani adókat behajtani, hogy az adóhátralékok, — ha nem csál emlékezetem — közel 28 millió forintra, mindenesetre tömérdek milliókra mentek, — ámbár maga a bécsi finanszminiszter is bevallotta, hogy a kivetett adókkal már a nemzeti vagyon tőkéje van megtámadva, a mi anyagi tekintetben a lehető legkétségbeejtőbb állapot, melynek folytatását a világon senki iránti kiméletességből nem lehet, nem szabad tűrni.

Valóban bámulatos! hogy szemben ezen kiáltó nyomorral az országgyűlés többsége még idegen statusadósságok elvállalására is ígérkezett! — Ha még is e nagylelkűség árán az 1848-ki alkotmánynak s vele hazánk törvényes függetlenségének helyreállítása volt volna megvásárolva! de hogy a függetlenségért az osztrák birodalmi miniszteriumtől függés törvényesítését, — s a nemzet pénzével minden idegen avatkozástól ment rendelkezés joga helyett a közös delegációkat kapja nemzetünk cserébe, s ráadásul még idegen adósságokat is vállaljon, az adók által már vagyona tőkéjében megtámadott nemzet, ez az önfentartási kötelesség feledésének oly példája, a mihez hasonlót hiában kereshnénk az emberi aberratiók történelmében.

De hát hallassa a nemzet, hallassa hangosan nyomórának panasz-szavát s adjon az országot végig rezgő szavával támaszt az országgyűlésnek, hogy a közösügyi hányad s adósság fizetési generositás meghatározása körül a nemzetről a romlást elháríthassa.

3. Szükségesnek tartom, hogy a hevesi eseten fel nem akadva, mondják ki a megyék s egyéb municipiumok, az országgyűléshez intézendő kérelmekben, hogy a közösügyi törvény azon intézkedései, melyek az 1790: 10-ik alaptörvényvel ellenkeznek, a nemzetben mély és méltó megütközést okoztak; s hogy az ország önállásának s egész kormányzati rendszerében, minden avatkozástól ment függetlenségének

helyreállítása nélkül, megnyugvás és elégedés nem eszközölhető. — Ne complicálják e nyilatkozatokat a megyék eljárására vonatkozó külön kérdésekkel; és szóljanak tisztelettel, mint az országgyűlés irányában szólani illik, de szóljanak határozottan, mint kötelesség.

4. Átalában pedig nem ismerek semmi fontosabbat ez időszerint, minthogy a nemzet a megyei institutióhoz egész törvényes kiterjedésben, a municipalis hatósághoz, s az önkormányzati jogokhoz, nagyban, kicsinyben, mindig, és minden körül örök éber-figyelemmel, s megtörhetlen erélylyel ragaszkodjék. Ragaszkodjék az életmentés ösztönének azon erélyével, melylyel a hajótörést szenvedett ragaszkodik a mentő csónakhoz, s még a deszkadarabhoz is, mint menekülésének utolsó eszközéhez.

Legyen hű a nemzet önmagához; — még mindent meg lehet menteni. Veszve csak azon nemzet lehet, a mely lemondott önmagáról.

*

*

*

Ezen megjegyzésekre kívántam a jelen alkalmat felhasználni. — Hosszadalmasságomat menteni fogja — reménylem — a fenforgó érdekek fontossága.

Engedje tisztelt elnök úr s engedjék tisztelt választóim hinnem, miként az, hogy a reám esett választást, ezuttal el nem fogadhatám, nem fog irántami jó indulatukban csökkenést okozni.

Fogadják szívesen hálás köszönetemet, és engedjék, hogy magamat jóakaratomba s becses emlékezetükbe mély tisztelettel ajánlhassam.

Kelt Turinban, auguszt 20-kán 1867.

Kossuth Lajos s. k.

KOSSUTH LAJOS

a „Pesti Napló“ szerkesztőjéhez.

Turin, september 15-én 1867.

Szerkesztő ur!

Deák Ferenczhez intézett nyílt levelem ellen egész hadjárat intéztetett volt a „Pesti Napló“-ban. Csakhogy akkor közlöttem ön lapjaiban nyílt leveletem is.

Ez loyalis eljárás volt. Előttük feküdt olvasóinak érv és ellenérv. Itélhettek. Nem is alkalmatlankodtam önnek viszonzásokkal.

Most újra hasonló hadjárat intéztetik a „P. Napló“-ban a vácziaikhoz írott levelem ellen. Csakhogy most jónak látta ön minapi loyalitását nem ismételni.

Hallgatnék mégis, ha csak véleményt állítana vélemény ellenébe. De a „Pesti Napló“ nem ezt teszi. Tényeket ignorál vagy ferdit, hamis állításokat, hamis dolgokat fog reám; és mind ezt a legegésőbb személyeskedéssel paprikázza. Olvasói pedig nem controllirozhatják állításait, mert a „P. Napló“ nem adta a híres „szomorú alaku lovag“-hoz méltó hévvel megtámadott leveletem; a „Magyar Ujság“ pedig az éjjél csendjében, szuronyos hatalommal lefoglaltatott.

El kell ismernie szerkesztő urnak, hogy e helyzetben jogom van helyet kérni, sőt követelni lapjában, mely így megtámadott. Helyet nem arra, hogy véleményét czáfoljam (tudom, hogy „a *parti pris point de conseil*“, s nincs kedvem szerecsent mosni), hanem hogy a személyeskedéseket jogom szerint visszatoroljam, az elferdítéseket helyreigazítsam, s a vitatott tényállást világosságba helyezzem.

E hármas kénytelenség teljesítését, három levélre fogom felosztani, válaszul a „Pesti Napló“ sokkal számosabb cikkeire, nehogy egy levélbe foglalva, a lap technicumában nehézséget okozzak.

* .

*

*

I. Az első, ki váczí levelem ellen a „P. Napló“-ban síkra száll (lásd 201. sz.) oly hangon ír, hogy ha hon volnék, örömet váltanék vele a közügyek iránt eszmecserét. Némelyekben, mint szemben a jelen európai bonyodalmakkal, a béke politikájának szüksége s a megyei hatóságok befolyásának fenntartása, egyetért velem, mit ily higadt publicista részéről köszönettel fogadok. A hol eltérnek nézetei, okokkal küzd, nem folyamodik gyanusításokhoz, nem személyeskedik. Téved, de nem sérteget.

A második (lásd 202. sz.) egészen más agyagból van gyurva. Ez előtt én már még csak hazafi sem vagyok. Jobban szeretem magamat, mint hazámat (s ezt nekem meri mondani, kinek életében, ha valami elvitázhatlan tény, az önzéstelenség bizonyosan az.) Egész cikke nem egyéb személyeskedésnél, s a névtelenség paizsa mögül szórt piszkos gyanusítgatásoknál. — Egyuttal pálczáat is tör felettem, azt mondja: „*tul éltem magamat,*“ *már nem vagyok többé,*“ sőt „*tán nem is voltam soha.*“

Ez ugyan egy szemernyit sem nyom a közösügyi alku politikájának igazolására. De hát legyen úgy. Hanem nem veszi észre szerkesztő ur, hogy e munkatársa önt nagyon comicus helyzetbe tette. — Minek az ellen a 203-ik számban vezérczikk Cyclust kezdeni, kit a 202-dik számban magát tuléltnek, nem létezönek, sőt nem is létezettnek nyilatkoztatott?

II. Hanem az a 202-tös, miután eltemetett, velem ugyancsak mirabilis dolgokat műveltet. Olyas formát, mint Don Juanban a kormányzó szobra, mely szobor létre ebédre sétált. Miután a nemzet nagylelkűségének nevében feledést és bocsánatot hirdetett nekem botlásaimért, azt mondja, hogy „*a nemzet pantheonának szobra*“ (hogy már én) amugy hetyke jókedvemből fogtam magam egy szép reggel, és — „*önszántamból leléptem a magas piedestaltól, melyre a hálájában tuláradó nemzet nagylelkűn állított!*“

Az ördögbe is, uram barátom! Szerkesztő ur, ne mieltessen velem a „P. Napló“ ily borzadalmas dolgokat!

Néhány év előtt szerencsém volt Önnel s egy utitársával Svájcban találkozni, a mikor is (köztünk legyen mondva) épen nem találtam sem Önnél, sem társánál valami nagy iszonyt bizonyos iránylatok és eszmék iránt, melyek ellenében azóta Ön oly „*erős várává lön az urnak,*“ sőt

társra, nagy szánom-bánommal egy teljes bünbánó vallo-mással örvendeztetett meg azon vétkeért, hogy azon pártnak opponált, melyhez tartozom.

Emlékszem, hogy azon alkalommal együtt *másztunk fel* Európa legmagasb fekvésű falujába, Mürrenbe, a Jung-frau havas-láncz nagyszerű látványát együtt élvezni, és együtt is *lépegettünk le* hegyi botjaink segítségével.

De hogy én valaha szoborra szegődtem, magas piedes-talra másztam, vagy magamat állíttatni engedtem, vagy onnan leléptem volna; e mirabilis műtételekben, Isten lát-ja lelkemet, ártatlan vagyok.

Oda jutottunk-e már a gyanusítgatások között, hogy Önt emlékeztetnem kelljen, mi az a „magas pedestal,” melyre állítva vagyok?

A tizennyolcz évi hontalanságnak nyomor börtöne, uram! melynek ajtaját még most is csak a reversalisok és elvmegtagadás kulcsával nyithatnám meg.

Hogy e hosszú nyomor és keserűség közben saját em-berségemből álltam meg a szenvedések viharát becsülete-sen, s ha idegen földön sok nemes rokonszenvre, sok hű baráttra találtam is, de saját személyemre nézve senki „nagy-lelkűségének” egy morzsával sem vagyok kötelezettje, az önérzetem kincséhez tartozik, és ez rendén van.

Hanem jöttek idők, midőn a hazafi keserveihez irtóza-tos családi csapások sulya is járult, melyek a számüzöttnek magánéletét vigasztalhatlan örökbúba meriték, s járult oly időkben, midőn ugyancsak nem mondhatám el, mint ama római, hogy „*cladem domus meae, secunda fortuna pub-lica consolatur.*” özlöttek felém a világ öt részéből, barát-tól, ellenségtől, ismeretlentől a részvétnek meleg szavai, és — nem tagadom — fájt, hogy azon hajdani barátaim kö-réből, kik most Önök oldalán ülnek, soha a legkisebb rész-vétnek még csak egy hangját sem halottam. — Intrigát, ellenségeskedést akár mennyit, de „nagy-lelkűséget,” sőt csak részvétet is — soha.

Ez is rendén lehet. Elviselem én, míg saját erőmmel birom — az élet reám mért terheit. Ha nem birom, megtö-röm alattuk, de sem meg nem hajlok, sem senki hálájának, senki nagy-lelkűségének mankójára nem támaszkodom.

De hát Önök, s e tágas világon éppen Önök azok, kik nem áttallanak nekem feledésről, bocsánatról szólni, s a

nemzet nagylelkűségét és tuláradó háláját szememre vetni, — épen Önök?

Hátrább az agarakkal, uraim, ott a „P. Napló“ oldalán. Önöknek erre nincsen joguk. — Ne cseréljünk szerepeket. Emlékezzenek Önök magukra. Én emlékszem önökre.

Önök még most is gunyolják a nemzet legszentebb érzelmeit. Nagylelkű elfeledésről, bocsánatról beszélnek azon idő emléke iránt, melyet a szabad nemzetek milliói meleg rokonszenvvel kísértek, a mi nemzetünk ma is dicsőségének tart, s a történelem is annak fog mindig tartani.

Ha azon idők emlékénel valakinek feledésre, bocsánatra van szüksége a nagylelkű nemzet részéről, öltsek fel Önök a vezeklés szörzsákját, és hintsenek hamut fejükre, mert Önök azok.

Ha Önök birják a bölcsesség követ, s a nemzet milliói, és köztük én is, botlást követtünk el, mert a haza jogait védeni mertük, miért nem volt Önökben bátorság szót emelni a mellett, hogy az akkor is előttünk feküdt, s egyhangulag elvetett közösügyi alku-forma javaslat csak tárgyalásba is vétessék?

Aztán elkövetkezett a válság szaka, amott a „P. Napló“ oldalán lehetnek néhányan, kik az akkori nemzet oldaláról most az Önök oldalára tévedtek, hagyján! akkor is teljesítették kötelességüket, s hinni akarom, most is azt vélték teljesíteni. Hanem ezeken kívül ott vannak azon oldalon azok, kik a két tábor közül egész cynismussal ahhoz szegődtek, mely a nemzetével szemben állt (mit polgárnak tenni soha sem szabad, még ha a nemzet volna is az, a ki téved); és ezek mellett ott hemzsegnék az Önök oldalán azok, kik oly időben, midőn a régi Athena maximája szerint az indifferentismus a legnagyobb bűn, szépen leültek a személyes biztonság fája alá, vagy a kényelmes indolentia árnyékába, s onnan nézték, a nagylelkű nemzet kegyelméből bátorságban, miként küzd, szenved, vérzik nemzetük, s biztonságukból szórták a kétség, az önbizalmatlanság konkolyát, öntöttek hideg vizet a lelkesedésre, és szitogatták a meghasonlást, s ezzel előkészítették a bukást.

És mégis Önök mernek nagylelkű feledést, bocsánatot szolgáltatni a gúny poharával!

Hátrább az agarakkal, uraim! Illenék Önökhöz nem hálával (mert a kötelességért hála soha sem jár), hanem

szerényen lesütött szemmel a felett elmélkedni, hogy midőn Önök a veszély perczében szépen árnyékban csücsültek, nem maguknak, hanem némely másoknak köszönhetik, hogy a nép méltó bosszankodása nem zúgott végig Önök felett, mint a romboló fergeteg.

Ha bocsánatról, feledésről kell szólni, Önökhöz a kérő, nem az osztogató szerep illik. Megmondta már ezt Önöknek Perczel tábornok is, mindjárt a mint a haza földére lépett. Kár volt szavaira nem figyelmezní. Mert senkinek sincs homlokára felírva, mit hozhat a holnapi nap.

III. Ugyan azon uri ember (jelvénye m. r.) azzal védi a „P. Napló“ 202-ik számában az Önök jó (!) ügyét, hogy engem muszka sympathiákkal vádol; Rieger-Palaczkival egy cathegoriába teszen, az orosz hatalom proselytájának nevez, ki a lengyel nemzetet oda dobom martalékul Oroszországnak, a német nemzetet poroszositani akarom, a szláv népeket amugy panslavistice egyesíteni törekszem; Oroszország irányában rokonszenven annyira megyek, hogy előleges meghódolást javaslok; *minden áron* békét akarok, *semmi áron* fegyvert fogni nem akarok; azt javallom, hogy gyáván megadjuk magunkat előre, s Magyarország hivatását megtagadom.

És mindezt én teszem, én! Kossuth Lajos!!

A ki mind ezt, vagy ennek csak egy árva betűjét is képes volt kiolvasni a vácziaikhoz írott levelemből, annak örülnék kell lennie. A pusztá ostóbaság fája ily gyümölcsöket nem teremhet; a pártduh ennyire nem vakíthat; a politikai jesuitismus vigyázóbb, mintsem ily bakot löhessen. Örült. Lehetetlen, hogy örült ne legyen.

És *Kemény Zsigmond*, a „Pesti Napló“ felelős szerkesztője — ezt névtelenül, tehát saját felelősségére ki meri adni. Szánalomból felszólítom *Kemény Zsigmond* urat egy felebaráti kötelesség teljesítésére, melyet kár volt eddig is elmulasztania.

Önnek tudnia kell, ki az a (m. r.) Tudósítsa családját, vagy ha ez nincs, a hatóságot kilétéről, mert baj van a háznál; gondviselésre van szükség. Az eset kétségtelenül olyan, hogyha Angliában akármely Jurynak elébe tennék váczí leveletem, s az invectivákat, miket (m. r.) abból kiolvasott, s a bíró azt kérdené, van-e (m. r.) nél annyi impu-

tationnak helye, hogy a piszok, mit rakásra halmoz, *libel*-nek ítéltessek? — minden jury azt mondaná: hogy imputatio-nak nem, hanem *Lunatic Asylum*-nak van helye.

Felebaráti kötelesség figyelmeztetni családját. Ne mulasztja el szerkesztő úr!

Nem tetszik ez alternatíva? — — Akkor tetszeni kell a másíknak. *Libel*, becsületsértés, melynél nagyobb alig képzelhető; mert nem kevesebbel gyanúsít, mint az orosz-szali conspiratióval. Honárulással.

Nem akarom vitatni, mennyire illik az ily örült, vagy becsületsértő beszéd azon oldalhoz, melynek soraiban ujjal ki lehet mutatni azokat, kik az orosz invasiót kérő, helyeslő levelet aláírták, s az orosz hadak mellett, ellátó, kalauzoló commissariusokként szolgáltak. — Sem azzal nem akarok kérkedni, hogy ily piszkos rágalmakkal Önöknek bizony-soha sem sikerülend sem a józan eszü nép érzelmeit meg-mérgezni: sem azon elveket, iránylatokat és tényeket be-mázolni, miket nyilvános életemnek a történelem könyvébe beírni alkalma volt; hanem csak annyit mondok: ha én annyira kapnék az agitatio mesterségén, mint némelyek képzelik; gondolja meg csak Ön, minő pompás agitatio volna az: ha én *Kemény Zsigmond*-ot ezen becsületsértések miatt esküdtszék elébe állíttatnám, s a nyilvános tárgyalá-sok közt, az igazságszolgáltatás sérthetlenségének paizsa alatt, talán *saját személyemben* fejére mondogatnám az igaz-ságot. „*Very tempting indeed.*“ Nagyon kísértő. Meggon-dolom.

Higgye el Ön, tanácsosabb lesz az a másik, a *Lunatic Asylum*.

IV. Szerkesztő úr, maga becses személyében beszélve, szerény tehetségeim közé számítja a heves képzeletet. Én eddig úgy tudtam, hogy a képzelődő tehetség kiválólág a poéták és regényírók sajátja, mely utóbbiak közt szerkesztő úr díszes helyen áll a magyar irodalomban. Nekem a bor-zasztóan komor valóság terén jutott ki az életszakma, ver-set nem irtam soha. Regényt sem nem irtam, sem nem csináltam soha, egy kis „történelmet“ talán segítettem csinálni — mint a rossz világ mondja — de „regényt“ soha, szerkesztő úr, mint habitualis regényíró, most is abban fárad nagy buzgalommal. „*On revient toujours a ses premiers amours*“ (Naponként megemlékszünk a hajdani szeretet tárgyunkról).

Épen most veszem a „P. Napló“ 208-ik számát. Érdekes regényt olvasok abban arról, hogy *Kossuth* miként folyamodott az uralkodókhoz támogatás végett: (talán nem is ő folyamodott; talán nem is oly minden áron sietett „felcsapni,“ talán először biztosítékokat követelt, hogy a magyar nemzet ne használtassék majomnak, mely más számára a gesztenyét kikaparja a parászból, — mind ezt szerkesztő úr egykor tudta, hiteles forrásból, hanem hát a heves képzetű regényíró a történelmet elfeledte.) És látok nem kevésbé érdekes regényt arról, miként mondta nekem Napoleon, hogy ő bizony az én kedvemért nem hozza nyakára Oroszországot (talán épen én mondtam, hogy minden további combinatio előtt biztosítva kell lenni nemzetünknek, hogy az orosz nem interveniál, mert ez belviszályt idézhetne elő; — *Kemény Zsigmond* egykor ezt is tudta, de a regényíró elfeledte), aztán meg, hogy mi történt velem Amerikában? (történt biz ott egyéb is, mint a nyereg, de hát mert e felett aggódik Ön, megnyugtathatom, hogy a nyereg meg van), és miként engedte meg nekem Viktor Emanuel, hogy a magyar legiót működtethessem Tyrol ellen (dehogy!) és hogy mi történt Poroszországban; és hogy mi felett czivódott az emigratio stb. Nagyon érdekes regény, ha Islentől van, — de regény.

Egykor elkövetkezhetik regény helyett, a historia ideje is. Lesz reá elég documentum; hanem most hivatkozom szerkesztő úr lovagiasságára, ne provocáljon olyan térre, melyre csak indiscretio árán követhetném. Mert bizony nem én bánom meg, ha indiscretióra kényszeríttetem.

Talán egy kissé az is a lovagiassághoz tartoznék, nem beszélni oly sokszor a forradalom ellen; miután tudja szerkesztő úr, hogy nekem a magyar időszaki sajtóban, a forradalom mellett szólnani, és Önt regényírói pegasussáról a tények homokjára leszállítani, nem engedtetik.

Nekem úgy látszik, hogy a közösügi alku logicájának vitatását kár ezen sikamlós térre vinni. *Ebeczky* bíró úr keze nem ér el mindenhová. Én oka ne legyen, ha egy egész forradalmi literaturának fergetege találna felidéztetni.

Ennyit a személyeskedési rovásra, ha többre nem provocáltatom. Soha sem szerettem éles lenni. Legkevésbé most, midőn az életnek ürömét, mint mézét nagyon közömbösen veszem. De el fogja — reménylem — minden igaz-

ságos olvasó ismerni, hogy ily piszkos provocatiókra más hangon nem felelhettem.

S ezzel átmehetünk higgadt kebellem a tények mezejére. Pár nap alatt; mert öreg kezem nehéz, s irnokokkal nem rendelkezhetem.

Kossuth Lajos, s. k.

KOSSUTH LAJOS

„Pesti Napló“ szerkesztőjéhez.

Turin, szept. 28. 1867.

Köszönöm első levelem loyalis felvételét.

Mig várnám, ha felvétetik-e? *Wenkheim* miniszter úr engem hivatalosan *notoriusnak* nyilatkoztatott. Köszönöm a bókot. *Merci cher baron!* Nem rossz compániába jutottam, ha nem rosszúl tudom a történelmét. Mert tény, hogy körülbelől három század óta a magyar nemzet azoknak emlékéen csügg a legnagyobb pietással, s a magyar történelem azoknak nevére tüzte a hazafiui *hűség* legszebb koszorúit, kiket a hatalom *hűtlenségi* nótával bélyegezett meg. Szomorú, hogy ennek így kellett lenni, mert a *constans* tény arra mutat, hogy ezen egész hosszú idő alatt hazánk állami viszonyai nem voltak harmoniában a nemzet érzelmeivel. Pedig a magyar nemzet nem csinál professiót a forradalmi viselkedégből (bizony én sem!) Rendszerető, türelmes és nagyon loyalis nemzet az; — nagyon! Nem gondolja szerkesztő úr, hogy ama háromszázados tény, háromszázados alapnak is vétethetnék arra, a minek csak pusztá megemlítése is *Wenckheim* urat amolyan *Narvaez-féle* nemes indignatióra gyulasztotta?

Hogy a bók teljes legyen, csak még az kellene, hogy az országgyűlés meg proscibáljon. Megérhetjük. Miért ne? Hiszen *Rákóczy* is proscibáltatott. Igaz, hogy azért *Rákóczy* még is — — — *Rákóczy* maradt! — Ő nagy ember volt, a szó nemesebb értelmében. — Én igen kicsi, mindennapi ember vagyok. Nekem nem a *nap*, legfelebb egy kis *harma-*

tocska szerény kis szerepe jutott. Hanem hát „*n'en deplaise á Monseieur Wenckheim*“ minden fulminatoriumai daczára én is csak Kossuth Lajos maradok.

De a nemes báró roszúl választotta az alapot. Mert a hitnek azon enuntiatioja, melyre haragját concentrálni lát-szik, nemcsak nem „*evidens erectio contra Statum publicum*“ de még csak nem is agitatio, sőt ha ki nem szakittatik „egy garas árú a vörös posztó közepéből,“ igen loyalis nyilatko-zat, mely (miért tagadnám?) egy kis önlegyőzésembe is ke-rült, de — őszinte volt,

Minék is agitálnék? Hiszen agítál helyettem eleget a miniszterium, a deákpárt, a „Pesti Napló“ és (előttem ismeretlen) collégai; a közözsügy, a quota, az idegen érdekek végetti háború felé sodortatás, a hivatali és fizetési cumulatioók, az ezekkel terjedő politikai depravatio, s a minden-nemü elégedetlenségnek teli lapátokkal szórt magvai.

Szerkesztő úr szives volt engem halottnak nyilakoztatni. Bizony megérem, hogy ezek az agitatorok felélesztenek: *Ce cher Baron Wenckheim*.

De én Tamás vagyok benne, hogy a lap lefoglalásokat, sajtó-pereket, nótázásokat amaz irtózatoss három sor okozta. — Mert hiszen más, de nem kevésbé világoss szavakban megmondtam én ugyan azt Deák Ferenczhez intézett nyilt levelemben is. — Deáknak az 1848-ki törvényeket visszakövetelő 1864-ki feliratáról szólva, azt mondtam ott, hogy *engem ki bizonyos kapcsolatokban az ellentéteket kiengesztelhetleneknek itélem nem elégített ki a határ, melyet kitűztél*“ — és szoltam *nyitott térről a jövőndő számára*.

Biztosíthatom szerkesztő urat, hogy még Karakán Marczy is tökéletesen megértette, hogy mik azok a „kienesztelhetlenül ellentétes kapcsolatok“ és mi az a jövőndő mely több mint 48; de mert valamint váczí levelemben megmondtam, hogy „*ha a 48-ki alkotmány helye állittatik és megtartatik, az én incompatibilitási hitem meg lesz czáfolva, s a nemzett elégedett lesz*“, ép ugy a „Nyilt levél“-ben is oda nyilatkoztam hogy „*ha nemzetünk 1848-hoz békés úton eljut, lesz oka többet nagy szenvedések árán nem merényleni*“, sem szerkesztő úr nem dobta nyilt leveletem a lomkosárba, sem a miniszterium nem vette azt üldözöbe, s nem fenyegetődzött miatta nótával.

Másutt van a nagy harag kútfeje. A „Nyilt levél“ csak azt mutogatta, hogy nem jó az a közösügyi transactió! — S erre mosolyogva azt gondolta a hatalom: *beszélhetsz — az már megvan* — De a váci levélben azt mondtam hogy ne hagyja magát a nemzet háborúba sodortatni a végett, hogy a bécsi kormány az elvesztett németországi állást visszaszerezni megkísértse. És — *hinc tantae animis celestibus irae*. — Ezt nagyon nem szeretik Bécsben, s a Bécsből inspirált körökben hallani.

De hát oda jutott-e magyar hazánk az alkotmány-visszaállítás boldog évében, hogy még ily életbevágó nemzeti érdekekről se legyen szabad, sem komoly mérséklet hangon véleményt mondani, sem a nemzetnek törvényes úton és módon nyilatkozni?

Tisztázzuk kissé a tényállást, és „*emlékezzünk régiek-ről*“ ha megengedi szerkesztő úr!

*

*

*

Hogy nekünk, magyaroknak, fontos okaink vannak rokonszenvvel viseltetni Németország egységi törekvése iránt, de azon feltétel alatt, hogy *ne azon uralkodóház legyen Németország fejévé, a mely Szent István koronájának is birtokában van*, ezen igazság felfedezését oly kevésbé van jogom magamnak vindicálni, mint *Széchenyi* amaz angolájnak volt hinni, hogy ő fedezte föl Buda Pestet, a porost.

A magyar nemzet, hacsak pár hónapig is megszabadúl az idegen járszalagozástól, nyomban bámulatos tapintattal bírja eltalálni a szegnek fejét.

Ezer husszonnégy esztendeje (a 843 ban kelt verduni kötés óta), hogy Németország *van*. E hosszú időn át, mindig birt az egységnek némi symbolumával, s belső szétszaggatottsága a westphaliai békekötésen és a bécsi congressuson keresztül, mindig összebb és összebb szorult, de valóssággal *egységes* soha sem volt, s mert ez nem volt, idegen befolyásoknak — 1815 óta főleg orosz befolyásnak volt játéktere.

Pedig természetes, hogy egységes, tehát független akar lenni. S mert természetes, tehát lesz. Ez a történelem logicájában fekszik. A ki azt meg akarja akadályozni lehetetlent

akar, pedig „il ne faut jamais vouloir l'impossible“ (soha sem szükséges a lehetetlent akarni). Ez a szó III. Napoleon császár szava.

A németországi egység kérdésének megoldását a mi korunkban hozták válságra a körülmények; tehát oly korban, midőn a monarchicus elv országol Europa felett,

Mi lehetne, ha Franciaországban valami „véletlen“ nemcsak történnék, hanem consolidálni is találná magát? Vagy mi lesz akkor, ha az éjszakai amerikai fiatal óriás lakossági cenzusa száz milliót fog mutatni (nem kell reá száz év) s a világon irányadó hatalommá válik? Az más kérdés.

Most a monarchiai elv itt az uralkodó, most tehát Németország egysége is csak a monarchicus elvvel kapcsolatban létesíthető.

Ez így lévén, ha Németország fejevé, vagy egyességi kapcsává az válnék, ki Magyarországnak is királya, ugyan csak meggyülne bajunk a germanisatio átkával, melylyel már annyi küzdelmünk volt. A „germanisatio“ szót főképp politikai értelemben kérem vétetni, ámbár tudva, minők voltak még nem rég, és részben minők még most is „magasabb“ köreink, tán nemzetiségi tekintetben sem volnánk túl minden bajon. De annyi bizonyos, hogy a német irány, német hatalmi érdek, német politika volna a vontató gőzös. Hazánk pedig az utána akasztott rakhajó, mely *szenet* viszen a gőzös számára.

Ha ellenben oly dynastia lesz Németország fejevé, vagy egységi kapcsává, mely nem egyszersmind Szent István koronájának is birtokosa, egyszer mindenkorra megmenekszünk a hatalom germanisationális iránylataitól. — Ez világos.

Aztán az így egyesült Németországnak nagyon érdekében lesz: nem tünni, hogy az orosz még messzebb nyujtsa máris túl hosszú karjait. Tehát nekünk természetes szövetségesünk az orosz ellenében. — Ez is világos.

Sőt ha egyszer Németország egysége többé nincs contestatio alatt, az is érdekében lesz, hogy közte és az orosz közt újra felálljon a lengyel választó fal, melyen a közvetlen contactus megtörik. — Ezerszer nagyobb nyereséget ígér ez a nagy Németországnak, mint a heterogen kis Posen kényszerű birtoka. Ugy hogy a konzummált németországi egység nagyobb kilátást nyujtana a szintoly nemes, mint

szerencsétlen lengyel nemzetnek az ujjászületésre, mint felosztása óta valaha birt. — Ez is nagyon érdekünkben van.

Ugyancsak hatalmas okaink vannak tehát rokonszenvvél viseltetni Németország egységi törekvése iránt, a mondott feltétel alatt.

Volt idő, midőn ez nem is volt pártkérdés hazánkban. Ebben mindnyájan egyetérténk, hajdani és mostani miniszterek, jobb és baloldal; mindenki, maga b. *Kemény Zsigmond* úr is.

1848-ban is munkában volt a németországi egység kérdése, még pedig oly módon, miszerint kezdet óta mindenki tudta, hogy a német császári korona a porosz királynak fog megajánlatni. Ugy is történt. De Bécs ellenzése miatt akkor hiában,

És mi történt a saját lábára állott Magyarországon? — Történt az: hogy 1848-ban aug. 3-án a magyar országgyűlés képviselőháza egyhangulag, közakarattal, legmelegebb rokonszenvet szavazott Németország egységi törekvése iránt.

És ki indítványozta e rokonszenvi szavazatot? — Talán én? — Korántsem; hanem *Gorové István*, mostani miniszter úr. Nemcsak rokonszenvet, hanem szövetség-kötési készséget is indítványozott.

Az indítvány pártolására szólók közt, feledhetlen *Teleki Lászlónk* e szavakkal végezte beszédét: Mint a civilizáció védője, mint szabad ember, *mint magyar*, örvendek, hogy Németország egysége nagy napjának hajnala hasad, és árulólóknak nyilvánítom azokat, kik ez ellen tenni mernének akár magyarok, akár németek lennének azok.

A képviselők háza, köztük három mostani miniszter (*Eötvös*, *Horváth* és *Lónyai* urak) és *Kemény Zsigmond* úr is, egyhangulag, közakarattal elfogadták *Gorové* indítványát. — S még többet is elfogadott. *Nyári Pál* indítványára ki mondta azt, hogy „ha a bécsi kormány, az összpontosított német hatalommal, a német egység kérdése miatt háborúba keverednék“ Magyarország képviselői kijelentik, hogy azon esetben Magyarország pártolására ne számítsen.

Kitörő helyeslés közt, közakarattal ez is végzéssé emeltetett. Négy mostani miniszter és a „Pesti Napló“ szerkesztője, ezen végzésben is részesek voltak.

De az uralkodó háznak dynastialis eredete, történelmi fejlődése, multjának emlékei, s az elsőségi állás, melyet a német confoederatióban birt, predominansokká tették a bécsi kormánynál a német nagyhatalmi állás vágyait. Így lőn, hogy ama rokonszenvi, s a német egység elleni háborúba sodortatását nem zetüinktől elutasító országgyűlési végzéseket a bécsi kormány nagyon zokon vette, elannyira, hogy elhatározná Magyarországnak az 1848-ki törvényekkel biztosított függetlenségét, ha másként nem lehet, fegyverrel is megsemmisíteni, minthogy az a Németország feletti felsőségre vágyásban nem akart eszközül szolgálni.

A vágy Magyarország erejével e célra rendelkezhetni, hozta nyakunkra a császári seregeket és az orosz invasiót.

Elkövetkezett a világosi catastropha, s a terrorismus, majd az elmállasztás hosszú időszaka. Rendelkezhetek szabadon erőnkkel. És elkövetkezett az osztrák-porosz rivalitás történelmi kényszerűségü válsága. És lett belőle? . . . Sadowa. Miért? Mert a magyar katona nemzetünk érdekeivel ellenkező ily célért nem lelkesülhetett. Elanyira nem, hogy a hősiességet ősi tulajdonul bíró magyar katonák, tősgyökeres csongrádi magyar fiúk, Pólába relegáltattak — *gyávaságért!* Irtózatos tévelygés! A magyar katona soha sem fog Bécsnek németországi felsőbbségeért lelkesülni. Ellenkezik ez a természettel, és a nemzeti önfenntartás ösztönével, mely a magyar népben csodás öntudattal él. Soha sem fog ezért lelkesülni !!

De Bécsben ezt sem belátni nem tudták, sem hinni nem akarták. A hatalomnak szokott hibája (az önökké is, ott a „Pesti Napló“ oldalán), hogy obligatus cotteriáik zsongását a sphaerák harmonijának veszik. Absolutismussal, rettegetéssel nem ment a dolog. Azt Gondolták Bécsben, hogy csak az út téves, nem a cél, és azt gondolták: csak egy kissé menagirozni kell a magyar érzékenységet, csak egy kis constitutionalis formákkal, nevekkel és ceremóniákkal kell öt jó kedvbe hozni s egeket hasogató dörgéssel kiáltja el a „*vitam et sanguinem*“-et a nélkül, hogy a „*mi végett?*“ iránt nagyon scrupulózuskodnék.

Ez a közösügi alkunak nyitja, tisztelt szerkesztő úr! A mi rugója volt 1848-ban a császári fegyveres megtámadásnak, az rugója 1867-ben a közösügi transactionnak — *Semper idem.*

Önök a birodalom népeiveli szövethkezés ködfátyol képét lebegtetik a nemzet szemei előtt. — A közösügyi alku nem népszövethkezés. Az osztrák birodalom helyzetében népszövethkezésről beszélni átalában is anomalia, mindenesetre pedig az a transactió, melyet önök összegyártottak, nem szövetségi transactió, hanem repartitíója annak, hogy a népek érdekei felett lebegő udvari politika vér és pénz eszközeihez minő mértékben járuljon a birodalom *egyik fele* (hogy már Magyarország!) és járuljanak a birodalom *másik felének* népei (minő borzasztóan hangzik magyar ember fülében ez az „egyik meg másik fele!”) — Ezt csináltak önök, nem szövetséget.

Avagy szövetség ez, mely minden érdekeket sért és senkit sem elégít ki? — — Ime ott van a „kedvencz” központ, Ausztria. Annak egyik jeles vezérpublicistája azt mondta Napoleon császárnak Salzburgban, hogy a közösügyi alku nem transactió, hanem *capitulatio* Ausztria részéről Magyarország irányában; — Önök oda adták Ausztriának a magyar hadsereggeli rendelkezést s a közös költségek elköltésének jogát (nem ők adták önöknek, hanem önök nekik), oda adták a közös delegatiónak a hadi költségek megszavazásának s vele a háborúnak jogát, és elvállalják az osztrák államadósságok 30 percentjét. És azok, a kiknek mindezt oda adták, azt mondják: *hélas ők capituláltak nekünk!* Törököt fogtunk de viszen. — Népszövetség ez?

És ott van Csehország. Ennek ép oly kétségbevonhatlan joga van a nemzeti önnállásra, mint nekünk. Önök azt mondják; legyen egy egységes birodalom; annak egyik fele leszünk mi (ne) Magyarország többé, hanem *Translajthánia*), másik fele meg lesz *Cislajthánia*, s abba Csehországot és a vele történelmi kapcsolatban levő tartományokat, mint a fél almának, egyik integrans gerezdjét, s a kis Ausztria appendix-ét incorporálják. S önök azt hiszik, szövetségesünnké tették Csehországot? Tették ellenségünnké. Figyelmeztessen-e önöket, kinek készítették szövetségest Csehországban? — — Az oroszoknak. Nem is késset hasznát venni. Ugyancsak szórja a magot. Hogy is ne? Hiszen önök, ugyancsak elkészítették számára a földet. Nem mondom, hogy szándékosan; de elkészítették.

És itt vannak testvéreink, a horvátok. Én lelkemben meg vagyok győződve: hogyha gróf Andrassy Gyula, az

1848-ki törvények értelmében „független“ magyar miniszter elnök volna, (pedig az volna, ha a Deák-párt az 1861-ki alapot el nem hagyja), nyolcz nap alatt kiegyezkednék Horvátországgal. De a közösügyi transactio alapján lehetetlen. A horvátok nagyon megunták — és méltán — a bécsi politikának gendarmejai lenni. Tudják hogy politikai absorbtióval őket, jövődjüket, fejlődésüket nem Buda Pest, hanem Bécs fenyegeti. De hát mi kedvük legyen hozzánk csatlakozni, midőn látják, hogy az, a mi a birodalmi absorbtio ellenében biztosítékul szolgálhatna: Sz. István koronájának önállása és állami függetlensége, fel van adva, s Magyarország maga is absorbeáltatta magát a birodalomba. Hiszen, ha már a bécsi udvari politika szögén kell függni, bizony nem igen vigasztaló kilátás, hogy a magyar karikán lógva, függjenek a bécsi szögön. Aztán az utóbbi években nagyon kifejlett Horvátországban a határörvidéki osztrák szervezet eltörlésének s a határörvidék polgáritásának óhajta. És méltán, ők ettől el nem állnak. Meri merhet-e a magyar korona honvédelmi minisztere ezen óhajtást, teljesíteni, vagy csak annyit decretálni, hogy az ottani határörvidék Horvátországnak politikailag integrans része? Nem meri, nem merheti. Tehát csináltak önök szövetségest *nekünk* az orosz ellen Horvátországban? — Csináltak és folyvást csinálnak az oroszoknak mi ellenünk. — Nem mondom szándékosan de csinálnak.

Azt is mondják önök, és mindig mondják: hogy a közösügyi transactio kölcsönös *védelmi* transactio. Nem az. Ha a bécsi kormány védelmi állást akart volna magának biztosítani, és védszövetséget létrehozni; azon alapra fektette volna szervezetét, melyet váczí levelemben kijelöltem: *a personalis unio* alapján; ez, minden nemzetet elégedetté téve, s honvédelmi rendszerének saját geniusza szerinti kifejtésére képesítve, egy megtámadhatlan, aláaknázhatlan, megdönthetlen biztos védelmi positiót adott volna. — Közbevetőleg szólva: ugyan miként sikamolhatott tisztelt szerkesztő úr azon óriási elferdítésre, miszerint azt fogná rám, hogy én nemzetiségek szerint akarnám a birodalmat is, Magyarországot is feldarabolni. — Bizony eltanulja munkatársaitól a gyanusítások *nonsensejét* (észtelenségét). Sajnálom és csodálkozom. — Én *nemzetekről* szözlöttem, tehát történelmi alappal bíró állami személyessé-

gekről, nem nemzetiségekről, melyekről ép azon levelemben mondtam, s példákkal is bizonyítottam, hogy azok különfélesége egy létező nemzet politikai egységességét nem akadályozza. — Hazánkra nézve pedig én, ki a nemzetiségi kérdésnek igazi testvéries bőkezőséggel kiegyenlítését a legégetőbb szükségnek, sőt azon külpolitikai complicatiók mellett, melyeknek feléje sodorják önök a nemzetet, valóságos életkérdésnek tartom,; mindig de mindig kijelentettem, hogy a kiegyenlítésnél az ország területi épségét és politikai egységét fenntartani mulaszthatlan kötelesség.

Nem, uram! A közösügyi alku vezéreszméje (nem mondom önök szándokaiban, hanem tényleg is) a hatalomnál *nem a védelem, hanem a támadó tehetség.*

Megmondták önöknek, hogy a „birodalom egysége és nagyhatalmi állása előtt minden más tekintetnek háttérbe kell állani.“ És önök meghajoltak ez intimatió előtt.

És *bárá Beust* (kit bizonyosan nem azért ültettek át Drezdából, hogy a bécsi udvart elszoktassa a németiségtől), teljességgel nem ámtgatta önöket. — Férfiass nyiltsággal kimondotta febr. 4-ki köriratában (a Landtagokhoz), hogy Magyarországgal azért kell kiegyezkedni, mert különben a „*birodalomnak nagy és régi történelmi állása vissza nem szereshető.*“ Nem szólt egy szót sem *védelemről*, hanem szólt „*nagy és régi történelmi állás visszaszerzéséről.*“

És hol van ezen nagy és régi történelmi állás? Van *Németországban*, és lehet az olaszországi veszteségek compensatiojának keresésében Keleten.

Igy értette azt minden ember Európában. Így értette Napoleon császár is. S azért ment Salzburgba, mert így értette.

És jel tünt fel jel után, hogy a német kérdés újra háborúval fenyeget. Nem magam vagyok e hitben. Egész Europa abban van, hónapok óta. És én kérdelem magamtól, érdekünkben állhat-e most, mit 1848-ban pártkülönbség nélkül jobb oldal, bal oldal, miniszter és oppositio, *Gorove* és *Kemény*, mint *Nyáry* és *Teleky*, nemzetünk életfentartási érdekeivel ellenkezőnek hittünk, tudtunk, vallottunk?

Eszem, szivem, tapasztalásaim, a történelem intése, az események szava, minden a mi csak befolyhat a meggyőződésre, azt sugalta nekem, hogy *most*, és a közösügyi alku után, és olyan körülmények közt, hogy a német kérdés

miatti háború okvetlenül complicálódnék a keleti kérdéssel, és orosz invasiót hoz a nyakunkra, e háborút provocálni, nemcsak inkább, mint valaha ellenkezik hazánk érdekeivel, de sőt halálosan veszélyes volna.

Megfontoltam, hogy nemzeti hadseregünk nincs, s a mi hadseregünk van, az nemzeti geniuszának, zászlóaljának, vezényszavának lelkesítő befolyásától meg van fosztva. Megfontoltam azt, hogy a közösügyi alku egész Európában, s különösen Keleten consistentiát adott a compensationalis vágyak felőli hitnek, s hogy e hit keleti szomszédainknál félétkenységet, sőt elidegenedést szült, a bécsi politika horgára akasztott Magyarország iránt; és megfontoltam azt, hogy ezen elidegenedésnek a hazánkban rokon népfajokra visszahatásnál fogva, még annak is ki lehetnénk téve, hogy ily körülmények közt az orosz invasiót belháború is aggrá válhatná (súlyosbíthatná).

És mindezt megfontolva a fejünk felett lebegő haborút, olyannak láttam és látom, melyben a megveretés enyészettel fenyeget, a győzelem semmi kigondolható hasznót nem, de sőt ez is csak bajt, kárt, veszedelmet hozhat hazánkra; míg országunk territorialis épsége és politikai egysége már a harcz folyama alatt is oly megszakgatásoknak lehetne kitéve, melyeket — bármí lenne is a háború végkimenetele — nagyon bajos volna összeférczelni.

Hazámat hön szeretve, keblem e nagy aggodalmában figyelmeztettem honfitársaimat, hogy, ha nem akarják hazánkat a veszélybe sodortatva látni, siessenek a közvéleménynek határozott nyilatkozatát törvényes uton, törvényes módon belevetni az események még függő mérlegébe.

Önök is szeretik a hazát, Önök sem kívánhatják, idegen érdekek iránti kiméletből, hogy hazánk veszélybe kerüljön. — Önöknek kötelességük volt volna: vagy kezét fogni, hogy a veszély a hazáról elháríttassék, vagy ha alaptalan, eloszlatni az aggodalmat, mely a czél miatt, a mely sugallotta, még ellenektől is tiszteletet érdemel.

Önök e helyett, piszkos sértegetésekhez, oktalan gyanúsítgatásokhoz folyamodtak. Ezzel gondolják a veszélyt elhárítani? Önök ezzel csak megerősítettek engem, s hidjék el, megerősítették a nép romlatlan millióit is azon meggyőződésben, hogy aggodalmaim nagyon is alaposak.

Minek egyébiránt okokkal is kimutatását, s Önök rakásra halmozott fallaciái (ámitásai) közül kiáltóbbaknak eloszlatását, harmadik (utolsó) levelemre tartom fen.

Kossuth Lajos s. k.

K O S S U T H L A J O S

harmadik levele

a „Pesti Napló“ szerkesztőségének.

Turin, october 13-kán 1867.

A közösügyi egyezmény legveszélyesebb momentuma abban fekszik: hogy Magyarország egyrészt erőt bocsátott a birodalmi kormány rendelkezésére, s az erővel, ingert adott azon politikát követni, melynek czélja: „*a nagy és régi történelmi állást vissza szerezni*;“ másrészt meg ezen politikának a magyar érdekek szempontjából fékezésére csak annyi tehetséget sem tartott fen magának a magyar országgyűlés, a menyivel még a hajdani karok és rendek is birtak.

Ime, még be sincs fejezve gyakorlati részleteiben a közösügyi egyezkedés, s már is oly ingert adott a „régí történelmi állás visszaszerzése“ után sovárgó politikának, hogy egész Europa véleménye szerint háboru veszélye lebeg fölöttünk, és pedig oly czélok végett, melyek hazánk érdekeivel merőben ellenkeznek; — háború, mely Ausztria részéről teljességgel nem volt volna lehetséges, ha a magyar országgyűlés az 1861-ki alapot fel nem adja.

Két kérdés van jelenleg szőnyegen, mely európai háborút idézhet elő, a *német* és a *keleti*.

Megmondottam előbbi levelemben, miként állanak érdekeink a *német* kérdésre nézve. Hasonlót kell tennem a keleti kérdésre nézve.

Constatirozzuk a tényállást.

A török birodalom eredete a történelem legbámulatosabb csodái közé sorozható. Mindössze *négyszáz* sátorból

(családból) állott a török öserő, melylyel *Orchán* Emir atyja *Orthogrul* a XIII-ik század végével a Sangar partján megtelepedett. E négyszáz sátor volt a török nemzet bölesője, mely kevesebb mint száz év alatt majd az egész mostani török birodalmat, 150 év alatt Konstantinápolyt is meghódította, s Európát megrettegtető hatalommá vált.

De az idők megváltoztanak.

A török nemzetnek többé nem ereje, hanem gyöngesége veszélyes Európának, mely azt mesterségesen támogatja, nehogy helyébe az orosz lépjen, s helyébe lépve törvényt szabjon Európának és Ázsiának.

Az orosz terjeszkedési vágyai ellen megvédheti a Törökbirodalmat Európa, ha egyet ért; de a belső szétbomlástól — nincs földi hatalom, mely megvédhesse; sőt a történelem kérlelhetlen logikája hangosan inti Európát, hogy ha e felbomlás processusát akadályozni akarná, nem a törököt mentené meg, hanem az orosz hegemoniának csinálna utat le egészen a Bosphorusig, s az adriai tengerig.

A török hatalom napjai számlálva vannak. Én oltalmat találtam nála, midőn osztrák és orosz fejemet követelték. És közöttük éltem és megtanultam becsülni a sok nemes vonást nemzeti jellemében. Hála és bessülés meleg részvétre ösztönöz sorsa iránt; — de szemben napjai megszámláltatásának félreismerhetlen jelenségeivel, mint magyarnak, mint hazafinak, mint civilisatio barátjának csak azt lehet ohajtanom, hogy ha már halálra ítélte a török birodalmát Európában a történelem, legyen halála az, mivé Isten rendelte a halált a természetben; — legyen új életnek, a *szabadság életének* kezdete, ott ama sokat szenvedett földön; s ne legyen halála átok forrásává az európai szabadságnak, az enyészet forrásává saját hazámnak.

Nekünk a keleti kérdésben érdekünk az, hogy az orosz ne terjeszkedjék délfelé sem birtokfoglalással, sem befolyásban. — Nekünk érdekünk az, hogy ne az orosz örököljön a török után, hanem örököljön a népszabadság.

S a politika, melyet ezen érdek parancsol?

Azon lenni, hogy az orosz izolálva találja magát szemben Európával. Ez utját vágja terjeszkedési vágyainak.

És azon lenni, hogy a keleti népek bennünk szabadsági törekvéseik barátját lássák. Ez ellensúlyozni fogja az orosz befolyást. Mert irtózatoss tévelygés azt hinni, hogy a

keleti szláv népek az orosz uralmára vágnak, vagy hogy, mert szlávok, tehát pánszlávok, azaz: hogy nemzeti egyéniségükről lemondva, orosz hegemonia alatt egybe akarnák a szláv népfajokat olvasztani.

Ez teljességgel nem áll. Az ébredő fiatalság egész melegeivel ragaszkodnak ök saját nemzeti egyéniségük fentartásához. Szerbek, bolgárok, bosnyákok stb. akarnak ök lenni nem oroszok; szabad *nemzetek* vágnak lenni, nem orosz szolgák.

De az is tény és természetes is, hogyha oly politikát látnak maguk iránt Európa részéről, s különösen a szomszéd Magyarország felől Ausztria részéről követtetni, mely öket akadályozza, hogy saját nemzeti egyéniséggel bíró független szabad nemzetekké lehessenek; hát természetesen engednek az orosz kecségtetéseknek, s az orosz karjaiba vetik magukat.

A nemzeti egyéniségből kivetkeztetés, fájdalma volt szülő anyja a panszlavismus eszméjének. Czartoriszky herczeg volt az, a ki I. Sándor czárnak a panszlavizmus eszméjét suggerálta. — Írásban bírom e tényt gr. Zamojszkytól, az öreg herczeg legmeghittebb barátjától Czartoriszky orosz (gondolom közoktatási) miniszter volt s látván, hogy a bécsi congressuson Lengyelország helyreállítása megbukott, ő volt az, a ki fájdalmában azt monndta Sándor czárnak: „*ha már szabad lengyelek nem lehetünk, tegye Ön, Sire! orosz pártfogás alatt a szláv népfajokat a világ legnagyobb hatalmává!*” És Sándor czár — mint Zamojszky mondja — ifju hévvel ragadta meg az eszmét, mely nem a szabadságnak eszméje. És a lengyel faj Istennek hála! nem ment bele a kétségbeesés által sugallott nemzeti öngyilkolás gondolatába. Irtják, mint az erdőt, mert nem ment bele. De fel fog támadni, és élni fog, mert nem ment bele. Nemzetek csak öngyilkolással halhatnak meg.

Vigyázzon Európa, vigyázzon különösen Ausztria, és vigyázzon mindennekfelett a magát Ausztria horgára akasztott Magyarország, hogy mit cselekszik. A délkeleti szláv nemzetekből megannyi lengyelt lehet csinálni az orosz ellen, a szabadság és nemzeti függetlenség által; de lehet megannyi orosz is csinálni a szabadságvágy repressiója, vagy az uratcserélés speculatiója által.

Pedig miként áll a dolog? — — A mióta Ausztriát veszteségek érték, mindig, s most legujabban is a Kelet felé — halljuk — öt compensatio végett utaltatni, és soha sem hallottunk egy világos szót, még kevésbbé láttunk egy politikai tényt, mely ezt megczáfolta s a keleti népeket megnyugtathatta volna. Még a magyar miniszterelnök is csak annyit mondott egyszer Stratimirovics interpellatiójára, hogy: „Ő felségének sem mint magyar királynak, sem mint ausztriai császárnak nincsen érdekében a keleti keresztény népek *békés fejlődését* akadályozni.“ — „Békés fejlődését!“ — minő kedves naivság! Látszik, hogy gr. Andrassy nem ujoncz diplomata. Minő szépen megtanulta a mesterséget, nagy szavakkal semmit mondani.

A magyar érdekek ennél többet kívánnak. Minthogy már Bécsben csinálják Magyarország számára a politikát, a magyar érdekek azt kívánják, hogy a bécsi udvar határozottan utasítson el magától minden compensationális gondolatot. Elég nekünk a nemzetiségi kérdésből a mennyi van. „Nem instálunk többet belőle“ mint Erdélyben mondják. Ha mindazon keleti tartományok, melyeknek czimerei Magyarország czimere körül figurálnak, tányéron hoznák is felénk a meghódolást, sz. István koronája iránt (mit tenni bizonyosan nem fognak) még akkor is azt kellene mondanunk: „köszönjük, nem kell; legyetek szabadok és függetlenek, s ha azzá lettetek, lépjünk kölcsönös biztonság végett védszövetségre; de legyetek szabadok s függetlenek.“

Hazánknak, ha magát veszélybe sodorni nem akarja, oly politikát kell követni, mely az állami függetlenségre törekvő szomszéd keleti népeket tökéletesen megnyugtassa, hogy erről az oldalról őket sem osztrák compensationális speculatiók, sem a statu quo fentartása végetti fegyveres avatkozás nem fenyegeti.

Ezt nekünk nemcsak a külbiztonság tekintete parancsolja, hanem belviszonyaink is javasolják. Mert csak ezáltal biztosíthatjuk háború esetére is, a szives egyetértést azon polgártársaink részéről, kik a keleti népekkel fajrokonosságban állanak. Csak így lehetünk biztosak, hogy kül invasio esetében az ellenség hazánk belsejében nem talál támogató elemekre.

Már pedig tény, hogy a bécsi kormány compensationalis, illetőleg interventionális szándokai felőli hit általá-

nosan el van a keleten terjedve; ez az, a mi az orosz agitációnak leghatalmasabb emeltyűt kölcsönöz. Tény, hogy a közönségi egyezkedés gyanakodókká tette irányunkban a keleti népeket, mert azt (és nem ok nélkül) olyannak nézik, hogy általa Magyarország magát, mint engedelmes eszközt, a bécsi politika karjaiba vetette. És kétségtelen tény, hogy az osztrák supremátia gondolatától a keleti népek jobban irtóznak, mint akármi mástól a világon. Bár szét néznének a magyar államférfiak amott a szomszédban, s tanulmányoznák az életet; látni fognák, hogy ezen irtózat a dühig emelkedik a gondolat felett, hogy a bölcs compensatorok őket amolyan majorságnak, vagy baromcsordának tekintik, mit csak úgy oda lehet assignálni Ausztriának.

*

*

*

Ilyen a helyzet a keleti kérdésre nézve. Lássuk már most a német és keleti kérdés közötti kapcsolatot,

Az osztrák fejedelmi ház századokon át birta a német császári koronát. Nehezen sziveli, hogy Németországból kiszorítottatott; és első minisztere a „nagy és régi történelmi állás visszaszerzését“ csillogtatja a Landtagok előtt. Lehet, attól is tartanak Bécsben, hogy Németország egysége oly vonzerőt gyakorolhat a birodalom német tartományaira, mint Olaszország gyakorolt Velenczére.

Mind ez, családi érzelmek alapján lélektanilag megfogható lehet arra, hogy Magyarország magát halálos veszélybe döntse.

A mondott okoknál fogva senki sem kételkedik Európában, hogy a bécsi udvarnál megvan a vágy legalább is megakasztani Németország unificációját a Majnánál, azon reményben, hogyha már úgy akarták a végzetek, hogy a Majnán felül a porosz legyen Németország fejévé. — Isten őrizze hazánkat ez osztrák remény teljesedésétől.

De „egyedül“ Ausztria nem merne harczot provócalni. Visszaszerzés helyett oda veszhetne mind a mi még van. *Mind!*

Hanem a francia nemzet rendkívülig ingerült a porosz hatalmi növekedése, a Németország egységi törekvése mitta, a tuillériák felett a „fekete pontok“ mindinkább sötétednek. De Napoleon császár óvatos ember. —

Tudja, hogy Németország „kemény falat.” Egy szerencsétlen kimenetelű háború alkalmat adhatna I. Napoleon waterlooi szavát ismételni: „A csata vesztve van, — és vele a birodalom.” — Tehát szövetségesek után lát.

A szövetség oly gyümölcs, mely az érdek találkozás fáján terem. Az érdektalálkozás megvan Bécsben; s a küzdelem alkalmat adott hozzá tehetséget is. Meg is van győződve egész Europa, hogy ha még nem kötöttetett is formszerű szövetség Salzburgban (talán majd kötöttetik Párisban), de egy közös politikának elemei kombináltattak. Hozzá járul ehhez, hogy Franciaország irtózatosan fegyverkezik — pedig őt senki sem fenyegeti támadással. — Nem is volna tanácsos. — S hogy a háború előjeleiből semmi se hiányozzék, Ausztria, kinek a seregleszállítási gazdálkodásra oly szükség volt, mint élő embernek a levegőre, három korosztály helyet, hét korosztály ujoncz besorozására sürget engedelmet a Reichsráthtól.

Egész Európa háborút érez, csak a Deákpart által vezetett Magyarország legyen az, mely keleties resignációval megnyugszik Allah óltalmában, s a próféták bölcsességében? Épen Magyarország, melyet e háború enyészettel fenyeget?

Ha a porosz csak valószínűnek tartja is, (pedig lehetetlen többnek nem tartania), hogy Németország unificatióját szövetséges támadás fenyegeti, szükségkép ő is szövetségről gondoskodik. Francia-osztrák szövetség az egyik oldalon, porosz-orosz szövetség a másik oldalon. És jegyezzük meg jól, Németország unificatiójának fenyegetése, az egyetlen, lehető eset, mely porosz-orosz szövetséget idézhet elő.

De Sándor cár bizonyosan nem éri be egy bókkal a porostól, mint Miklós cár beérte az osztráktól 1849-ben. Szövetsége béreül szabad kezét kötend ki magának a keleten. És így fog Poroszországhoz szólani: csak te foglald el a francziát nyugaton, hogy őt utamban ne találjam, ha a keleti keresztény népeket neki huszítom a töröknek, az osztráktól ne tarts, azzal majd elbánok én, s fejére is gyujtom saját házáat három oldalról: és — *finis Austriae!*

Igen, de egyszersmind *finis Hungariae* is; minthogy ez összeforrasztotta magát Ausztriával, melyet még a „P. Napló” is „összement”-nek s *eskimonak* nevez.

Hogy ily körülmények közt hazánk lesz a háboru fő színhelye, az világos; és világos az is, hogy nekünk a francia szövetség semmit sem használ, mert annak elég dolga lesz a kültámadás által, egy testté lélekké forrasztott Németországgal a Rajnánál — csak birja!

Ily körülmények közt készül nyakunkra hozni az orosz inváziót a „birodalmi egység“ s nagy hatalmi állás politikája, mely az önök közösügyi munkájának vészterhes gyümölcse.

Isoláltan kellett volna tartani az oroszot; és ha Magyarország az 1861-diki alapot el nem hagyja, isoláltan is maradt volna, mert a bécsi udvar nem léphetett volna a „nagy és régi történelmi állás visszaszerzésének“ provocans terére; nem, ha alkotmányunk helyreállítását megtagadja, mert ekkor „cadaver“ maradt és szépen el is temettetett volna hazánk kára nélkül (*au contrairra*); és ismét nem, ha jogainknak a 48-diki törvények helyreállításával igazságot szolgáltat; mert akkor Magyarország nem sülyedt volna a „visszaszerzési“ nagyravágyás eszközévé. E helyett önök oly politikára adtak ingert a bécsi udvarnak, mely az isoláltan tartani kellett oroszok szövetségeseket teremt, elleneit paralyzálja, s nagyravágyásának sima utat készít.

Aztán ne fogja el az ember kebelét a legkeservesebb hazafi bú — ez öngyilkos rövidlátás felett.

Hanem önököt Lengyelország helyreállításával kecsegtetik, s mert én figyelmeztetém a nemzetet: ne higyen ez ámitásnak; előtöppan a „Pesti Napló“-ban egy lunaticus, és elkiáltja magát, hogy én martalékul dobom Lengyelországot az oroszoknak.

Igazán lunaticus okoskodás. Azt tudom, hogy ha a francia őszintén megnyugodnék Németország unificatiójában, de feltételül szabná, hogy Németország kezet fogjon vele Lengyelország helyreállítására, az bizonyosan helyre lenne állítva; de a ki azt hiszi, hogy Poroszország Németországnak orosz szövetségre kényszerítése olyan út, melyen Lengyelország helyreállításához ellehet jutni; annak a szó légszorosabb értelmében orvosra van szüksége. — Az ellenben bizonyos, hogy a mikorra Lengyelország *ily úton, teljes lehetetlen* helyreállítására csak kísérlet is tétetnék, Magyarország már a Krisztus palástjának sorsára jutandott a kérdésben forgó háború által.

Fontolják meg önök e körülményekkel kapcsolatban úgy hazánk, mint a birodalom zilált helyzetét; s az itt és ott mutatkozó elégedetlenséget; gondoljanak a szerbekre, horvátokra, csehekre, ruthenokra, gondoljanak a kapocsra, mely Bukareszt és Berlin közt létezik, és gondolják meg, minő irtózatosszerű szerencsétlenség özönlene Erdélyre, ha oda az orosz invasio uszályában egy román hadsereg törne be, és gondoljanak a tátongó financialis örvényre; és mindezt megfontolva mondják meg: nem volna-e valóságos nemzeti öngyilkolás, ha nemzetünk mindent el nem követne, hogy a bécsi udvar visszaszerzési, s illetőleg compensationális vágyai ily háborút ne provocalhassanak, s ily czélok végett, ily viszonyok között hazánkra orosz invasiót ne vonjanak?

Én figyelmeztetem a nemzetet ezen veszélyre, és kimutattam a módot, melylyel a veszélynek elejét venni, s az utat, melyen az oroszot izolálni lehet; s mert ezt tevém, épen mert *ezt* tevém, önök orosz sympathiákkal gyanúsítottak.

Aztán ne emlegessen az ember *lunatic Asylumot*!

De valamint hajdan a konstantinápolyiak Mohamed szultán ostroma ellen a mentő szert az „*a patre per filium*“ dogmához és kovászos kenyérhez ragaszkodásban, vélték fellelni; úgy önök is minden veszély ellen, azt hiszik biztos szernek, hogy (önök találó szavát használva) nemzetünk az „összement“ az „eskimo“ Ausztria hóna alá guggoljon kötött kézzel. Önök erő helyett gyengeséggel szövetkeznek. Az a szegény „eskimo“ ugyan nem menti meg a magyart semmi veszélytől, hanem azt igen is megteszi, hogy elvezeti a veszélybe, melybe őt is, minket is eltemet.

Én nem vádolom önöket orosz sympathiákkal; hanem vádolom nyíltan a nemzet, Európa s a történelem előtt azzal: hogy az oroszotóli *félelemből* elfogadott közösigyi transactio politkájával, hazánk áldozatul készítették az oroszoknak; vádolom azzal: hogy úgy tesznek, mint ama kis madár, mely a krokodilustóli félelmében, éppen annak torkába repül. Most csak megértik önök — reménylem — mit jelent ez a mese. Eddig — úgy látszik — ezt sem értették meg.

Igazán resteltem, hogy ily elementaris magyarázatokba kellett bocsátkoznom. Ha váci leveletem közölte volna a „Pesti Napló“, minden gyanúsításai mellett is hallgattam volna, de azt nem türhetém szó nélkül, hogy önök a vita

tárgyát képező levél közlését (igen nyomorult mentegetés-sel) elmellőzve, tényferdítések, ráfogások és gyanusítások által, az olvasó közönséget nézeteim és szándokaim iránt tévedésbe vezessék.

Még el kellene oszlatnom némely fallaciákat. Meg kellene magyaráznom azt a dunai confederatiót, melyről önök — úgy látom — semmit sem tudnak, mégis örökké nyakgatják; ki kellene mutatnom, minő lunaticus észficzamlás, Németország egységi törekvését, pangermanismusnak nevezni, s a panslavismussal analógiába tenni, és meg kellene rostálnom a multak emlékeinek szintoly bárgyu, mint ingerlő felidézését; de nehogy visszaéljek a hely s türelemmel, ezekre s egyebekre másutt fogok tért keresni.

Az országgyűlés újra együtt van. Csodálkozom, hogy a *jelen körülmények között* csak huszonnégyszer óráig is együtt lehetett a nélkül, hogy a ház figyelme a nemzetközi viszonyokra felhivatnék. Ezt még a franczia „Corps législatif“ sem tenné, nem is fogja tenni, pedig az ugyancsak nem parlament. Ugy látszik a pesti „parlament“ eléggé a „megszaporított megyegyűlés szerepét. Hanem Isten őrizzen, hogy nemzetünk, akármely békés nyilatkozatokat, vagy akár mi „magas állásu“ személyiség bölcsességében való megnyugvást biztosítéknak vegyen. Csak institutiók adhatnak biztosítékokat, s a nemzet határozott magatartása. *Az országgyűlés sokat enyhíthet a helyzeten; ha el nem szalasztja az utolsó alkalmat, mely a quota tárgyalásánál kezében van. De a biztos állandó mentség csak az 1848-diki alkotmány helyreállításában található fel.* Mert csak ez képesíti nemzetünket érdekeinek megfelelő önálló politika követésére. Pedig egy rossz törvényen egy jó törvénnyel segíteni lehet; de egy oktalan háború balkövetkezései maradandók lehetnek.

Kossuth Lajos s. k.

KOSSUTH LAJOSNAK

Nagyvárad városa közönségéhez intézett köszönő irata.

Tisztelt városi közönség!

Valahányszor ama jobb sorsot érdemelt küzdelemre gondolok, melynek óriási erőfeszítése még bukásában is világszerte tiszteltté tette a magyar nevet: hálás kegyelettel állapodik meg emlékezetem Nagyvárad városa nevénél, mely ama korszak egyik büszkeségét képezi, s melyre mint fajunk életrevalóságának egyik fényes bizonyására szerettem hivatkozni, az erélyt és hazafiságot becsülni tudó szabad népek előtt.

Sokszor elmondottam Angliában s Amerikában, mikint talált minket a reánk kényszerített élet-halál harcz, benn fegyvertelenül, szeretetlenül és készületlen, kifelé a világ-forgalomtól elszigetelten; s mikint találta fel nemzetünk a segítség kiapadhatlan forrását Nagyvárad lelkes polgárainak hazafias erélyében, mely az akkor még a kereskedelmi forgalom főbb erein kívül esett, gyár iparral épen nem, s kézmű iparral is csak kevéssé rendelkezhetett vidéki várost mint egy varázsütéssel egy kis Birminghammá változtatta át, melynek áldott munkássága szerelte fel seregeinket, s adott fegyvert és mindennemű hadiszert dicső honvédeinknek hősiekségeibe.

És midőn láttam, mennyi érdekeltséget költött e ténynek egyszerű elbeszélése még azon népeknél is, melyek a munka csodáihoz rég hozzá szoktak, egy neme az önérzetnek dagadt fel keblemben, mintha reám is visszasugárzott volna egy kis szikrája a dicsőségnek, mely Nagyvárad nevét körülveszi.

Kitől lehetne nekem becsesebb a részvét s a rokonszenves megemlékezés, mint azon város lelkes közönségétől, melynek a nagy múlt nagy emlékei közt annyi elismeréssel tartozom.

Édes bús megilletődéssel olvastam, s újra meg újra olvastam a szívélyes sorokat, melyekkel a tisztelt városi közönség engem megvigasztalni méltóztatott.

Fogadja hálás köszönetemet az irántam tanusított nemes részvétért, s méltóztassék meggyőződve lenni, hogy az enyhítő hatást, melyre számítva voltak, a hontalan bujdosónál becses soraik el nem téveszték.

Különösen jól esett keblemnek, méltányoltatva látni az indok igazságát, mely az oly rég nélkülözött hazai levegő szívhatásától engem eltiltott.

Önkéntesnek talán akkor sem volt tekinthető számkivetésem, mert a kötelesség parancsolta. — Azóta a hatalom már kénytelenséggé is tette, mit előbb velem csak a kötelesség érzete választatott. — De én hiszem, hogy a hatalom szava nem fog viszhangra találni a nép érzelmeiben. S ha az, hogy egykor az orosz segítséggel erőre kapott idegen önkény nevemet a bitófára függeszté, nem fosztott meg polgártársaim jó indulatától, reményleni merem, hogy Nagyvárad városa tisztelt közönsége most sem fog engemet a Haza iránt hűtlennek tartani, habár a magyar alkotmányos miniszterium határozatából Báró Wenkheim belügyminiszter úr notoriusnak decretált is.

Ugy látszik azoknál, kik a jelen állapotot az alkotmány helyreállításának hirdetik, nagy harag fergeteget idézett elő, ellenkező három nyilatkozatom, melyeknek elsejét hazafiúi aggodalmaim sugallották, a más kettőt tartozás parancsolta. Háromról szólok, mert a negyedik, melyet köteles válaszul Biharmegye közönségéhez intéztem, még nem jött, s nem tudom, ha a közbejött rendeletek után jövend-e nyilvánosságra?

A tisztelt városi közönség bölcsessége már ítelt nézeteim felett, midőn kimondotta a fájdalmas igazságot: hogy a jogos reményektől oly távol eső állapot, mely Hazánk hosszú küzdelmeinek béreül jutott, nem hozott (— a mint valóban nem is hozhatott —) nyugalmat s megelégedést a Nemzetnek. Fölösleges volna tehát újabb indokolásokba bocsátkoznom; annyit azonban szabadságot veszek magamnak kijelenteni: miként engem ama haragfergeteg megerősített a meggyőződésben, hogy nézeteimben igazság van; sőt azt is sejteti velem, hogy nézeteimet nyilvánítva, a nép érzelmeinek találtam adni kifejezést.

Talán ismét az történt velem, mit a jász-ladányi-akhoz írott levelemben a multakról mondtam, hogy tükör valék, mely a kapott világot visszasugárzá. A világ a nép vala.

A tisztelt városi közönség jobban megítélheti nálamnál, van-e alapja e sejtelemnek. De ha van: úgy minden akadályok daczára, mik a nemzet elibe tornyosulnak, jó reménynyel lehetünk a jövőre iránt. Mert a viszonyok helyes felfogása meglévén, ebből ki fog fejlődni a határozott eltökélés, s ezt sikerre fogja érlelni a hazafiság.

A pálmafáról mondják, hogy legjobban nő, ha terhet aggatnak reá. Legyenek Önök tisztelt honfitársaim, mint a pálmafa. Sok mindenféle erkölcsi és anyagi terhet kellend a magyarnak viselnie! Nőljön alattuk határozottságban, mely nem lankad, erélyben, mely nem ismer ernyedést, visszaszerezni mind, a mi a nemzetet, Isten és ember törvénye szerint megilleti.

Bizzunk magunkban s ügyünk szent igazságában. Nem egy nemzettel történt már, hogy óra visszaadta, a mit századok elvesztettek.

Csak legyen a nemzet éber, nehogy a közösügyi alku külpolitikai hordereje által, enyészettel fenyegető bonyoldalmakba sodortassék; s én is osztolni fogok a tisztelt városi közönség reményében, hogy a Gondviselés meg fogja nemzetünk törekvéseit jogainak visszaszerzésével jutalmazni.

Nagy kegyesség a tisztelt városi közönségtől, hogy ezen reménynél az én visszatérhetésemet is ohajtásai közzé sorozni méltóztatik.

Ez ohajtás olvasásánál lázassá hevült keblemben a vágy, hazánk szabadságnapjának melegét, bárcsak néhány rövid perczen át is élvezhetni; mielőtt sokat hányatott fejemet örök nyugalomra hajtánám. De koromban az évek, s viszonyaim közt a bú sulya, hamar gördítik az életóra fenmaradt homok szeméit. Legyen meg az Isten akarata; különben is ez csak személyem ügye. Én nem hiszem, hogy szükséges emberek vannak a nemzetek életében. A természet semmi irt nem tűr. Egy ember kidűl, helyét más fog-

lalja el; s életrevaló népnél, minő a magyar, minden kornak szüksége találand mindig személyesítőt.

Csak izmosodjék meg a földmivelő népben az öntudat, csak emelje magát előbbre s előbbre törő erélylyel a városi polgárság azon állásra, mely a nemzet közéletében őt megilleti, ez az, a mire Hazánknak szüksége van, hogy szabadá, erőssé, boldoggá legyen.

Közel husz éve, hogy a jogegyenlőség nagy elve törvénybe iktattatott, s vele a szabad földbirtokossá lett földmivelő nép milliói, s a városi polgárság százezrei hivatta lettek: Hazánk törvényes önállását, alkotmányos önkormányzatát, erkölcsi előhaladását s anyagi felvirágoztatását, a szabadalmak erőtlen kezeiből, a közszabadság erős karjaira venni.

Mérhetlen fájdalom rezgi át lelkemet, ha meggondolom, mi biztossá, boldoggá virágzóvá lett volna szegény Hazánk a husz év alatt, ha csak békében hagyatunk, hogy a törvény áldását érvényesíthessük az életben. De a jogot lábbal tipró erőszak nem hagyta az áldás magvát kikelni, melyet a törvény elvetett. — És mit nyert ez eltiprással a hatalom? — talán szilárdná tette a trónust, melynek nemzetünk törvényes szabadsága dönthetlen támaszt nyújtott volna? — Szilárdítás helyett, megrázta azt alapjaiban; úgy, hogy 20 év alatt háromszor jutott annyira, közel az összeroskadáshoz, hogy egyszer csak idegen kegy, másszor csak idegen mérséklet, harmadszor csak idegen közbevetés támasztgatta fel a dűledező épületet. Az Isten igazságos. A nyomorgatottak szenvedései visszaszállnak a nyomorgatók fejére. De ez a szenvedőknek szomorú vigasztalás.

Az elvesztett multat, Isten sem adhatja vissza. Ha legalább tanulságul szolgált volna a jövődönnek. De úgy látszik nem szolgált. Nemzetünk törvényes jogainak ellenében ismét iránytűnek vétetett a birodalom egységének, s nagyhatalmi állásának mindent háttérbe szorító tekintete. Mintha nem kiáltaná ezer torokkal a történelemnek s a közel multnak is intő szózata, hogy a birodalom egységének eszméje, a birodalom szétbomlásának eszméje; s hogy a nagyhatalmi állás másban mint a jog tiszteletében, s a népek elégedésében nem található. És ime oly rögeszmék miatt, melyeket százszor megczáfolt a történelem, szembetünőleg sodortatunk oly külpolitikai bonyodalmak-

ba, melyek enyészettel fenyegetik a trónt, a birodalmat és hazánkat is.

Én azt hiszem, nem az a loyaltás, a mely eszközül ajánlkozik a hatalom előitéleteinek új meg új experimentációkra, hanem inkább az, a mely férfias nyíltsággal oda mutat a veszélyre, a mely felé balitéletei által a hatalom magát is, a népeket is sodorja.

Ideje, legfőbb ideje, hogy a democraticus elem — azon szabad földmives nép, melynek tisztos foglalatossága az emberi önérzetnek s a szabadság szeretetnek örök forrása, és a civilisatio hordárjaivá hivatott városok iparos és kereskedő polgársága, magasztos rendeltetésük öntudatában, siessenek érvényt adni, az életben azon független befolyásnak a közügyek intézése körül, melyre a törvény által hivatva vannak.

Ninesen elvesztegetni való idő, korunk viszonyai közt a történelem logikájának kereke sebesen forog; s ha egyszer a válság elkövetkezett, hiában mondandjuk, mit nekem egyszer Báro Wenkheim Béla mondott Debreczenben: hogy: „*ki hitte volna!*“

Isten legjobb áldása legyen Nagyvárad városa közönségével. Fogadják szívesen szíves részvétükért, őszinte hála-m kijelentését, s engedjék, hogy magamat jó akaratú emlékezetökbe ajánlhassam.

A ki egyébríánt megkülönböztetett tisztelettel maradok mindig és minden körülmények közt, a tisztelt városi közönségnek.

Kelt Turinban Olaszországban október 3-án 1867. há-laköteles alázatos hű szolgájuk.

Kossuth Lajos s. k.

KOSSUTH FERENCZ

V Á L A S Z A

a német-üröggi választó-kerületnek.

Tisztelt választók!

A képviselő háznak tett hivatalos bejelentés nem hagy kételkednem a tény felett, hogy a német-üröggi választókerület engem méltóztatott megválasztani országgyűlési képviselőjévé.

Nehogy tehát a tisztelt választókerület a törvényhozásbani részvétjogában hátramaradást szenvedjen, megválasztatásom iránt késedelem nélkül nyilatkozni mindamellett is kötelességemnek tartom, hogy a hivatalos értesítés még nem jutott kezeimhez.

Mindenek előtt a legmelegebb hálaérzettel mondok köszönetet tisztelt választóimnak, hogy engem, ismeretlent, nagybecsü bizalmukkal megtisztelni méltóztattak.

E váratlan kitüntetésnek politikai értelme annál kevésbé lehet — előttem — kétséges, minél sajnosabban érzem, hogy arra magamat érdemesnek mutatni ekkorig alkalmam nem volt.

Még gyermek voltam, midőn hazámból kivándoroltattott a hatalom.

A két utolsó emléknek, mely oly korán elvesztett honomból szemeim előtt lebeg, egyike: a börtön, melylyel alig nyolcz éves koromban beavatott a szenvedésekbe a bosszús erőszak, csak azért, hogy bujdosó szülőim fájdalmait ezzel is sulyosítsa; másika: a pesti partot ellepett néptömeg mely daczára a rémuralom rettegtetéseinek, a rokonszenv kegyeletes nyilatkozataival kísérte a hajót, mely Kossuth Lajos száműzött gyermekeit vitte száműzött szülőikhez a távol kelet felé.

Ez emlékek elsője a hazafiui eltökélés csiráját ültette a gyermek szívébe, melyet azóta kiirthatlanul meggyökere-

sített a gondolkozás és az öntudatos honszeretet; — a második a hála lángját gyújtotta meg keblemben hazám népe iránt, melyet sem idő, sem élet-viszontagság nem fog soha kioltani.

Azóta tizenhét nehéz év mult el. — A gyermekből férfi lett; idegen földön országról országra hányatott, hontalan mindig, de mindig magyar, kinél a szülőföld iránti vonzalom ösztönét a honszeretet religiojává érlelék a nagy emlékeket személyesítő családi kör magasztos befolyása, s a honnak fájdalmas részvétellel kísért szenvedései.

Hasznos szolgálatokban teljesíteni kötelességemet hazám iránt önfeláldozó hűséggel a harczterén vagy ismeretelmnek gyümölcsöztetésével a békés működés mezején, a mint a szükség kívánni fogja: e vágy volt eddigi életem minden igyekezetében vezérsillagom. — Meg van keblemben a szilárd akarat sérzek némi tehetséget is, de alkalmam hazámnak szolgálatot tenni, eddig nem vala.

És mert nem vala, önök megtisztelő bizalma nem nekem ismeretlenek szólhat, hanem szól azon körülménynek, hogy Kossuth Lajos fia vagyok; nyilatkozványa az önök hitének, hogy Kossuth Lajos fiában hű és határozott képviselőjét találандják azon politikai elveknek és iránynak, melyeket atyja neve személyesít.

Önök nem is csalatkoztak e feltevésben, én a tántoríthatlan ragaszkodást e politikai elvekhez és irányhoz nemcsak nevem örökségeül birom, hanem birom azt mint komolyan átgondolt rendíthetlen meggyőződést is.

Én hazámat önálló független állami életet élni jogosítotttnak is, képesnek is tudom.

Az állami lét alapfeltételének ismerem az önkormányzatot.

Önkormányzat pedig csak akkor van, csak akkor lehet, ha a nemzet nemcsak beligazgatási dolgaiban, hanem minden államügyekben, a hadsereggeli rendelkezést s a pénzügyet egész kiterjedésében beleértve, maga intézkedhetik menten minden idegen avatkozástól, önállóan függetlenül.

Ezen önkormányzati jognak akár minő tekintetben, de különösen a hadsereggeli rendelkezés és a pénzügyek tekintetében, megcsorbitásába beleegyezni, annyit teszen, mint

az ország állami függetlenségéről s nemzeti önállásáról lemondani.

Az említett kétségbevonhatlan axiómák képezik az 1848-ki törvények alapeszméjét.

És innen van, hogy minden visszanyomási kísérletek daczára e törvények után a nemzet szivéből oly számos és oly hő sovárgás fakad.

De fájdalom! az alap, melyre hazánk államjoga a közügyi egyezmény által átfektetve lőn, az állami lét alapfeltételével, a minden idegenavatkozástól ment önkormányzat jogával, merőben ellenkezik.

Én ezen új alapot politikai életem kiindulási pontjául el nem fogadhatom.

A működési irány és tér, melyre a nemzet képviselői ez új államjog által szorítva vannak, olyan, melyre én legszentebb meggyőződéseim megtagadása nélkül közreműködésemet fel nem ajánlhatom.

És azért bármennyire fájlalom is, hogy a közéleti pálya, melyet önök örökké hálás emlékezetben tartandó kegyessége számomra megnyitott, előttem tovább is zárva marad; szomorú, de elengedhetlen polgári kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy a képviselői állást, melylyel a német-üröggi választókerület megajándékozni méltóztatott, a jelen körülmények közt elfogadnom, teljes erkölcsi lehetetlenség.

Valamint tudományokban, úgy a politikai helyzetek megítélésében is, akkor járunk el legbiztosabban, tisztelt választókerület, ha a tényállást egyszerű alaptételekre vezetjük vissza.

Tudva van önök előtt, hogy a közügyi egyezmény által, Magyarország hadserege az osztrák birodalmi hadseregbe beolvasztatott, s a magyar miniszterium rendelkezése, és a magyar országgyűlés ellenőrsége alul elvonatott;

hogy az országos pénzügynek legfontosabb ágára, a hadiköltségek megszavazására nézve, a nemzet többé önállóan nem fog rendelkezhetni;

hogy hazánknak legnyomatékosabb, államkormányzati ügyei, a magyar országgyűlés iránt nem felelős birodalmi kormánynak vannak átadva, s hogy ezen államügyeket illetőleg a magyar felelős kormány hatósága, csak arra van szorítva, hogy a birodalmi kormánynak katonát adjon s pénzt szolgáltatasson;

és tudva van önök előtt, s az adóbehajtás szigora tudatni fogja még jobban önökkel, hogy hazánk polgárai előbb 36, utóbb közel 30 millió forinttal fognak évenként az oszt-rák birodalmi adósság terhének viseléséhez járulni, akár birják aztán saját országos szükségüket fedezni, akár nem.

Meg nem foghatom, miként akadhat csak egyetlen ember is az országban, a ki e tényeket az ősi magyar alkotmány-nyal, s az ennek biztosítására alkotott 1848-iki törvényekkel összehasonlítva, azt képes hinni, hogy az alkotmány valóságosan helyre van állítva.

Mindezen megdöböntő kiforgatása az ősi magyar államjognak logikai kényszerűségü corollárium-a azon egy alaptételnek, hogy a *közösügyi egyezmény Magyarországot az egységes Osztrák-birodalom kiegészítő felévé tette.*

Ezen összeolvadás ellen küzdöttek őseink 350 éven át. Ez ellen küzdött nemzetünk oly bámulatos erőfeszítéssel 1848—49-ben, s megtörhetlen kitartással a szenvedésekben azóta egészen 1866-ig. A hosszú küzdelem kérdése eldöntetett; de eldöntetett úgy, hogy hazánk megszűnt állam lenni. Egy idegen államcsoportozatot kiegészítő tartomány-nyá lett. Lehet belőle egy második *Skócia* (ha lehet a nemzeti vagyontöket megtámadó tömérdek terhek mellett), lehet egy második *Irland*, — de tartomány, nem állam többé.

De reményem, nem örökre! Bizom Istenben, ügyünk igazságában, s nemzetem életrevalóságában, hogy nem örökre! Nekem a hontalanság, s a sok családi bú nagyon komor élet-iskola volt. Bár még ifju, de rég elszoktam a vérmes remények ábrándjaitól.

Hanem azt nem hihetem, hogy élő s életképes nemzetem, ép azon korban legyen elkárhoztatva magát az államok sorából *saját kezével* kitörülni, midőn a történelem gondviselés logikája még oly népeket is állami életre ébreszt, melyek századokon át a tetszhalál álmát aludták.

De most úgy van, — Magyarország az Osztrák-birodalom kiegészítő felévé lett. Tartomány, nem állam többé.

Ugy látom, még ezen államjogi változtatás pártolói sem mentek minden aggodalomtól. Megnyugtatót keresnek azon állításban, hogy a közösügyi egyezmény megszorítás helyett, tágabb kört nyit, s nagyobb súlyt kölcsönöz Magyarország politikai befolyásának, és abban, hogy hazánk helyzete nem függés, mert a *paritás* alapjára van állítva,

és ismét abban, hogy az egész egyezmény nem egyéb, mint szövetség a birodalom népeivel kölcsönös védelem végett.

A mi azt a nagyobb kört és súlyt illeti, én azért, még ha való volna is, a nemzeti önkormányzat megcsorbitását igen drága árnak tartanám. Ha a magyar nemzet kört nyert, mások érdekeire befolyni, mások is kört nyertek, a magyar nemzet érdekeire befolyni. S én az elsőt igen szomorú kárpótlásnak tartom, a másodikért, és veszélyesnek is, mert ha valósulna azon nagyobb súly, ellenségeket teremtene hazánknak, míg ha nem valósul, szolgaságra vezet. — Irlandot is azzal szokták nyugtatni némely angol közösügyi politikusok, hogy az unio által tágasabb befolyási kört nyert az angol óriási birodalom ügyeire, (mely birodalom felett a nap soha le nem száll), s ezzel a világ ügyeire is. Ugy látszik, Irland azt nem érzi vigasztaló kárpótlásnak, elvesztett önállásáért; — én félek, a közösügyi alku hazánkból egy második Irlandot készít.

Azt a kiválólag hangsúlyozott *paritási* elméletet pedig, én gyakorlati életben teljesen illusoriusnak hiszem. Az államélet nem mechanika. A súlyparitás csak addig tart, míg elváló vagy ellenkező érdekek nem merülnek fel. A mint ez megtörténik (pedig mindiglen meg fog történni), a paritás azonnal mesévé válik. Egyik vagy másik fél okvetlenül tulsúlyra emelendi a maga érdekeit, óhajtasait vagy iránylatait. S ha megfontoljuk a bécsi udvar történelmi vonzalmait, ha számba vesszük, hogy az erőnek mennyi eszközeit bocsátotta a közösügyi egyezmény, a birodalmi kormány kezeibe, könnyű eltalálni, hogy melyik oldalra fog hajolni a paritás mérlege.

A minő bizonyos az, hogy ha az Osztrák-birodalom Budáról kormányoztatnék, ha az osztrák hadsereg volna a magyar hadseregbe beolvasztva, s ezzel és a közösügyi költség osztrák illedékével Budáról rendelkeznének, okvetlenül a magyar érdekek válnának irányadókká; — ép oly kétségtelen az is, hogy miután a magyar hadsereg van osztrákba beolvasztva, a közösügyi költség a bécsi kassákba lesz szolgáltattva, karunkkal, pénzünkkel a birodalmi kormány fog rendelkezni, s általában minden magasabb államügyeink Bécsből fognak intéztetni; a paritásos elmélet nem fogja Magyarországot az alárendeltségtől megóvni, szemben a

birodalommal, s még kevésbé a birodalom felett is, Magyarország felett is lebegő politikának „nagyhatalmi“ vonzalmával.

A mi végre azon állítást illeti, hogy a közösügyi alku nem egyéb, mint kölcsönös védelmi szövetség; kötelesnek érzem magamat figyelmeztetni a tisztelt választó-kerületet, hogy e körül a jól hangzó szavakkal, veszélyes játék üzetik.

Nem *szövetség* ez, hanem *egyesülés*; a közösügyi egyezmény folytán nyílt vallomás szerint, Ausztria „*egyik felévé*“ lőn hazánk, pedig a confederatio s unio közt végtelen a különbség.

A confederatio nem absorbeálja a szövetséges országok állami egyéniségét, — az unio igen.

A confederatio kiszabja a contingenst (illedéket), melylyel kültámadás esetében minden szövetséges a közös védelemhez járulni tartozik, de nem fosztja meg a szövetségeseket az állami függetlenség azon legfőbb attributumától, hogy saját nemzeti hadsereggel birjanak; nem vetközteti azt ki saját nemzeti geniuszából, nem veszi el tőle nyelvét, zászlaját; nem tartja a szövetségesek országait elfoglalva idegen katonaság által, még béke idején is, s nem veszi ki a nemzet rendelkezése alól a hadsereget. — Az unio mindezt megteszi. — A confederatio vagy szabad időhöz van kötve, vagy felhagyja a kilépést, de soha sem örök; — az unio örök. — A confederatio államokat véd; az unio az államokból tartományokat csinál.

Én barátja vagyok a confederatio eszméjének, mert ebben fekszik titka a kisebb nemzetek állami biztonságának, a nagyobb hatalmak általi elnyeletés ellen; de mindig tántoríthatlan ellene leszek a külön irányu, külön geniuszu, külön területü, külön történelmi fejleményü idegen államokkali unionak, mert ez tartománynyá, municipiummá süllyeszt.

Ilyen *uniót*, s nem confederatiót létesített a közösügyi egyezmény.

És még ezt is nem akként létesítette, hogy csak a kölcsönös védelemre szorítkoznék, sőt éppen abban látom hazánkra nézve a legnagyobb veszélyt, hogy nem szorítkozik.

Avagy a közösügyi egyezmény alkotói csakis a kölcsönös védelmet vették célba, hát miért nem fejezték ezt ki a törvényben? Azt gondolom, a dolog eléggé fontos arra,

hogy feledékenységre ne ment legyen. És nem is ösmeretlen a nemzeti önállást biztosító ily reservata az európai közjogban. — E kérdés vitatása közben, többször idéztetett Norvégia, mint biztató példa a közösügyi egyezkedésre. Norvégia érdekei minden tekintetben rokonok Svécziáéval, melyhez öt nemcsak az uralkodó közössége, hanem fajegység, földterületi viszonyok, a kalmári unio történelmi emléke, s mondhatni Isten ujjá csatolja; s mégis a számra gyöngye, de szabadság szeretetben erős, és állami függetlenségét semmi oportunitási tekinteteknek alá nem rendelő Norvégia, világosan kikötötte alkotmányában, hogy Svédia és Norvégia közös királya, Norvégiának sem szárazföldi, sem tengeri hadseregét *támadó* háborúra, a norvég országgyűlés engedelmével nélkül nem használhatja.

Miért nem gondoskodtak a közösügyi egyezmény alkotói hasonló biztosításról, ha csak védelem volt szándokukban? Ez többet tett volna a nemzet aggodalmainak megnyugtatóására, mint minden fényes szónoklatok. És tömérdek szenvedéseknek vette volna elejét.

És ha csak védelem volt szándékukban, hát miként történik, hogy a magyar honvédsereg nincs állásába visszahelyezve, s még csak azon kötelezettségek sincsenek iránta teljesítve, melyekre irányában a nemzet ünnepélyesen leköötött szavával kötelezve van?

És miként történik, hogy most is, béke idején, Magyarország idegen sereggel tartatik megszállva, s a magyar ezredek legnagyobb részben idegen földön vannak elhelyezve?

Bizony mondom, jól tette volna a nagy Magyarország ha a kis Norvégiától példát veszen. Az nem mulasztotta el alkotmányában magát biztosítani, hogy béke idején, sem a norvég seregeket ne legyen szabad az országból kivinni, sem svéd seregeket Norvégiába bevinni.

Ekként oszlanak el, tisztelt választó kerület, az elfogulatlan vizsgálat világánál a megnyugtatók, melyek az új magyar államjog védelmére felhozhatnak.

És a szinpadi öltözékekből kivetköztetett meztelen valóság az, hogy édes magyar hazánk, mely az 1790: 10-ik sarkalatos törvényt alkotott országgyűlés igazmondása szerint, Ausztriának a jó szomszédságon kívül, semmivel sem

tartozik; 1867-ben az ausztriai birodalom kiegészítő felévé tette magát, nem állam többé, hanem tartomány.

Ezt túrni lehet, s ha a nemzet úgy akarja, s a meddig akarja, túrnie kell; de én azt polgári működésem alapjául elfogadni, s annak fogadva el, beleegyezni soha sem fogok. Lehet, hogy bele nem egyezésem nyom nélkül marad, lehet, hogy nem. Én tudom, hogy porszem vagyok, de ha sok porszem lesz egy téren, a sok porszem hegygyé válhatik. Leszen amint Isten akarja. Én helyemet meg fogom állani, mint akárki más. Tisztelni tudom a jöhiszemű véleményt mindenkién, de magamétól el nem válok. Vannak kiket ép ez új államjog törvényesítése vitt haza külföldről. Az ember hite az ő mennyországa. Legyen nekik hitök szerint. — Én, ha változás bent talált volna, most venném kezembe — nehéz szívvvel — a vándorbotot. Az én hitem is, az én mennyországom. Legalább benső megnyugvást ad, s aki vágyai hajótörésében ennyit megmentett, az nem egészen szegény.

Ha a hideg ész meggyőződéséből, a meleg honszeretetből, a jogból, a törvényből, hazám hanyatlása eredeténél s okainak kutatásából, a politikai számtan sugallataiból, a történelem logicájának s a világviszonyoknak számbavételéből, és mindennekefelett az elveim iránti hűségéből merített számos okon kívül, még valamire szükségem volna, hogy határozatomban megerősítsen, feltalálnám azt a pietás kötelezettségében atyám iránt.

A magyar miniszteri tanács határozatából atyám rendeletileg *notoriusnak* decretáltatott!

A történelem ítélőszéke ki fogja egykor kérlelhetlen ítéletét mondani e kornak tényei s férfiai felett, — s ha majd a vesztegethetlen bíró megadja kinek-kinek illetékes helyét, én tudom, hogy atyám neve nem azok közé leszen sorozva, kiket a hon iránti hűtlenség emléke terhelend — A nép szava, mely Isten szavának mondatik, már meg is előzte — úgy hiszem — a történelem ítéletét.

De meg vagyok győződve, hogy önök csak helyeselhetnek, midőn azt mondom, hogy nekem oly viszonyok között nem lehet helyem a hazában, midőn atyámat notoriusnak lehetséges nyilatkoztatni, — mert ki állíthatja felemelt fővel, hogy hive hazájának, ha Ő nem az?

Én atyám elveit s politikai irányát szent kegyelettel fogom mindig őrízni keblemben, — s ha Isten kegyelme alkalmat nyújt, követni is fogom.

Fáj lelkemnek, hogy önök kegyes felhívásának nem engedhetek, mert — nem tagadom — boldognak érezném magamat, ha az idegen földöni kenyérkeresetnek minden nemesebb czélt kizáró szakmánya helyett, a mi erő s tehetség van bennem, hazám szolgálatára fordíthatnám. Lelkiismeretes szigorral megvizsgáltam, hogy mit kell, mit szabad tennem?

Quesivi lucem ingemuique reperta (kerestem a világgosságot, de elborzadtam a találtakon).

Mély hálával köszönöm önök kegyes bizalmát, de mostani körülmények közt, a képviselői állást, el nem fogadhatom.

Kelt **Turinban**, Olaszországban, november 1-jén 1867.

Kossuth Ferencz, s. k.

K O S S U T H L A J O S

két levele a vasuti kölcsön tárgyában.

E l s ő l e v é l .

Barátom !

Ohajottam volna, hogy a vasuti kölcsönügyről hamarabb legyen tudomásom. Úgy látszik, erre még a mult nyár derekán hatalmazta fel a miniszteriumot az országgyűlés. Én azon időben többnyire utaztam. Heteken át nem láttam magyar lapot. Nem volt a dologról semmi tudomásom. Most pedig véleményemet kérő leveledre válaszom már eső után köpönyeg lesz; mert úgy látom a „M. Ujs.“ ma vett okt. 9-ki számából, hogy a törvényjavaslat, melyet azon lapban olvasok, már 10-kén tárgyalatott; — s nehezen csalódom, midőn azt hiszem, hogy ugyan az napon, tán még vitatás

nélkül, elfogadtatott. Ez már alig lehet a mostani képviselőházban másképen. Meg kell vallani, hogy az ilyen, nagyon kényelmes egy neve a parlamentáris kormányzatnak.

Ha mégis felelek kérdésedre, csak azért teszem, mert nem gondolom, hogy ezzel a hatvan milliányi kölcsönrel a közlekedési eszközök kérdése már végkép el legyen intézve. Azért hát csak elmondom neked nézeteimet. Olvasd el, gondolkozzál felettök, s nem bánom, közöld a kivel jónak látod; — ha jónak látod.

A törvényjavaslat (eddig már alkalmasint törvény) szerint a 60 millió forint kölcsönért fizetni fog a nemzet 4,650,000 ftot ezüstben évenként 50 éven át. Az agiót persze ki nem számíthatjuk.

Tehát a tény, az, hogy a nemzet fizet *kétszáz harmincz-két millió ötszázezer forintot* ezüstben; annyi vasutért és annyi csatornáért, a mennyi *hatvan millió* forintba kerülend.

Gonosz egy dolog barátom, az az ármányos arithmetica! Egy egyszerű kis sokszorozás! $4,650,000 \times 50$, az illusióknak minő szép várait nem röpi a levegőbe!

Előre lehet látni, hogy Lónyai Menyhért azt fogja a nemzetnek mondani (ha valaki ezt a sokszorozási kis műtételt emlékezetbe hozza): „nem kell megijedni, majd jövedelmez az a hatvan milliós vasut és csatorna annyit, hogy majd fedezi az a kötelezett évi fizetést; még felül is marad!”

No én ezt, barátom, egyáltalában nem hiszem. Ismerem egy kissé az európai vasutaknak állását is, historiáját is. Olvastam sok fényes programmot, oly fényest, hogy az ember csak úgy sohajtott bele, miért nincs egy pár százezer forintja, mikor oly könnyen lehetne vele milliomos; de aztán láttam az éppen nem fényes valóságot is, melyre felkiáltott az ember, mint az egykori cigány: „nem adnám száz forintért, hogy egy poltrám sincs.”

Jaj édes barátom! ha azok a tervezett vasutak és csatornák olyan jövedelmet ígérnének, nem szorult volna az a dolog országos kölcsönre, legkevésbé olyanra, hogy 60 millióért 232 $\frac{1}{2}$ milliót fizessenek. Akadt volna arra vállalkozó, hisz annyi a meddön fekvő tőke nyugoti Európában, hogy az angol piacon két százalékra kínálják a pénzt, és nem kell senkinek. — Azt sem lehet mondani, hogy Magyar-

ország politikai s hitelviszonyai mellett *vállalkozóra* nem lehetett volna számítani. Mert ha e viszonyok nem akadályozták a kölcsönt, bizony a vállalkozást sem akadályozták volna; hanem akadályozta az, hogy *azon vonalokat, melyekre ezen kölcsön szánva van, a pénzvilág jövedelmezőknek nem tekinti.*

Maga azon körülmény, hogy a kormány kénytelen méreg drága kölcsön pénzen építeni valamit, a legkiáltóbb bizonyosság arra, hogy az a valami, nem igen ígér jövedelmet.

Általában ismeretes tény, hogy igen nagyon kevés *nagy vasutvonal* van a világon (s ez is csak a legrégiebb, tehát legkedvezőbb helyzetűek közt van) a mely becsületesen jövedelmez. Itt Olaszországban egyetlen *egy fő* vonal sincs, melynek jövedelmét az állam ne volna kénytelen igen teteemes kamatbiztosítási felülfizetéssel pótolni.

Magyarországon még kevésbé lehet, nem 7—8, de csak 4—5 százalék jövedelemre is számítani, *azon hosszú fő-vonalokon*, melyekre ezen kölcsön előreláthatólag fordítandó lesz. — Mert hazánk főleg földmivelő ország lévén, a nyers termények *olcsó* szállításának kell a tekintetnek lenni. Nyers-terményeknél pedig többnyire nagy a súly, s kicsiny az érték. Nem birnak meg nagy szállítási költséget. Nézd például a fiumei vonalat (mely bizonyosan az első sorba tartozik, s nem kétlem a miniszterium által is ilyennek ismertetik, el). Ugy látom, hogy ennek hossza csak a Dunától (vagy éppen Eszéktől) 51 mérföldre — 408 kilometerre van számítva; no már én teljes lehetetlennek tartom, hogy e hosszú vonalon például egy mázsa gabona, melynek ára talán 6 forint, kilometerkint csak két centime vitelbért is megbirjon.

Rendkívüli körülményeket kivéve, lehetetlen volna a magyar buzának, kukoriczának, babnak, repczének stb. külpiazzot biztosítani, hogy ha csak a Dunától Fiumeig 8 franc 16 centime szállítási bért kellene egy mázsának viselnie, (hát még Tiszántulról!). Már pedig kilometerkint két centime egy mázsa teher után, bizony nem nagy jövedelmet ígér (ha ugyan ígér valamit). Mert hiában! a mechanica törvényei ellen nem lehet rugdalódní. — Egy bizonyos „*hasznos súly*“ szállításának árából, mindig le kell vonni, annak megfelelő, „*holt súly*“ (tüzelő anyag, stb.) árát; s ezt levonva

biz oly vonalon, mely hosszú is, és nem is annyira személy vagy kis súlyu s nagy értékű áruknak, mint nyerstermé-nyeknek szállításával foglalkozik, nagy jövedelemre nem lehet számítani.

De hiszen ily rendeltetési eszközöknél nem a jövedelmezés a főtekintet, hanem biztosság és gyorsaság mellett az *olcsó kereskedelmi forgalom*, s vele az ország anyagi jólétének fölemelése.

Abban tehát, hogy a czélba vett közlekedési vonalok kevesett fognak jövedelmezni, én bajt nem látok; — hanem a bajt abban látom, hogy a miniszterium oly módot választott ezen keveset jövedelmező vonalok kiépítésére, a mely a nemzetnek irtózatosságot okozhat; mert 60 millióért fizetni fog 232½ milliót, a nélkül, hogy ezen kiadás, a remélhető bevétel által tetemesen könnyülhetne.

Hiszzen ha Magyarország oly virágzó állapotban van, hogy az ötven és nem tudom mennyi millió közözügyi terhet (s ebben 36,101,705 forintot, még pedig több mint két ötöd részben pengő ezüstben, az idegen adósság száraz korcsmája fejében) megfizetve, és megfizetve ezen felül az ország belkormányzati minden költségeit is, a földtehermentesítési törlesztéseket stb, ha mondom, oly állapotban van, hogy mindezt megfizetve, még évenként ki tud állítani 4,650,000 forintot ezüstben, (a mennyit t. i. ezen kölcsön fejében évenként fizetnie kellend); *hát miért nem fordítjátok inkább ezen 4,6500 forintot egyenesen építésre? Hisz! így 50 helyett csak 13 évig kellene fizetnetek, hogy 60 millió forintnyi vasutatok s csatornátok legyen.*

Azt fogod mondani, hogy oly irtózatosságot terheket rótt reátok a közözügyi transactio, hogy minden áron sietni kell az anyagi jólét támogatásával; tehát nem várhattok 13 évet a fő-közlekedési vonalok kiépítésére.

Nem vonom én kétségbe, hogy minél súlyosabb az ország anyagi állapota, annál sürgetőbb a közvagyonosság emelése; s minél hátrább maradt az ország a mostohánál is gonoszabb kormányzat miatt, annál kevesbé van elvesztetgetni való időtök. — Csakhogy ne csináljátok magatoknak illusiókat; azzal a 60 millió drága kölcsön pénzzel sem lehetend ám a kereskedelmi forgalomnak ama fő-arteriáit csak úgy felfújni; — így is kellend arra hat hét év; — s kér-

delek: a különbséget tevő hat év, nem lesz-e körülbelül 172 millió forint veszteséggel kissé drágán megvásárolva?

Mértéket kell tartani a sietésben is; nehogy úgy járjatok, mint Olaszország. Itt a vasutépítés nemcsak közgazdasági, hanem politikai fontossággal is birt; mert ez képezte a politikai unificatiónak, s a brigandage elnyomása lehetőségének leghatályosabb eszközét. Neki is állottak a vasutépítésnek bámulatos erélylyel mindenfelé. De mi lett a következés? Az, hogy a legborzasztóbb finanziaális zavarba sodortatott az élő nemzedék. A mit építettek, kénytelenek voltak eladni rettenetes veszteséggel, (például a liguriai vasut 130 millió frankba került, eladtak 38 millió veszteséggel), és még ezentúl el kellett vállalni a kamat biztosítást is; most meg ez képez oly elviselhetlen terhet, hogy csak úgy görnyed alatta a nép!

Politikai tekintetben feláldozták a jövődöt, egy kis jelenlegi enyhítésért. Vigyázzatok, nehogy közgazdasági tekintetben meg, a jövődönnek a jelent áldozzátok fel. Ne öljétek meg a tyúkot a tojás kedvéért.

Azonban elismerem, nagyon fontos tekintet az időnyerés. Nem is, mint a lehető legjobb módot említem én azt, hogy jobban tennétek, ha a kölcsön fejében fizetendő évi járulékot, egyenesen építésre fordítanátok, mert megkímélnétek általa vagy 172 millió ezüst forintot — s ez bizony Magyarországon nem csekélység; — tudnék én ennél sokkal jobb módot is, olyant, melyet még Széchenyi is a *mi körülményeink* közt legjobbnak ítélt. Hadd irjam le nézeteimet amugy pongyolán, a mint tollamba jönnek.

A közgazdasági tudománynak két része van. Egyik az általános elméleti. Másik a specialis, az alkalmazási. Az első közös az egész világgal, mert axiomaszerű igazságokat tanít, melyek, mint a számtan szabályai, mindig és mindenütt állanak. A másik országról országra különbözhetik, mert tényezői az adott viszonyok.

Az első kimutatja, hogy mit kell tenni, a második azt, hogy miként?

Igy általános közgazdasági maxima: hogy a lehető legjobb, leggyorsabb, legolcsóbb közlekedési eszközök, emelik és élénkítik legsikeresebben a kereskedelmi forgalmat, mely nélkül általános anyagi jólét nem is képzelhető.

De midőn azon kérdésre kerül a dolog, hogy miként kell ily közlekedési eszközökre szert tenni? e kérdésnél már sem a közgazdászat általános tanai, sem a nemzeteknek különben is egymástól nagyon eltérő példái el nem igazítanak. Mert e kérdésnél a nemzet földfekvési, s népességi viszonyaival, pénzügyi s vagyoni állapotával, kereskedési forgalma specialis igényeivel, stb. kell számot vetni. Egy helyütt egy jó, más helyütt más. A mi egy helyütt kivihető, más helyütt nem.

Nem szükség neked az okokat elsorolnom, melyek megmagyarázzák: hogy Angliában a vasutak az államrészerőli legkisebb anyagi kedvezés igénybe vétele nélkül, mind magán társulatok által épültek, elannyira, hogy ugyanazon végpontok között még versenyvonalok is jöttek létre, melyek egymás tarifáját szépecskén lenyomják; míg Franciaországban az állam gyámolító közbenjárására volt szükség. Itt kamatbiztosítás, amott sok millió frankra menő földmunka segély alakjában, vagy a kettővel együtt. Belgiumban s Németországban a legtöbb vasutakat maga az állam építette kölcsön pénzzel, a nélkül, hogy a teher, mely e rendszerből a lakosságra hárul, nagyon súlyosnak éreztetnék; míg ellenben Olaszországban mind a kamat biztosítási rendszer, mind a kölcsön pénzzeli állam építés, elviselhetlenül terhesnek mutatkozott, s tömérdek veszteséget, és súlyos financiaális bajokat idézett elő.

Nekünk saját viszonyainkra kell a vasutépítési rendszer megválasztásánál ügyelnünk. És mi a főtekinet a mi viszonyaink közt? Az, *hogy nyers terményeinknek szerezzünk minél nyereségesebb keletet*. Ezt drága szállítás mellett elérni lehetetlen; mert a magas szállítási bér lenyomja a termék árát, s fölemésztí a termelő nyereségét. Köszönöm én aztán a kecsegtetést, hogy ez s ez a vasut, vagy csatorna 6, 9, 12 vagy nem tudom mennyi perczentet ígér jövedelmezni; nincs abból az országnak semmi haszna; nem emelkedik az által a közvagyonosság.

Minél olcsóbb a szállítás, annál kedvezőbb a hatás a közvagyonosságra. Ezen axiománál fogva, én a mondó vagyok, hogy hiba ily építési rendszert választani, mely arra kényszerít, hogy a vasutak és csatornák jövedelmi forrásoknak tekintessenek; mert a jövedelmezés tekintete akadályul szolgál a szállítás olcsósításában.

Ezt én, a mi viszonyaink között, annyira főtekintetnek tartom, különösen azon vasutakra s csatornákra nézve, melyeknek rendeltetésök, az ország különböző vidékeinek egyrésről az ország szívével, más résről a külvilággal összeköttetésében a személy és áru forgalom főbb artériáit képezni; miszerint ezekre nézve oly rendszert kívánnék követtetni, a mely lehetségessé tegye, hogy ha például azt látnók, hogy a duna-fiumei vasut nem $7\frac{3}{4}$ percentet, (mint Lónyai magát kecsegtetni látszik, s a miből azonban semmi sem lesz) de csak 5 percentet is jövedelmez; a helyett, hogy ezt zsebre tennők, leszállíthassuk a szállítási bért, úgy, hogy ne hozzon be többet két, legfőlebb három percent jövedelemnél.

Az olcsó szállítást kívánom én czélnak, nem pedig azt, hogy a vasut sok jövedelmet hozzon.

Nem kell mutogatnom: hogy magán vállalkozás utján e czél a szóban lévő vonalokon most alig érhető el. Mert magán vállalkozóknál a minél nagyobb jövedelem a főtekintet, nem pedig a minél olcsóbb szállítás; — ezt mindig alárendelik amannak; s vitelárszabályaikban a drágaságnak csak az szab határt, hogy egy bizonyos határon túl nem lehet a szállítási bért növelni, a nélkül, hogy a jövedelem csökkenjen. Különben is — a fővonalok, melyeket szem előtt tartok, egy részt hosszúságuk, más részt a szállítandó áruk természeténél fogva nagy és biztos jövedelmet nem igen ígérnek. Alkalmasint várni kellene még azokra, míg kamatbiztosítás nélkül vállalkozókat találhatok. A kamatbiztosítás pedig rendesen 90 évre szokván kötteni, nagyon súlyos teherrel jár; teher pedig van már nyakatokban a közösi transactio folytán, annyi, miszerint én nem hiszem, hogy a nemzeti vagyontőke csorbulása nélkül, azt megbirjátok, különben is a kamatbiztosítási rendszer ellenkezik a szállítás olcsósításának, lehetségével, melynek a mi viszonyaink közt, főtekintetnek kell lenni.

Az állami építés rendszere tehát a mi mostani viszonyaink közt, *némely főbb vonalokra nézve kénytelenségnek* látszik. Így vélekszik legalább a mostani miniszterium is. — Bizonyosság reá saját törvényjavaslata. Csak az a baj, hogy drága kölcsönhöz folyamodott. Kétszázharminczkét s egy fél-milliót akar a nemzettel fizettetni; hatvan millió kölcsönért.

Ez annyit tesz, mint a jövő-nemzedék javáért agyon terhelni az élő, s még vagy egypár generatiót. Oh! ha az a közösügyi ötven s egynehány millió nem volna, még hagyján; de ennyi teherrel a nép vállán, még ily nagy teher-toldalékhoz folyamodni: oly kényes dolog, hogy bizony tiz-szer is meg kellett volna gondolni, ha vajjon nem lehet-e a czélt ily terheltetés nélkül elérni.

Én azt hiszem, lehet. Elmondom a holnapi postával. Most Isten veled.

Kossuth Lajos, s. k.

KOSSUTH LAJOS

két levele a vasuti kölcsön tárgyában.

Második levél.

Turin, Olaszországban, octóber 14-én.

Barátom!

Engedd meg, hogy tegnapi levelemet folytatva, kissé visszatekinthessek a multakba.

1848-ban is általános volt azon nézet, hogy a mi viszonyaink közt legjobb, ha az állam maga veszi kezébe a vasuthálózat kiépítését, hogy Széchenyi István nemcsak az építendő vasutakra nézve ragaszkodott ezen rendszerhez, hanem a már meg volt (pest-szolnoki) vasutat is meg akarta vétetni az állam által, s én, mint akkori pénzügyminiszter teljes kézséggel beleegyeztem ezen tervébe.

De ezért bizony sem neki, sem nekem nem volt eszünk ágában sem, azt hinni, hogy e végett *drága külföldi kölcsön*-höz kell folyamodnunk.

Széchenyi mint közlekedési miniszter, azt kérdezé tőlem, hogy mennyire terjeszkedhetik a vasutak és csatornák építésénél? Én ezen kérdésre azon kérdéssel feleltem: hogy mennyi-nek alkalmazását tartja a felelőssége mellett, practicabilisnek?

Széchenyi azt válaszolá, hogy számot vetve hazánk népességi s egyéb viszonyaival, különösen a robot eltörlése folytáni munkaszükséggel is, *nyolcz*, legfőlebb *tiz* millió forintnál többnek évenkénti befektetését sem hasznosan practicabilisnek nem hiszi, sem magára nem merné vállalni.

„Adhat ön ennyit?” kérdezé. — Igen, feleltem én. 15 — 20 millióra is el voltam készülve. Az ön kiadásai nem költségek, hanem beruházások, melyek dús kamatot hajtanak a nemzet vagyonosságának emelésében. Köszönöm önnek, hogy csak *tiz* milliót veszen évenként igénybe; ez reám nézve annyi, mintha csak négy millió forintot kívánna ön, s ezt sem elköltsél, hanem csak hitel működési alapul; s ennyit könnyen kiállithatok.

Miként érti ön azt? kérdezé, „Ugy” — felelém — *hogy kamatlan kölcsönnel, azon biztos alapra fektetett pénzjegy-kibocsátással fogjuk a vasutakat építeni.*

Pénzügy munkálati tervem — mondám — ennyiből áll: Szerzek négy millió forintot ezüstben; ezt ellenőrsége mellett leteszem a pesti kereskedelmi bank pinczéibe, s arra kibocsátom, egy, két, öt forintos pénzjegyekben a *tiz* millió forintot, önnek rendelkezésére. — Azt hiszem, soha sem bocsáttatott ki papírpénz biztosabb alapon, mert hasznos befektetés nélkül egyetlen egy forint sem lesz kiadva, az egész kibocsátás értékét fedezi a befektetés, azonkívül $\frac{2}{5}$ -öd részben fedezve lesz a bankba letett ezüst alappal is; ez biztosítani fogja a kibocsátott pénzjegyek tetszés szerinti bevált-hatását, tehát hitelét; az építendő vasutak egész jövedelme pedig — legyen egy vagy két percent, a kibocsátott papírpénz törlesztésére fog fordíttatni, *minthogy a kamatot nem kell fizetnünk.*

Ezen rendszer mellett nagyon olcsóra szabhatjuk az áruszállítási bért, a mi nyers terményeknél, kivált gabnaneműeknél, repczénél, hüvelyes veteményeknél stb. valóságos életkérdés; mert kamatot nem kellvén a befektetett tőkétől fizetnünk: két három percent jövedelem bőven fedezendi a törlesztést, sőt egy percent is elég. A mennyi tiszta haszon a fenntartási tartalék félretétele után fennmarad, ugyanannyi értékű pénzjegy fog hat hónapról hat hónapra nyilvánosan elégettetni (törlesztetni.) Minden ily törlesztés növelendi a még forgalomban marandott jegyek hitelét; s ezen körülménynél fogva és azért is, mert nagy összeg nem löketik egyszerre for-

galomba, hanem csak részletenkint, a mint az építés halad, és mert a kibocsátás szabott határok közzé lesz szorítva, ellenőrség mellett; mert hasznothajtó befektetés nélkül egy pénzjegy sem bocsáttatik ki: mert a pénzjegyek kis értékűek lesznek (1, 2, 5, forint), mert az országnak különböző részeiben nagy részt a munkásnép kezeibe jutnak, s a mindennapi forgalomban fognak kézről-kézre járni; s végre és főképpen, mert egészben a befektetéssel azonkívül $\frac{2}{5}$ -ödrészben ezüst alappal lesznek biztosítva: Kétség sincs benne, hogy csak igen kis rész kerülend a bankba beváltásra, s a dolog végeredménye az lesz, hogy *a nemzet jóformán ingyen jut a vasutakhoz*: mert (kamat fedezésre nem lévén szükség) bármi kicsi legyen is belőlük a jövedelem, ez a befektetett tőkét le fogja törleszteni, s így a vasut is meglesz, s az alapul lett ezüst alap is nagy részben megmarad; s a földmivelés és ipar emelésének becses forrását fogja, jó kezelés mellett képezhetni.

Ilyen volt tervem. *Széchenyi*, ki ily dolgok körül bizony praktikus ember volt, annyira helyeselte tervemet, hogy alig volt egy miniszteri-tanács ülésünk, a melyben akár miről lett légyen is a szó, szokott drasztikus kézlejtéseivel ne nógatott volna, hogy csak nyomassam és csak nyomassam már azt a bankót. Ezt neked *Deák* és *Eötvös* is bizonyítandják, ha megkérdezed. Nekem kellett *Széchenyi*-t mérsékelnem, azon figyelmeztetéssel, hogy ezüst alap nélkül nem tanácsos megindulni; nekem pedig nem hagyott pénztárainkban az osztrák egy árva petákot sem.

Emlékeztetek, hogy ezen terv praktikussága a gyakorlat által igazolva van. Ily terv alapján (mindig $\frac{2}{5}$ -ödrésznyi ezüst fedezettel) bocsájtottam ki 1848-ban az egy és két forintos pénzjegyeket, melyek még Bécsben is agióval keltek az osztrák bankó ellenében. A tervet közakarattal helybe hagyták, mind a képviselők, mind a főrendek. Ennek alapján építettünk, a mennyit építeni időnk volt. Ezzel állította fel *Széchenyi* Pesten a fegyvergyárat. Ezzel könnyítettünk az iparon, s további következményeiben mondhatni ezen alapnak köszönhattük, hogy az óriási harc sulyát két hatalmas császárság ellenében becsülettel megállhattuk.

Már most alkalmazzuk ezen eszmét a jelenre.

A vasut-kölcsön iránt törvényjavaslat szerint, a nemzetnek évenként fizetnie kellend 4,650,000 forintot ezüstben 50 éven át.

Hát ugyan nem volna jobb azt mondani: fizesse a nemzet ezt a 4,650,000 forintot nem *ötven*, hanem csak *öt* éven át; és fizesse nem a drága kölcsön drága kamatja és törlesztése fejében, hanem fizesse saját magának és magának is nem elköltésre, hanem pénzjegy kibocsátási alapul. Bocsáttassék ki ennek alapján, a mondott arány szerint minden évben 11,625,000 forint, egy, két, öt forintos pénzjegyekben, és ezzel építsetek vasutat és csatornát. Ez 26,052,500 frank. Ennél többet hasznosan és óvatosan, bizony nem fogtok évenként elépíthetni.

Folytattassék ezen műtét nem 50, hanem csak 5 éven át. Ezen öt év alatt a nemzet fizetni fogna, ép annyit, a mennyit a kölcsön rovására kíván tőle a miniszteri javaslat, azaz 2,325,000 forintot, de ezen alapon ki lenne bocsátva 58,125,000 ft. pénzjegy; tehát kevés híján meg volna a 60 millió ft. értékű vasut és csatorna, pedig *jóformán ingyen volna meg*, mert a kamat fizetésre nem lévén szükség, az építendő vasutak és csatornák jövedelmével a kibocsátandott pénzjegyeket ellehetne törleszteni, a szállítási árszabályt igen olcsóra lehetne állapítani, és a közvagyonosságra innen háruolandó jótékony befolyáson felül, még a fizetendő 23,250,000 forint ezüst alap is legnagyobb részben (bizonyosan nem csalódom, ha azt mondom, hogy 20 millió forint) megmaradna érintetlenül hitel-alapnak, vagy a közlekedési eszközök tovább fejlesztésére; vagy az ipar és földmivelés emelésére.

Mond meg nekem barátom! nem életrevalóbb, nem jótékonyabb eszme ez, mint oly kölcsönt vállalni el, melynél a nemzet 60 millióért 232¹/₂ milliót fizet s a közvagyonossági emelkedés nagy hátrányára kénytelen lesz a terményszállítást, legalább 50 évig jóval magasabb árszabással terhelni, mint szükséges volna, ha azon rendszerhez ragaszkodtok, melyet — mint fentebb említém — 1848-ban közakaratallal megállapítottunk?

És ne felejtsetd, hogy ezen rendszer mellett, nem csak a 60 millió értékű vasut és csatorna fel volna építhető 22¹/₄ — 24 millió fizetés alapján, hanem ezen pénzjegy ki-

bocsátási ezüst alap is, a nemzet rendelkezésére legnagyobb részben megmaradna.

Ez annál nagyobb figyelmet érdemel, minthogy ezen alaptőke nem csak akkor kezdene disponibilissá válni, midőn a felépítendő vasutak jövedelmével a kibocsátott pénzjegyek mind eltörlesztettek, hanem a kibocsátásnál szabályul vett $\frac{2}{5}$ -rész arányban azonnal, a mint a törlesztés megkezdetett.

Például; az ez alapon építendő vasutak és csatornák olcsó szállítási árszabály mellett jövedelmeznek — mondjuk — két perczentet, tehát a használat első évében, mindjárt törlesztetnék 1,200,000 forint értékű pénzjegy; ezzel az ezüst alaphól azonnal disponibilissá válnék a megfelelő $\frac{2}{5}$ -rész = 480,000 forint; második évben ismét annyi, és így tovább, mert a vezéreszme az, hogy az ezüst alap, mindig úgy álljon a forgalomban maradó pénzjegyekhez, mint 2 : 5-höz.

Már most fontold meg, hogy az ekként évről évre disponibilissá válándó tőke czélszerű forgatásával, mennyi áldást lehetne a nemzetre, minden további terheltség, minden áldozat nélkül árasztani. ? . .

Hadd említek meg, némely kedvencz eszméimet.

I. Mondám felleb, hogy hibának tartom azt, ha a közlekedési eszközök jövedelmi forrásnak tekintetnek, mert ez akadályul szolgál aállítás olcsóságában.

Még nagyobb hibának tartom azt, hogy az elemi csapások, nevezetesen a tűz és jégkár elleni biztosítás nyereszkesedési forrássá tétetik. Magán vállalkozás mellett a biztosítás, soha sem lehet általánossá. Aztán ha kölcsönösségre van alapítva, elviselhetlen teherré válhatik, mert a kártérítés, aránylag kevesek közt oszlik meg. Szabott díj mellett pedig a vállalkozók, természetesen oly díjt szabnak, hogy nemcsak veszteség ellen óva legyenek, de nyereségre is számíthassanak. Philanthropiából bizony senki sem fekteti pénzét ily vállalatokba. Ezen drágaság okozza, hogy sokan, nevezetesen a nagybirtokosok, többnyire nem biztosítanak. Angliában ugyancsak ki van fejlődve a biztosítási rendszer mégis ismerek nagy gyárbirtokosokat, kik sohasem biztosítanak. Ilyen például *Crosley* testvérek nagy szőnyeggyára Halifaxban (két szövőszékkal kezdték és most három négy ezer munkást foglalkoztatnak). Azt mondták nekem,

hogyha gyártelepük minden 12 évben egyszer leégne, kárunk kevesebb volna, mint a mennyit ennyi idő alatt biztosítási díjúl fizetniök kellene.

Engem érzékenyen tud bántani, hogy az elemi csapások szerencsétlensége nyereszkeskedés tárgya legyen. És én azt hiszem, hogy a polgári társadalomnak maga magát kellene egy kölcsönös biztosító nagy társaságnak tekinteni; a kártérítést az országos adóval államilag kezelni, oly formán, hogy a tűz kártérítés, a házadóhoz, a jég kártérítés pedig a földadóhoz csatolt toldalék fillérekben vettesék ki. Ekkint az első, minden házbirtokosok közt felosztva, a teher alig volna érezhető.

Ez is egyike azon sok jótéteménynek, melyeknek eszközlését a 48-ki jogtalan támadás meg nem engedte. — Szegény Magyarország! Minő boldoggá lehettél volna ezen husz év alatt, ha csak békén hagynak jogaid, törvényeid élvezetében. S e helyett mennyi szenvedést mért reád az elvesztett 20 év! s mi terhes kibontakozással lettél megvigasztalva! Jáj az ember szive ha reá gondol.

Az országos biztosításnál, természetesen mindig utólagosan kellene a kivetésnek történni, a mult évi károk alapján; de a kárnak mindjárt meg kellene téríttetni. Tehát az egész nehézség az előlegezés körül forog. Gondolj vissza vasutépítési tervemre, s látni fogod, hogy a mint megkezdődik a pénzjegy törlesztés, azonnal támad alap a biztosítási előlegezésre, mely aztán utólagos kivetéssel visszatéríttetvén, a dolog hol némi pótlékkal, hol némi maradékkal gombolyítaná magát évről évre nehézség nélkül.

II. Imhol egy másik eszme! Tán emlékszel, minő adózási rendszert terjesztettem a pesti országgyűlés elé 1848-ban. Bizony nem volt terhes; ha jól emlékszem, a földadó maximuma 17 kr-ra volt számítva egy hold legjobb föld után. És mégis, midőn számba vettem a kincstári javaknak házi kezelés mellett tiszta jövedelmét, arról győződtem meg, hogy csak föld, ház, személy adó fejében (ily alacsony kulcs mellett is) majdnem többet hoznának be az államnak, ha házi kezelés helyett oly apró (10—12 holdas) részlegekben a mennyinek mívelésével magát egy földmives család becsületesen fenttarthatja, az államjavak (az erdőket kivéve) birtoktalan földmivesek közt kiosztatnának igen olcsóra szabott földbér (az angol *rent*) fizetése mellett, melybe egy-

szeresmind a tőkeérték lassu törlesztése is bele volna számítva, úgy, hogy csekély földbér fizetésével a telepedők 30—40 év alatt egészen szabad tulajdonosokká válnának. E rendszer mellett az államjavak jövedelme tetemesen szaporodnék; mert maga az adó kipótolja az eddigi bevételt, a földbér és tőketörlesztés, az urbéri kárpótlásul szánt földtehermentesítési fizetések egy részét fedezné, s a közadót annyival könnyítené, és e mellett mennyi birtoktalan földmives (zsellér) család emeltetnék föl kezdetben a földbéres (farmer) később a földbirtokos polgári állására!

Jelentettem volt 1848-ban az országgyűlésnek, hogy szándékom ily telepítési törvényt javaslatba tenni, mihelyt csak megengedik a körülmények. Egyelőre honvédelmi tekintetek, és a már akkor is aggasztó székely kivándorlás által indíttatva, valósággal javaslatot is tettem, székely családoknak a bácsi és bánsági államjavakra telepítése iránt s e javaslatomat a képviselőház igen nagy tetszéssel vette és el is fogadta (közbevetőleg szólva, ilyesmiben kellené keresni a székely kivándorlás elleni segítséget, s szint-ugy ily alapon róhatná le a nemzet legczélszerűbben, szent tartozását a honvédek iránt, *mi nekik a nemzet által meg is volt ígérve*; és leróhatná a nélkül, hogy az államnak áldozatába kerülne, sőt inkább nyereségére válnék.)

Igen, de ezen telepítéseknél a szegényebbeknek az első beruházásnál egy kis segítségre volna szükségük: például 100 pengő forintra családonként.

Ott volna reá a tőke, vasut építési tervemben.

Az első két évi pénzjegy törlesztés által disponibilissá váló ezüst alap fedezné a tűz- és jégkár térítés végetti előlegezés rovatát, melyről fentebb szóllottam; s a harmadik évben már 4800 családot lehetne (és így tovább) tíz tíz holdas állambirtokra telepíteni, mindenkinek száz-száz forint segélyt adva, a földbérrel együtt beszedendő lassu törlesztésre, *kamat nélkül*, vagy csak igen csekély (mondjuk egy percentes) kamattal.

Mennyi áldás fekszik e gondolatban! És ne felejtsetd, hogy az ily segélyezés nem volna elköltve, hanem vissza kerülne az állam rendelkezésére, uj meg uj áldás forrásaul! Én ezen segélyezést már 1848-ban befoglaltam a székely telepítési törvényjavaslatba, s az országgyűlés el is fogadta.

Még egyet említek:

III. Nálunk még könnyen magyarázható okoknál fogva nem vett oly rémületes alakot a munka és tőke közti harc, mint a gyáriparos országokban. Isten is őrizzen tőle! De hát „*principiis obsta*“. Oly kérdés ez, barátom! mely minden jóra való ember figyelmét, részvétét a legnagyobb mértékben megérdemli. — *Szabad földbirtok a földmivesnek! önálló munkaképesség az iparosnak! szabad mozgás és olcsó forgalom a kereskedésnek!* e három eszmének valószínűsítésével lehet megkérlelni a múlt századok bűneinek átkos befolyását a társadalomra. E három nagy eszme a társadalmi körben az, a mi az „*Önkormányzat*“ a politikai körben. Csak ezek együtt oldhatják meg az emberiség történelmének nagy problémáját.

A munka és tőke közti antagonizmust csak a munkás osztályok számára *ingyen* vagy igen olcsó hitel által lehet kiegyenlíteni. Nagyon dicséretesek azon törekvések, melyeket az összműködés (*cooperatio*) alapján látunk Európa több részeiben. Én az olyan embereket, minő *Schultze-De-litsch*, az emberiség legnagyobb jóltétvői közé számítom; valóságos szögletkövei a polgári társadalmak épületének. De hát hiában csinál magának akárki illúziókat. A munkás osztályok igénybe fogják venni, s joguk van igénybe venni, hogy az ingyen vagy legalább nagyon olcsó hitel megszerzésében az állam nekik hónuk alá nyúljon; s tegye lehetségessé saját becsületes erőfeszítésük sikerét.

Midőn először voltam Birminghamban, igazán örömemre vált tapasztalni, hogy a vasműipar némely fontossága (például a fegyvergyártás) még mindig jobbadán az úgynevezett *kis mesterek* (*small masters*) kezeiben van. . . Egyesülten tartanak oly segéd gyárat, melyekben a költségesebb gépmunka végeztetik, de aztán a többit a „kis mesterek“ két-három segéddel saját műhelyeikben végzik. Megannyi önálló iparos, nem gyári napszámos! Ez sokkal egészségesebb állapot, mint a hol három-négy ezer munkás mindennapi kenyeréért, egyetlen egy tőke pénzes szerencséjének hajszáján függ.

Nálunk a mennyi műipar van, kevés kivétellel a „small master“ alapon van. És ez jól van így. Nem zárja ki a nagy gyáripart, hanem csak a maga természetes körébe, — s természetes határai közé utasítja; és tért tart fen az önállásra vágyó ipar-műves számára. De ezen fontos néposz-

tály joggal megvárhatja az államtól, hogy ez jutányos hiteltől gondoskodjék számára, nehogy ennek hiánya miatt, a gyári napszámos bizonytalan helyzetére szorúljon, a ki hiában tökéletesíti magát, mert tökehiány miatt, mindig másnak kénytelen dolgozni, mint a robotos dézsmaköteles jobbágy, másnak dolgozott.

A volt „*Ipar-egyesület*“ multam legkedvesebb emlékei közé tartozik. Sok viszonyban voltam akkor a műiparos osztálylyal. Tanulmányoztam helyzetét, s látva, hogy egy pár millió, vagy csak néhány százezer forintnak is czélszerű kezelésével, minő lendületet lehetne adni a műiparnak, s mennyi áldást lehetne terjeszteni *a nélkül, hogy az államnak áldozatába kerüljön*, sokszor mély keserűség ömlött el lelkemen tehetetlenségem fölött.

Ah! de vasut építési tervemmel segítettünk volna a bajon, csak békében hagyattunk volna!

Csak azon pár hét alatt is, mig az erőszak által reánk mért csapás készülődései, még kétséget tartottak fen, ha béke lesz-e vagy háború? hazánk egyetlen nagy selyemgyárát megmentettem a drága hitel miatti bukástól: pénzjegy kibocsátási rendszeremmel, az államnak minden terheltestése nélkül.

Most is tudok az országban, hazánk közgazdászati viszonyai közt, mondhatlan fontossággal bíró jeles gyárakat, melyeknek vezetése s fentartása valóságos martyrsággal jár, a drága hitel miatt.

Láttam (ha jól emlékszem) Zólyomban, Radvány táján, s tán Nyitrában, Szakolcza táján sok posztó takácsot, amolyan „*small master*“ féléket, kik két—három szövöszéken dolgoztak. De csak tengtek szegények, nem mehettek előre mesterségükben, nem concurrálhattak az idegen gyárakkal, mert nem volt egy közös gyapju fonódájuk, egy közös mángorló, vagy nyíró gépük stb., melyet olcsó bérért közösen használhattak volna. — Az én vasut építési rendszerem lehetőségessé tenné az államnak, hogy hóna alá nyuljon az ily tengő műiparnak; kölcsönözhetne ennek emelésére 50, 60 vagy 100 ezer forintot kamat nélkül a végett, hogy az ily iparosok, összműködési egyesületté alakulva, közösen szerezzék meg az üzletük fejlesztésére szükséges nagyobb gépeket; az ezeknek használatáért egyenkint fizetendő díjjal — lassankint a kapott segélyt letörlesztendő.

A pesti asztalosok szegényebb része egyesült volt egy közös raktár felállítására. Dicséretes igyekezet volt, de minő virágzóvá, minő áldásossá lehetett volna tenni, csak 20—30 ezer forintnyi kamatlan kölcsönrel is, a beszolgáltatott munkárai kamatlan előlegezés könnyítésével; s pedig veszteségi veszély s áldozat nélkül; mert a lassú törlesztésért az egész raktár, s az egész társulat kölcsönös jótállásra lett volna kötelezve.

Az én vasut-építési rendszerem módot szolgáltatna az ily segély kölcsönzésekre. — Sokszorozhatnám a végtelenig ezen példákat; de eleget mondtam arra, hogy világossá tegyem, mennyi áldásnak forrása rejlik e rendszerben, melyet fentebb körvonaloztam: Ingyen vasut, olcsó szállítás, országos biztosítás az elemi károk ellen, ezer meg ezer birtoktalan zsellérnek szabad földbirtokossá tétele, ingyen hitel a cooperativ ipar-társulatok létrehozásához stb. stb, és ezt mind *egy tized* részével, annak a mit a 60 millió vasut kölcsönért fizetni fogtok!!

Ismétlem pénzjegy kibocsátási nézeteimet 1848-ban az országgyűlés elfogadta; s czélszerűségét a gyakorlat fényesen igazolta. — Mit lehet annak ellene vetni?

Azt bizonyosan nem: hogy a pénz forgalmi viszonyokat megzavarná, s a forgásban levő currentiát depreciálná. — Oly országban, hol még tíz krajczárt is papirosban fizetnek, s a deficit fedezésére ez évben is infructuosus bankó szaporitáshoz nyulnak — 60 millió forintnyi pénzjegynek hasznos befektetésére, biztos alapon, öt év alatt történő s folytonos törlesztéssel összekötött kibocsátása, bizonyosan nem okozhatna zavart a pénzforgalomban. Hiszen ezöt év alatt csak annyira menne, a mennyit a nemzet osztrák adósság és közösiügyi quota fejében *egy év* alatt fizetni fog.

Tehát mit lehet ellenvetni? hacsak azt nem, *hogy a közösiügyi egyezmény következtében Magyarországnak nem szabad pénzjegyeket kibocsátani!* Nem tudom, valóban ennyire meggyen-e a függés? Ez már nagyon sok volna; mert, ha hatalma van Magyarországnak kamatos állam kötelezvényeket forgásba tenni; nem látom át, minő logicával lenne megtagadható a kamatlan államkötelezvények forgásba tételének hatalma; de ha mégis úgy volna, akkor ne beszéljetelek „önállásról, függetlenségről“, ha oly nyomorult tartományi függésre jutott az ország, hogy saját szükség-

gére saját vagyonávali biztosítás mellett, hasznos befektetésül ezüst alapon még csak 60 milliónyi pénzjegyet sem tehet forgásba.

Ha ez így van, akkor természetesen jegybank felállításról sem álmodhattok. Pedig lám Scotia a legtökéletesebben össze van forrasztva politikailag Angliával, de azért az angolnak eszeágába sem jut akadályozni, hogy a scott bankok pénzjegyeket bocsássanak ki. Bocsátanak is! és Skóczia leginkább, bankrendszerének köszönheti ama bámulatos átalakulást, melyre azon komor, ködös, terméketlen éjszaki ország eljutott, s mely annyira megyen, hogy midőn egy scott farmernek a mi bánságunkkal vetekedő gazdag buzaaratását bámulnám, azt mondá nekem: „mi semmivel sem tartozunk a természetnek, mert mi mindent, még termő földünket is magunk teremtetjük.“

Ennyi az, a mit elakartam neked mondani. Persze hogy mindezt hiába mondom; vagy talán akár mit is — különben is a kölcsön meg van. Fogtok fizetni 232 $\frac{1}{2}$ milliót, olyan 60 millióért, melyet az én tervem szerint 23 $\frac{1}{4}$ millióval megszerezhettetek volna — és még mi minden egyebet is megszerezhettetek volna! Ezen már nem lehet segíteni. De még lesz alkalom javaslatomat figyelembe venni; mert arról meg lehetsz győződve, hogy ez nem az utolsó kölcsön, melyet csináltok.

Pongyolán irtam, mintha szivar közt beszélgetnénk a kandallónál. De hát barátnak irtam. Isten áldjon meg!

barátod

Kossuth Lajos, s. k.

KOSSUTH LAJOS

Biharmegye közönségéhez intézett válasza.

Mélyen tisztelt megyei közönség!

Hálás érzéssel vettem mult augusztus hó 21-ről kelt kegyes leiratukat.

A tisztelt megyei közönség nem igazságot szolgáltat, hanem nagylelkűséget gyakorol, midőn némi érdemül róvja fel nekem a polgári kötelesség teljesítésének becsületes igyekezetét.

Hazánknak mindnyájan mindennel tartozunk, a mit érdekében tenni képesek vagyunk. És e tartozás teljesítésének igyekezetében érdem soha sem lehet, mert mindig kötelesség van.

De én oly időket éltem, tisztelt megyei közönség, midőn e kötelesség minden hazafinak kettős küzdelmet parancsolt.

Egyrészt küzdelmet a hatalommal, az ország folyvást csorbíttatott jogainak megóvása végett, másrészt küzdelmet a privilegiumok osztályuralma ellen, miszerint igazság is legyen szolgáltatva a népnek, s a közszabadság által biztosabb oltalom is, és felvirágzás is szereztessék a hazának, melyet a szabadalmak uralma sem felvirágoztatni nem volt képes, sem megoltalmazni nem birt a hatalom jogfoglalásaitól.

Az, kinek — mint velem is történt — ily kettős küzdelemben kissé kiválóbb részt jutattak a körülmények: igen sok érdeket, sok szenvedélyt, sok és hatalmas ellenséget zudit fel maga ellen. El kell készülni, hogy utja tövises leend, le kell számolnia az élet örömeivel; tudnia kell, hogy az osztályrész, mit magának készít, a folytonos bánatalom, gyanusítások, üldöztetések és szenvedés.

Én tudtam ezt, és el valék reá készülni; és öntudatosan elvállaltam az élettől osztályrészemet. A megnyugtató öntudat, hogy lelkiismeretemben ön magammal tisztá-

ban vagyok, volt az egyedüli kárpótlás, melyre számíték, a melylyel bírok. Még csak polgártársaim jóakaratu elismerését sem reméltem élvezhetni, mert tudtam, hogy ezt rendszeren csak a halál szokta kiszolgáltatni, mely lecsillapítja s szenvedélyt, megállítja az üldözéseket, s megengeszteli az ellenséget.

És ime a tisztelt megye kegyessége többet nyújt nekem, mint a mire csak vágní is mertem. Még életemben kiszolgáltatja nekem a túlbesülésig, a becsületes igyekezet elismerését.

Elvettem béremet érdememen túl; az egyedülit, melyet becsben tartok, vagy melyet elfogadhatok.

Hálás köszönetet mondok a tisztelt megye közönségének mind e kegyességökért, mind azért is, hogy méltánylásukat méltóztattak kifejezni indokaim iránt, melyek által magamat a hazatéréstől ezúttal eltíltva érzem.

Biztosíthatom a mélyen tisztelt vármegyét, hogy ez elhatározásomra csak is azon meggyőződés indíthatott: hogy jobban teljesítem hazafiúi tartozásomat, ha ismert elveimhez hí maradok; mintha engedve a felhívásoknak, melyekkel megtiszteltetém, csak ideiglenesen is megosztoznám azon helyzet elfogadásában, mely hazánk álladalmi önállásának legfőbb kellékét — a nemzet vérével és vagyonávali független rendelkezést feladta.

Én ebben nem oly nemü megalkuvást látok a körülményekkel, mely egy lépés volna a cél felé vezető irányban, s (képletileg szólva) részletfizetés elfogadásának volna tekinthető; én azt látom, hogy ez egyezkedés által nemzctünk a czállal merőben ellenkező irányba van sodorva, sőt maga a cél van feláldozva.

Tapasztalom kegyes leiratukból, hogy a tisztelt megye sem csinál magának ez állapot iránt, legkisebb illusiót is; mert határozottan kijelenti; hogy hazánk törvényes függetlenségének, s öröklött önállásának biztosítékát egyedül az 1848-diki törvényekben találja; s azért azoknak visszaszerzéséhez rendíthetlenül ragaszkodik.

Lehet, hogy bennem az Osztrák-birodalom helyzete, nemzetünk életrevalóságának ismerete és a felfogás, melylyel, kapcsolatban Európa érdekeivel, hivatásáról bírok, magasabb vágyakat táplál: de én sem csinállok magamnak a helyzet iránt illusiókat, és minden tartalék gondolat

nélkül, elismerem: hogy a t. megyei közönségnek — mint különben is nemzeti közvélemény egyik igen tekintélyes alkotmányos organumának — ama nyilatkozatában, a nemzet valódi akarata nyilvánul; mert ha egyrészt látom, hogy a nemzet az 1848-diki törvények helyreállításával, s megtartásával, tökéletesen meg volna elégedve, más részt azt is tudom, hogy a nemzetnek lehetetlen megnyugvást s elégedést találnia egy oly transactionban, mely az 1848-diki törvényekben tisztán kifejezett álladalmi czélt, s annak felállított biztosítékait feláldozza.

És a mit e nagy csapásban a legaggasztóbbnak látok, az: hogy e czélt *nem* a hatalom tette semmivé, e biztosítékokat *nem* az erőszak törülte ki törvényünkől, hanem *a nemzet maga* áldozta fel.

Negyedfél századon át közéletünk történelme alig volt egyéb, mint örökös küzdelem, a hatalom tulcsapongásai, s idegen erőszak ellen. S ha e miatt nemzeti létünk hátramaradt, s a közművelődésben nem tarthatunk lépést, nemzetünk geniuszának ruganyos fogékonyságával, ez a mi szerencsétlenségünk, de nem a *mi* bűnünk. Azonban tény, hogy a mit jogainkból a hatalom elvett, azt előbb utóbb, mindig vissza tudtuk szerezni, de arra nem tud példát találni emlékezetem, hogy a mely jogról nemzetünk egyszer lemondott, azt vissza birta volna szerezni.

Isten adja, ezúttal másképp legyen! Isten adja, ne teljesedjék be rajtunk a történelem törvénye, mely azt mutatja, hogy a joglemondások következménye, a világon mindenütt, vagy örök jogvesztés, vagy azon másik véglett szükségse szokott lenni, melyet a tisztelt megye törvényességi érzelme iránt tartozó tisztelem tilt megneveznem.

Azonban sem kötelességérzet nem engedi, sem férfias nemzetünknek nincs természetében, az igaz ügy diadalának reményéről lemondani; kívált, ha meggondoljuk, hogy mind magának az uralkodó háznak, mind az Osztrák-birodalomnak, de sőt a világviszonyok sokszerü kapcsolatánál fogva, még Európának is nagyon érdekében áll, hogy nemzetünk magát megnyugodottnak, s jogszerű igényeiben kielégítettnek érezze; a mi csakis az állami függetlenség, s nemzeti önállás biztosítására alkotott 1848-diki törvények helyreállításával lehet várható, kevesebbel bizonyosan nem.

Örömmel üdvözlöm tehát a Biharmegye lelkes közönségét — az e törvények visszaszerzésére intézett hazafias határozottság ösvényén.

Az ernyedetlen kitartás tudom nem fog hiányozni. Engedje Isten, hogy ideje is legyen reá a tisztelt megyei közönségnek s ne is tapasztalja legbecsesebb nemzeti kincsünknek a megyei institutiónak legkisebb megcsonkítását, mely az alkotmánymentés ősi hivatásában teljes erejének kifejtését akadályozná.

Nem lehet tagadni, hogy a körülmények mindkét tekintetben aggodalomra adnak okot. A német és a keleti kérdés hónapok óta feszültségben tartja egész Európát. A diplomatia békés nyilatkozatai senkit sem nyugtatnak meg, mert a tényállással, a helyzet logikájával s a naponta súlyosbodó jelenségekkel ellentétben állanak.

Egy részről kétségtelennek tekintik egész Európában, hogy valamint a francia kormány nem tekinti barátságos szemmel Németország egységi törekvését, úgy a bécsi udvar sem bir megbarátkozni németországbóli kiszorításával.

Más részről a mióta az osztrák uralkodóházat veszteségek érték, általában kelet felé halljuk Ausztriát compensatio végett utaltatnia a nélkül, hogy egy szót hallottunk vagy egy tényt láttunk volna, mely ezen politikai irányt megcáfolná.

Nekünk magyaroknak pedig inkább mint akárki másnak okunk van *ellenezni* hogy *háboruba sodortassunk*, akár Németország egységi törekvése miatt, akár a végett, hogy a bécsi udvar vagy a kelet felé terjeszkedést megkisértse, vagy csak a végett is, hogy a keleti népek függetlenségi vágyai ellenében a statu quo fenntartására fegyverrel intervniáljon.

Ily czélok végett — (pedig csak ilyenekre mutatnak a körülmények) a háboru hazánkra nézve kiszámíthatlanul káros volna.

Miután a közösügyi alku által a bécsi politikával solidaritásba tettünk: Hazánk kétségtelenül a háboru egyik szinpadjává válnék, s orosz invasiónak volna kitéve; és pedig oly körülmények közt, midőn a magyar hadseregbe lévén az osztrákba olvasztva, meg van fosztva saját geniusának, zászlájának, vezénynyelvének lelkesítő befolyásától.

Mindent számba véve, nagy okunk van attól tartani, hogy akármi fordulatot venne is másutt a háboru, nálunk már a harcz folyama alatt oly belső megszakgatást idézhetne elő, melyet többé nagyon bajos volna összeférczelni.

Aztán győzelem esetében egyik oldalról — Bécsnek visszanyert német felsőségi állásával ismét felmerülnének ellenünkben (sulyosabban mint valaha) a germanisationalis iránylatok, — melyekkel már annyi bajunk volt, — másik oldalról pedig kiirthatlan gyűlölet öntetnék ellenünk a szomszéd keleti népek szívébe; mely gyűlölet hazánkban fajrokonai érzelmekre visszahatás nélkül nem maradhatna.

Megveretés esetében pedig: az osztrák birodalom szétbomlanék, úgy, hogy Magyarországot is bele rántaná az enyészetbe.

Ezért esdeklém nemzetemnek: „ne ajánlkozzék máglyának, melyen az osztrák sas megégettessék.“

Fel van ugyan adva a hadi költségek független megszavazásának s a hadsereggeli rendelkezés ellenőrzésének joga; de Magyarország magatartása ép az említett tárgy háborúban oly rendkívüli sulyra van hivatva, miszerint nem hihettem, hogy nemzetünk közvéleményének félreismerhetlen nyilvánulása a háborús ösztönök és befolyások ellensulyozására hatás nélkül maradhatna.

És nekem úgy látszik tisztelt megyei közönség! hogy biztonságunk és szabadságunk nagy érdekei világosan kijelölik a politikai irányt, melyet e válságos bonyodalmak között nemzetünknek követni tanácsos.

Támadási tekintetben fékezni a bécsi kormány térvisszafoglalási ösztöneit nyugot felé. —

Védelmi tekintetben pedig mindent elkövetni, hogy a magyar hadsereg saját nemzeti consistentiával ruháztassék fel, mely megtámadtatás esetére az összes nemzetet védképessé tevén, hatalmas ellentállási erőt biztosítana a nélkül, hogy akár az ország anyagi erejét felemésztene, akár a hatalmat nagyravágyási politikára bátorithatná.

Lehetetlen még e tárggyal kapcsolatban meggyőződésemet ki nem fejeznem: hogy a fennforgó bonyodalmak folytán is a nemzetiségi kérdés kielégítő megoldása a legégetőbb szükséggé vált. Vezérelje a nemzet sorsát intéző hatóságokat az igaz testvériség érzete, hogy ez átkos viszály

elhárítására nem fukar kézzel mindent megtegyenek, *a mi az ország territorialis épségét nem sérti, s politikai egységét nem veszélyezteti.*

Hanem engedje a tisztelt megyei közönség azt is megjegyezni, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása csak az által nyerhet állandóságot és biztosságot, ha Magyarország — míg egyrészt saját területi épségéhez és politikai egységéhez tántorithatlanul ragaszkodik — másrészt őszintén barátságos politikát követ azon szomszéd fejedelemségek irányában, melyeknek függetlensége és szabadsága iránt román és szerbajku polgártársainknak, mint fajrokonainak meleg rokonszenvet kell természetesen táplálniuk.

Ez is egy igen fontos ok, mely a t. vármegyét azon bölcs határozatában megerősítheti, hogy az 1848-ki törvények visszaszerzésére törekedendik, mert csak akkor követhetend a nemzet saját érdekeinek megfelelő internationalis politikát.

Vége: a másik eventualitás, mely a tisztelt vármegyét ezen hazafias törekvésében akadályozhatná, a megyei institutio ősi hatóságának megcsonkítása volna.

Látom még a távolból is, és leirhatlan aggodalommal látom sürüdni a jelenségeket, melyek arra mutatnak, hogy e megbecsülhetlen institutio épségét veszély fenyegeti.

A megyéket még ugyanazon törvények is az alkotmány védbástyáinak nevezik, melyek a parlamentaris kormányzatot fellállították. Tagadhatlan bizonyítványa ez annak, hogy az 1847/8-iki törvényhozás a megyei institutio épségét a parlamentaris rendszer mellett is szükségesnek tartotta s meg is volt győződve, hogy *a kettő között semmi kiegyenlítési szükség, mert semmi ellentét fenn nem forog*; hanem csak annak szüksége forog fen, hogy a megyei szervezet (organisatio) a szabadalmas alapról a népképviselési alapra tétessék át.

Egészen világos e részben az 1848: XVI. t. cz. Nincs ott egy szó sem a megyei *rendszernek* a miniszteriális felelősséggel öszhangzásba hozataláról, hanem csak a megyei *szervezetnek* a közszabadsággal öszhangzásba hozataláról; és e végett a megyei szervezetnek népképviselés alapján rendezése van elrendelve, és semmi más; legkevésbé pedig hatóságának a miniszteri kormányzat kedvéért megcsonkítása.

Ellenkezik igen is a megyei rendszer a centralisatio

kárhozható irányával, de nem a parlamentaris rendszerrel. E kettő annyira nem rokon fogalom, hogy elég szétnézni a világon. miszerint meggyőződünk, hogy éppen ott van centralisatio, a hol parlamentaris rendszer nincs, ellenben a hol, mint Angliában, Olaszországban a parlamentaris rendszer valóság, — ott a municipalis institutiók virágzanak, s a szabad népek érzelmeiben mindenütt nem a centralisationalis, hanem ép ellenkezőleg a decentralisationalis irány nyilatkozik.

Valóban a megyei hatóság megcsonkításánál súlyosabb bel calamitás alig is érhetné szegény hazánkat.

Tudom, hogy Biharmegye lelkes közönségének nincs ösztönzésre szüksége, hegy e drága nemzeti kincsünknek, s utolsó reményhorgonyunknak sértetlen épsége felett gondos figyelemmel örködjék.

De legyen kegyes a tisztelt közönség elnézéssel viseltetni irántam, hogy ez észrevételekre magamnak szabadságot vettem. Egy hazáját önzéstelen hűséggel szerető becsületes embernek aggodalmai azok, s hol tárhatnám ki azokat nagyobb bizodalommal, mint ezen tisztelt megye előtt, mely engem becses leiratában annyi kegyességgel árasztott el.

Szabadjon reménylenem, hogy merészségem miatt e kegyből nem fogok veszteni, s fogadja a tisztelt közönség legőszintébb hálám kijelentésének megújítását.

A ki egyébiránt a legmélyebb hazafiui tisztelettel maradok Biharmegye tisztelt közönségének.

Kelt Turinban, szeptember 15-én 1867.

örökre lekötelezett alázatos hű szolgája

Kossuth Lajos m. k.

Ifj. KOSSUTH LAJOS

válasza kolozsvári választóinak.

Tisztelt választók!

A jog és szabadság védelmében Nemzetünknek hosszú időn át vezéreket adott s jobb karját képezett Erdély első városát képviselhetni az országgyűlésen, oly megtiszteltetés, melyet még azok is gazdag polgári jutalomnak tekinthetnének, kik a haza iránt hasznos szolgálatokkal szereztek maguknak érdemeket.

Tőlem, kit az erőszak zsenge gyermekkorom óta honatalanságra kárhoztatott, mind ekkorig meg volt tagadva a szerencse, hazámnak csak a legkisebb szolgálatot is tehetni. —

Ha mind e mellett Kolozsvár városa tisztelt választói engem szólítanak elé a távol alpesek rejtekéből, hogy a munkatért, melyet idegen földön, idegen állam szolgálatában elfoglalok, ama dicsőbb pályatérrel cseréljem fel, melyen — (mint felhívó levelükben magukat kifejezik) „édes atyám szelleme a sokat szenvedett nemzet érzelmeit oly hiven tolmácsolta,“ én azt, a mi e kitüntetésben személyes lehet, csak is a névnek melyet viselek, s e névhez csatlakozó várakozásnak köszönhetem.

De én azt gondolom tisztelt választók, hogy ha e kitüntetésben van is része a kegyeletes szándoknak — vigaszt nyújtani atyámnak; ha lehet is része a bátorító jó akaratnak, mely az atyám iránti rokonszenvből egy serkentő sugárt nevének örökösére is át bocsát: a fennforgó körülmények mégis igen szembetűnővé teszik, hogy a kolozsvári választásnak oly politikai értelme is van, mely minden személyes tekintettől független.

Kétségtelenné teszi ezt az, hogy én még a választás előtt táviratilag hozzám intézett kérdésre határozottan kijelentettem, miként én ugyan megválasztásomat a legna-

gyobb megtiszteltetésnek tekinteném — s az minden bizonynyal egy politikai manifestatio jelentőségével is birna, de nevemmel öröklött elveim meg nem engedik, hogy a jelen viszonyok közt képviselői állást elfogadjak.

Ez elhatározásom tudva volt tisztelt választóim előtt; s ha mégis engem választottak meg, ezt csak oly czélból tehették, hogy nyilvánvalóvá legyen, mikint az országgyűlési többség által követett politika Kolozsvár városa választói többségének nézeteivel salkotmá nyos érzelmével nincs összhangzásban.

Csak ez lehet a kolozsvári választás értelme. Egy ünnepélyes, határozott jellegű de szorosan a törvényesség korlátai közt tartott tiltakozás az, a jelen országgyűlésen érvényre, — de szeretem hinni, csak is mulékony érvényre jutott politikai irány ellen, mely a mellett hogy hazánk állami jövőjét compromittálta, immár a belsábadtságot is vészélyeztetni látszik.

E tiltakozás értelmét még határozottabbá teszi azon körülmény, hogy Kolozsvár városa ép akkor tisztel meg — nevemért — választásával, midőn az iránt, kitől e nevet öröklém, a kegyeletes megemlékezés, bűnnök kiáltatik ki; s a bizalom nyilatkozata államfelforgató izgatás gyanánt vétetik üldözőbe.

Ellévén határozva nem fogadni el a megtisztelő ajánlékot, melylyel megkináltatom, a független hazafiui érzelemnek minden személyes tekintetből kivetközött örömevel üdvözlöm a kolozsvári véleménynyilvánulást, mint a nép lelkiismeretének egyik jelentékeny revelatioját, az időnek jelei között.

És azt hiszem, nem egyedül, nem is kevesed magammal vagyok, ki azt ilyen gyanánt üdvözlöm, bár mi megkísértésekre látszassék is ez idő szerint kárhoztatva lenni a vélemény szabadsága Hazánkban. . . .

A közösügyí egyezmény által felavatott új államjognak a beligazgatásra is visszahatása nagyon korán s nagyon sulyosan kezd nyilatkozni.

Azon viharra vonatkozom tisztelt választók! mely atyámnak rendeletileg notoriussá nyilatkoztatásával kezdődve még folyvást tart.

Átzugott városokon, megyéken, hogy az országgyűlési terem szorosan erőt gyűjtve, rést üssön a megyei intézvény

ös falán, mindent — még az érzelmeket is — fegyelmezni vágyó miniszteri hatalom kényelme végett.

És miután e réstörést „kalpagos király képe“ alakjában végrehajtotta, (a mi parlamertárisnak nevezett kormánynál valóban igen váratlan jelenet) most sokszoros sajtóperek alakjában készül elnyomni a véleményszabadságot.

A czél iránt, melyre a vihar intézve van, minden kétséget eloszlatott az országgyűlési többség tisztelt vezér szónoka, midőn szokott egyenességével kimondotta, hogy a legújabbban alkotott „alkotmányos“ törvények elleni izgatást meg kell akadályozni; mert a mi törvény, azt tisztelni kell, s nem lehet megengedni, hogy gyűlöletet terjesztve a fennálló törvényes állapot ellen — az izgatás még „gonoszabbá“ váljék.

Nehéz idöket él nemzetünk. Még nehezebbeknek néz elibe. Ha valaha, most van szükség reá, hogy minden honpolgár, a ki a Haza sorsa iránt érdekkal viseltetik tisztában legyen önmagával a jog és kötelesség, a szabad s nem szabad iránt; s ne hagyja magát bármi nagy hangzatu szavak által is, akár jogainak gyakorlatában, akár kötelességeinek teljesítésében zavarba hozatni.

A legújabbban alkotott törvények tekintélyének emelése végett azok, alkotmányos törvényeknek czimeztetnek. Nem minden törvény alkotmányos, sőt vannak alkotmány ellenes törvények is. Ezt, a Benthamiták avult iskoláját kivéve, mely, mert csak hasznot ismer, jogot nem, az alkotmány ellenességet képtelennek tartja — az államjogtan európai tekintélyei egyértelműleg elismerik; s akként értelmezik: hogy minden törvény alkotmány ellenes, mely az alkotmány alapeszméjével és szellemével ellenkezik. A magyar alkotmány szelleme a minden idegen avatkozástól ment önkormányzat, alapeszméje pedig az 1790: 10 ik törvény azon szavaiban van kifejezve, hogy Magyarország semmi más országnak nem kötelezett szabad és független ország. A legújabbban alkotott (közösügyi) törvények a magyar alkotmány ezen szellemével és alapeszméjével ellenkeznek; tehát nem csak senki nem köteles azokat alkotmányosoknak elismerni sőt mindenkinek joga van azokat alkotmány elleneseknek tekinteni s nyilatkoztatni.

Ez azonban semmit sem von le a törvény kötelező erejéből bár mennyit levonjon is erkölcsi becséből, s az ebben gyökere-

ző ragaszkodásból. A törvény, legyen alkotmányos, legyen alkotmányellenes, míg törvény, kötelez.

De mire kötelez? azt mondják: *tiszteletre*. Én azt mondom: *engedelmességre*. A ki mely országban él, annak törvényei iránt engedelmességgel tartozik. De a ki a törvény iránti tisztelet követelését az engedelmesség kötelességén túl akarná feszíteni, az a hatalom terére lépne. A ki e tisztelet nevében azt követeli, hogy alkotmányos polgár a rosznak ítélt törvényt ne vegye bírálat alá, s ne igyekezzék polgártársait a törvény kártékonyságáról, veszélyességéről meggyőzni, miszerint annak megváltoztatását eszközölhesse; a ki ezt követeli: az sért törvényt, az sért alkotmányt, sérti a vélemény szabadság elidegeníthetlen emberi jogát — és lehetetlent is akar. — Lehet kényszeríteni, az embert, hogy a póznára tűzött Gessler kalap előtt süveget emeljen; — de nem lehet kényszeríteni; hogy tisztelje.

Hanem azt mondják: hogy ez gyűlöletet terjeszt a fennálló törvényes állapot iránt, ez izgatás; s ezt meg kell akadályozni.

Tanácsos e nagy szavakat igaz értékükre leszállítani.

Az izgatás nem oly dolog, melyet csak azért mert izgatás, kárhozatni akár okszerű, akár jogos lenne. — Kárhozatosá csak az által válik, ha vagy célja, vagy eszközei kárhozatosak. — A rosznak, kártékornak, vagy épen alkotmányellenesnek ítélt törvény megváltoztatására intézett izgatás, míg törvényes korlátok közt mozog, nem bélyegezhető azzal, hogy gyűlöletessé teszi a fennálló törvényes állapotot. Tökéletesen összefér az a törvény iránti engedelmességgel; és alkotmányos jog is, és a békés haladásnak feltétele is. Nélküle vagy a holt mult uralkodnék az élő jelen felett, vagy a hatalom erőszaka s a forradalom kénytelensége között hányatnék örökké a társadalom.

A gyakorlati élet küzdhomokára hányatott számüzött észlelésének telt serleget nyújt az összehasonlító tapasztalás. Én rövid életemben sokáig éltem a szabad Angliában, hol normalis körülmények közt éveket tölthet az ember a nélkül, hogy csak észre is venné, hogy kormány is van; mert ott a törvény, s csak is a törvény uralkodik. De ott senkinek sem jut eszébe a törvény iránti engedelmesség

nevében követelni, hogy akármely új vagy régi törvény ne vétessék szabad bírálat alá; s nem kereszteltetik bűnnek a rosznak ítélt törvény megváltoztatására intézett izgatás. — A parlament határoz, de a sajtó kiméletlen szigorral bonczolja a rosznak ítélt törvényt; — szövetkezések alakulnak; pénz iratik alá az izgatásra; szónokok járják végig a népes városokat; — óriás népgyűlések hallatják a nép millióinak véleményét; — s mert ez mind szabad, sőt épen azért, mert mind ez szabad, a lázas izgalom közepette az így megtámadott törvény iránti engedelmesség biztosan nyugszik az izgalmas szabadság karjain.

A vélemény nyilvánítás ezen szabadságának köszönheti Anglia minden reformját, — ennek köszönheti, hogy a világot rázó continentalis forradalmak érintetlen hagyták, bár nem egy kártékony törvény nyomta a népnek vállait.

Angliában tudja a hatalom, miképen a békés izgatás elnyomásának következése csak az lehetne, hogy a nép kétségbe esnék a nyomasztó törvénynek békés utoni megváltoztatása iránt; s a kétségbeesés, a kétségbeesésnek eszközeihez szokott nyulni.

Ezek így lévén, a kérdés csak az tisztelt választók! vajjon törvényességi szempontból akár czéljában, akár eszközeiben kárhoztatható e azon vélemény-nyilvánulás, melyet a kormány megtámadott.

Eszközeiben nem lehet kárhoztatható, mert szorosan a vélemény kijelentés korlátai közt tartotta magát. Így tartva pedig a vélemény szabadság sem a kormány tekintélyét nem sérti, sem a köz renddel nem ellenkezik. — Én Angliában láttam a monarchikus elvet, a keresztény vallást folyvást megjelenő időszakos lapokban ostromoltatni; — a követek házát romlott testületnek nyilatkoztatni; — láttam a fővárost heteken át falragaszokkal elárasztatni, melyekben a Hyde család egyik tagja azt hirdette, hogy a trón őt illeti, s hogy Victoria királyné bitorló; — láttam a tulajdon eszméjét communistikus tanokkal megtámadtatni; de láttam azt is, hogy Angliában sem kormány, sem bíró, sem rendőrség nem bír hatalommal a véleményt — legyen az jó vagy rossz, míg csak vélemény marad, üldözöbe venni, vagy vétségnek nyilatkoztatni. A vélemény tökéletesen szabad, s a törvény mégis hatalmas, mint tán másutt sehol.

Az üldözőbe vett izgatás eszközei tehát nem kárhozatosak, mert vélemény nyilvánításra szorítkoznak. A cél pedig nem csak kárhóztatható, sőt a legtörvényszerűbb, a jog s a küzdés és szenvedés által a nép szíve szívével egybeforrott 1848-ki törvényeknek visszakövetelésében áll.

A tényállás ez:

Atyám a váczi levélben egész egyszerűséggel felemlítette — mondhatom az egész művelt világ előtt ismeretes véleményét: hogy az osztrák ház uralmát Magyarország függetlenségével s önállásával összeférhetlennek hiszi.

De nem csak gondosan kikerült minden szót, mely e vélemény mellett izgatásra volna magyarázható, de sőt ha izgatásról lehetne szólni, egyenesen ezen vélemény ellen izgatott, mert maga jelölte ki a módot, melylyel a vélemény megczáfolható; és kimondotta, hogy ha az 1848-ki törvények helyre állítatnak s megtartatnak, a magyar nemzet kielégítettnek érzeni magát, bár mi legyen is atyám véleménye.

És valóban úgy a váczi levélben, mint többi nyilatkozataiban soha sem az incompatibilitás szempontjából, hanem mindig az 1848-ki törvények szempontjából taglalgatta a közösügyi egyezményt, s ezek mellett izgatott, ha már izgatásról lehet szólni.

Mi lenne az 1848-ki törvények helyreállításának következése atyámra s reánk fiaira nézve, kik elveit szintoly benső meggyőződéssel, mint férfias határozottsággal magunkénak valljuk? megnyitná-e számunkra szeretett hazánk kapuját, vagy megörökítené hontalanságunkat? erre szólni nem e helyre tartozik, de annyit jogosítva vagyok állítani hogy midőn az, ki a függetlenségi nyilatkozatot indítványozta, az 1848-ki törvényekhez ragaszkodást ajánlja a nemzetnek, ezzel az önlegyőzésnek oly áldozatát tette a közvélemény *jelen* hangulatának oltárára, hogy elismerésre lehetett volna számítani azon országgyűlési többség részéről, *mely az 1848-ki alkotmányhoz, s Ausztria irányában a personalis uniohoz ragaszkodás programjával lett megválasztva.*

Ez elismerés helyett atyám notoriussá lett decretálva és elkövetkezett a miniszteri mindenhatóság hadjárata Eger városa s Hevesmegye ellen, a mint tudva van. — Egyszerű bizalom szavazat esete forgott fenn, nem valamely gyakorlati horderővel bíró ellenzés, mely a kormányzat bár-

mely kis kerekét is megakasztotta volna; — s a kormány még is nem tartózkodott törvényküli állapotba helyezni Heves vármegyét.

A belügyminiszter azzal indokolta a képviselőház előtt ezen erőszakos eljárást, hogy Eger városa bizalmi nyilatkozatában, *helyeslését fejezvé ki, kivétel nélkül* mind-azok iránt a mik atyám különböző nyilatkozataiban foglaltak, ez által azon következtetésre nyújtott alapot, hogy *atyám incompatibilitási elvét is magáévá tette.*

Az események változatai közt egy nap elmossa a másíknak emlékezetét. — Ha valaki a képviselő urak közül felolvastatta volna az így kárhoztatott egri levelet: világossá lett volna a képviselőház előtt, hogy a belügyminiszter úr bokros foglalatossági által akadályozva tán nem ért reá az egri levelet maga elolvasni, mert hivatalos védnyilatkozatának egyetlen egy szava sem egyezik meg a tény állással.

Eger városa, atyámnak saját lelkiismeretéből meritett okai által meggyőzötve, megnyugvását jelenté különben sajnálattal értett határozata iránt, hogy a jelen viszonyok közt a hazába vissza nem tér; — hanem politikai elveknek akár kivétellel, akár kivétel nélkül helyesléséről az egész levélben egyetlen egy árva szó sincs, — nem csak, de sőt az egyetlen politikai tárgy kifejezés, mely az egész levélben fellelhető, annyiból áll, hogy Eger városa hite szerint „*az 1848-ki törvényekben van letéve hazánk nagysága és jövője.*“

Már pedig ép e törvények azok, melyek a végett alkottattak, hogy az osztrákház uralkodása hazánk függetlenségével és önállásával összeegyeztessék.

És azon város, mely — jól vagy roszul mindegy — ezen összeegyeztetésben hiszi letéve lenni hazánk nagyságát es jövőjét — ép ezen város s ép akkor, midőn e hitet fejezi ki, vádoltatik azzal, hogy alapot nyújtott azon következtetésre, miszerint atyám incompatibilitási elvét magáévá tette.

A dolog igen világos, tisztelt választók! nem az incompatibilitási hitnek egyszerű kijelentése keltette fel a zugó vihart, — mert az értelemben nem történt semmi izgatás, — hanem felkeltette az 1848-ki törvényeket visszakövetelő

közvélemény, mely atyám levelei után mind hangosabban és hangosabban nyilatkozott.

A 48-ki törvényeket nem kedvelik Bécsben, mint nem kedvelték 48-ban. A közösügyi egyezmény politikai függésbe tette Béctől, a magát függetlennek (mint törvényszerint kellene) még csak nem is nevező királyi minisztériumot. — A függés kifelé (nem szeretem mondani felfelé) hatalom tüntetéssel szokta magát kárpótolni lefelé. — Ürügyöt kerestek, s jobb hiányában, atyám váci levelét vették ürügyül, hogy az 1848-ki törvényekről lemondani nem akaró közvélemény eleven röptének szárnyát szegjék; mert érzik, hogy míg e közvélemény el nem némíttatik, a közösügyes államjog nem fog gyökeret verni a nép érzelmeiben.

Nem is fog verni soha, még elnémitás mellett sem. Az elnémitás nem kiirtás. A nemzet egyetemes szívének mint egyes emberének vannak szentélyei, melyekhez nem fér a hatalom. — *A magyar nemzet soha sem fog megnyugodni a gondolatban, hogy az Árpádok hona az osztrák birodalom kiegészítő felévé süllyedjen alá. Lehetetlen, hogy megnyughassék.*

Gyermek korom óta kiszakítva a nép köréből, melyekhez a honbóli eltávoztatás utolsó emléke kegyeletos hálával köt, távol hazámtól is elevenen lüktet mellemben a magyar nép szívéből egy érverés. Én érzem, hogy a magyar nemzet e lesüllyedésben meg nem nyughatik.

S fájlalva a jelent, de bizva a jövőben, reménylem, hogy sem ama nagy szavak, miknek valódi értékükre leszálítását megkísértem, sem a hatalom komor tekintete, nem fogják nemzetemet megcsorbitott joga visszakövetelésétől elriasztani.

A hontalanság és családi köröm befolyása alatt epe-déssé magasult honszeretet érdekelttségével lesem az időknek biztató jelenségeit. Nem hiányzanak.

A kormány hűtlenségi bűnrészeségnek kiállította ki az atyám iránti bizalmat; s Kolozsvár városa azzal felel, hogy atyám neveért engem tisztel meg választásával.

A országgyűlés többsége helybenhagyásával pecsételi meg a proscriptiót, melyet a magyar kormány atyámra kimondott, s Pécs városa azzal felel, hogy atyámat választja meg.

A mi csekély személyemet illeti tisztelt választók! én Magyarország s nem az osztrák birodalom polgárává születtem, és azzá lenni nem is fogok.

A kiket e honpolgársági átalakítás a hazában ért, s küzdöttek ellene, a mint lehetett, azok helyesen cselekszenek, ha helyükön maradnak; mert maradhatnak a nélkül, hogy ez átváltoztatásba bele nyugodni látszassanak.

De ha én ez átváltoztatást kulcsnak fogadnám el, mely számomra a hon zárt ajtaját megnyitja, — polgári életem kiindulásaul kellene a közösügyi törvényeket elfogadnom.

Érjen jó, érjen balszerencse, én nem fogadom el. Inkább a számkivetést.

A képviselőház többsége ha nem formaszert is, de lényegben teljesítette atyám jóslatát a proscriptió felől.

Nekem az országgyűlésen helyem nem lehet. Ha már volt volna is, elhagynám; elhagynám e szavakkal: proscribáljatok engem is, mert az elvek miket proscribáltok, az enyimek is.

Én Kolozsvár városa általi megválasztatásomban figyelmeztetést látok, mikint megváratik tőlem, hogy atyám elveinek hive leszek. S én tisztelt választóim kezeibe teszem le a fogadást hogy az leszek, tette kész ha lehet, szenvedésre ha kell, mikint ő maga; — önzéstelenül, tántoríthatlanul mindenkoron.

Az első bizonyítvány, melyet hűségemről adni hivitva vagyok, áldozattal jár; — de megadom — mert kötelesség.

Kolozsvár városa országgyűlési képviselőjét a jelen viszonyok közt el nem fogadom.

Hogy el nem fogadhatni fáj, nem tagadom: de enyhülést keresek tisztelt választóim elvi következetességében; biztosan remélve, hogy olyanra fogják a nekem nyújtott bizalmat ruházni, kitől azt várják, a mit tőlem vártak, s ki e várakozásnak több tehetséggel, de nem kisebb hűséggel fog megfelelni, mint én tettem volna.

Fogadják irántam mutatott nagy kegyességükért örök hála érzetem biztosítását.

Kelt Susában, Olaszhonban november hó 24-én 1867.

Ifj. Kossuth Lajos Tivadar, s. k.

1421

PESTEN.

Nyomatott Leitner-, Kunosy- és Réthynél.

1868.

váci-út 9. szám.

LIBRARY OF CONGRESS

0 010 162 160 1

